

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยประมวลสรุปตามหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

1. แนวคิดของคำว่า การเทียบเท่า (equivalence) การเปรียบเทียบ (comparability) การรับเข้าได้ (admissibility) การรับรอง (recognition) และการยอมรับได้ (acceptability) คุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศ
2. หลักเกณฑ์ แนวทางและวิธีการที่เกี่ยวข้องกับการรับรองคุณวุฒิจากต่างประเทศที่สืบค้นได้
3. การรับรองคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศของประเทศต่าง ๆ ที่สืบค้นได้
4. ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาดัชนีบ่งชี้ (indicator)
5. แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และวิธีวิเคราะห์เนื้อหา

แนวคิดของคำว่า การเทียบเท่า (equivalence) การเปรียบเทียบ (comparability) การรับรอง (recognition) และความยอมรับได้ (acceptability) คุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศ

สำนักเลขาธิการสมาคมมหาวิทยาลัยนานาชาติ (the secretariat of the International Association of Universities) ได้กล่าวถึงปัญหาเกี่ยวกับการเทียบเท่าปริญญา (equate degrees) ระหว่างประเทศว่ามี 2 ประการ ดังนี้ ประการแรก คือ ความแตกต่างในเนื้อหาของหลักสูตร (curricular content) ระยะเวลา การสอบ และศัพท์วิชาการ (academic terminology) ซึ่งคำเดียวกันหรือคล้ายกันของสองประเทศอาจมีความหมายต่างกัน ปัญหาเหล่านี้ทำให้การเปรียบเทียบมีความยุ่งยากหรืออาจทำให้ไม่สามารถเปรียบเทียบได้ ถ้าไม่ใช้รายละเอียดอื่น ๆ ประกอบการพิจารณา การตัดสินอาจจะไม่ค้ำประกัน และประการที่สอง คือ ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องที่ตัดสิน (area of judgement) หน่วยงานให้ปริญญา (degree-awarding authorities) ของทุกประเทศ มักจะสงสัยความสามารถของหน่วยงานอื่นหรือบุคคลที่ทำหน้าที่ประเมินมาตรฐานปริญญาของตน แม้ว่าโดยปกติตนเองมักพร้อมที่จะตัดสินว่า คุณวุฒิจากประเทศอื่นจะดีกว่าของตนหรือไม่

ภาระกิจในการกำหนดการเทียบเท่า แม้จะอยู่บนพื้นฐานของทวิภาคี (bilateral basic) อาจจะทั้งซับซ้อนและละเอียดอ่อน ปัญหาที่มีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นอย่างมากในลักษณะของความก้าวหน้าทางเรขาคณิต (geometric progression) เมื่อมีประเทศต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้น

วิธีการแก้ปัญหาการเทียบเท่า (equivalence) คุณวุฒิมี 2 วิธีดังนี้

วิธีแรก เน้นการประเมินด้านวิชาการ (scholarly) ของปริญญาหรือประกาศนียบัตรสาขาวิชาต่าง ๆ อย่างละเอียดตามความต้องการของมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษา วิธีนี้มักเป็นที่นิยมของหน่วยงานที่รับผิดชอบในฝรั่งเศส และเยอรมัน การตัดสินใจต่าง ๆ เกี่ยวกับการเทียบเท่า (equivalence) จะเกิดขึ้นหลังจากได้ตรวจสอบแต่ละกรณีในเรื่องเนื้อหาหลักสูตร มาตรฐานการสอบ และปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างละเอียด การเทียบเท่า (equivalence) แบบนี้มักจะเป็นที่ยอมรับของผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด แต่มีกระบวนการที่ยืดยาว ซึ่งต้องมีการพิจารณาใหม่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงที่กระทบต่อเนื้อหาหลักสูตร ข้อกำหนดเกี่ยวกับการสอบ (examination requirements) และมาตรฐาน ทำให้อาจมองได้ว่าเป็นอุปสรรคในการปฏิรูปหลักสูตรและการทดลอง (experimentation) โดยเฉพาะในสภาวะการที่จำเป็นต้องมีการเจรจาที่เป็นเครือข่ายการตกลงที่ซับซ้อน

วิธีที่สองเป็นวิธีการตกลงในหลักการ การตัดสินใจว่าคุณภูมินั้นเป็นที่ยอมรับในวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่งโดยเฉพาะของมหาวิทยาลัยหรือประเทศที่ให้คุณภูมินั้น จะเป็นที่ยอมรับในวัตถุประสงค์ที่คล้ายคลึงกันในมหาวิทยาลัยของประเทศอื่นด้วย ดังนั้น ผู้มีคุณภูมิดังกล่าวจะมีสิทธิ์ได้รับการคัดเลือกเข้าเรียนหลักสูตรปริญญาตรี ปริญญาโท หรือ ปริญญาเอก ในมหาวิทยาลัยของประเทศหนึ่งได้ และสามารถโอนย้ายไปยังมหาวิทยาลัยในประเทศอื่น ๆ ตามข้อตกลง นั่นคือ ถ้าบุคคลผู้มีความคุณภูมินั้นได้รับการพิจารณาว่าดีพอในประเทศของตน เขาจะเป็นที่ยอมรับเช่นเดียวกันในอีกประเทศหนึ่งโดยไม่คำนึงว่าเนื้อหาที่เรียนและระดับของคุณวุฒิจะเทียบเท่ากันหรือไม่ วิธีนี้จะมีข้อดีเพราะใช้ง่าย และเป็นกรอบความคิดที่เป็นประโยชน์ในการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศที่ทำให้การย้ายถิ่นของนักศึกษาเพื่อการศึกษาจากประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่งสะดวกขึ้น แต่มีข้อเสียคือมหาวิทยาลัยสูญเสียความเป็นอิสระที่ต้องยอมรับคุณวุฒิของต่างประเทศให้เท่ากับคุณวุฒิของตน แม้ว่าเมื่อมีการตรวจสอบคุณภูมิดังกล่าวอย่างจริงจังแล้วอาจไม่เท่ากัน นั่นคือ การให้ประโยชน์แก่ผู้สมัคร แต่ผลที่ตามมาคือมหาวิทยาลัยเสี่ยงที่จะรับผู้ซึ่งมีความคุณวุฒิต่ำกว่าที่กำหนด (under-qualified)

วิธีที่สองนี้เป็นวิธีที่อยู่บนพื้นฐานของการสัญญา สำหรับการหาวิธีการวัดอย่างกว้าง ๆ ของข้อตกลงระหว่างประเทศ ส่วนวิธีแรกซึ่งเป็นการใช้วิธีการประเมินวิชาการ (scholarly assessment) มีความสำคัญในการทำข้อตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับเกณฑ์ขั้นต่ำของคุณสมบัติพื้นฐาน (basic qualification) ในสาขาวิชาหลักบางสาขาวิชา เช่น วิทยาศาสตร์ธรรมชาติและเทคโนโลยี ในบางสาขาวิชาได้มีการพยายามกำหนดหลักสูตรตัวแบบ (model curricula) และดำเนินการเพื่อการยอมรับคุณวุฒิในสาขาวิชานั้นโดยมหาวิทยาลัยทั่วโลก

ที่กล่าวมาแล้วนั้นเป็นข้อตกลงเกี่ยวกับการเทียบเท่า (equivalence) ที่สามารถช่วยในการกำหนดสิทธิของผู้มีคุณวุฒิจากต่างประเทศที่จะสมัครรับการคัดเลือกเข้าเรียนต่อ โดยอาจจะได้รับการคัดเลือกหรือไม่ก็ได้ การตัดสินว่าจะให้เข้าเรียนหรือไม่เป็นการพิจารณาเป็นรายบุคคล ซึ่งโดยทั่วไปจะเป็นการเสนอแนะของคณบดีหรือหัวหน้าภาควิชา การตัดสินนี้มีความสำคัญมากอย่างชัดเจนเมื่อจำนวนผู้สมัครเข้าเรียนมากกว่าจำนวนที่คณะหรือภาควิชาจะรับได้ ดังนั้น การตัดสินเกี่ยวกับการเทียบเท่าคุณวุฒิทางวิชาการส่วนใหญ่ยังคงเป็นการพิจารณาของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง ไม่เกี่ยวกับคำว่า ข้อตกลงทวิภาคี (bilateral agreement) หรือ ข้อตกลงพหุภาคี (multilateral agreement) หลายประเทศได้รวบรวมประสบการณ์ต่าง ๆ แล้วพบว่าประสบการณ์เหล่านี้เป็นแนวทางที่มีประโยชน์ต่อการประเมินคุณวุฒิของต่างประเทศ เกณฑ์การประเมินมักมีแนวโน้มที่จะเป็นลักษณะทั่วไปหรือถ่ายโอนไป (Unesco, 1970)

Bodelsen (1970) มีความเห็นว่า ปัญหาการเทียบเท่า (equivalence) คุณวุฒิของทุกประเทศมักจะเกี่ยวกับระบบหลักสูตรการเรียนของชาติ (national systems of courses of study) การสอบ และปริญญา โดยหลักพื้นฐานของการเทียบเท่า (equivalence) คุณวุฒิ คุณวุฒิที่ขอเทียบเท่าจะต้องมีเนื้อหา (content) เดียวกันอย่างคร่าว ๆ กับคุณวุฒิที่ต้องการเทียบเท่าในต่างประเทศ ดังนั้น ถ้าจะให้ได้ภาพที่แท้จริงเกี่ยวกับเรื่องนี้ของประเทศใด ๆ ก็จะต้องพิจารณาถึงสิ่งต่าง ๆ เช่นการสอบ ประกาศนียบัตร (diplomas) ด้วย

ในการประเมินเพื่อเทียบเท่าคุณวุฒิ ส่วนใหญ่จะพิจารณาระยะเวลาเรียนของคุณภูมินั้น หรือ การเรียนและการสอบที่กำหนดเพื่อคุณวุฒิที่ขอเทียบเท่าของมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ Bodelsen มีความเห็นว่า ปกติแล้วการเทียบเท่าคุณวุฒิระดับมัธยมศึกษา จะทำได้ง่ายกว่าระดับมหาวิทยาลัย เพราะ ความต้องการของชาติในระดับโรงเรียนของประเทศต่าง ๆ จะแตกต่างกันน้อยมาก ทำให้ประเมินได้ง่ายกว่าคุณวุฒิระดับมหาวิทยาลัย ระบบมหาวิทยาลัยของประเทศหนึ่งอาจจะไม่เหมาะสมหรือแตกต่างกับอีกประเทศหนึ่ง ดังนั้น เป็นการดีที่ประเทศหนึ่งจะสร้างระบบการเทียบเท่าคุณวุฒิอย่างมีหลักเกณฑ์ (system of formal equivalences) เพื่อให้มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ยึดเป็นมาตรฐานกลางของรัฐ แต่อาจมีปัญหายุ่งยากมากหรือเป็นไปได้ที่จะมีมาตรฐานกลางให้มหาวิทยาลัยถือปฏิบัติ ถ้ามหาวิทยาลัยมีอิสระเต็มที่ในการพิจารณาด้วยตนเอง การยอมรับคุณวุฒิของนักศึกษาต่างชาติเป็นกิจกรรมภายใน และไม่ใช้เรื่องต่างตอบแทน จึงควรเป็นการพิจารณาฝ่ายเดียว (unilateral approach)

Halls (1971) กล่าวว่าไม่มีระบบการศึกษาใดที่สามารถเทียบเท่ากับระบบการศึกษาอื่น ๆ นอกจากในมิติที่ผิวเผินที่สุด ส่วนที่เกี่ยวข้องกับอุดมศึกษา ใช้คำว่า “รับเข้าได้” (admissibility) หรือ “ยอมรับได้” (acceptability) ซึ่งหมายถึงว่า แม้ว่าประวัติการศึกษาก่อนหน้านี้ของผู้สมัครอาจจะไม่เหมือนกับคนอื่น ๆ แต่มีความคล้ายคลึงและความเหมือนทางวิชาการที่เพียงพอที่จะได้รับการยอมรับจากสถาบันการศึกษาอื่น

ในการศึกษาเรื่อง การเทียบเท่าคุณวุฒิการศึกษาระหว่างประเทศเพื่อเข้าเรียนระดับอุดมศึกษา (International Equivalences in Access to Higher Education) Halls ให้ความหมายคำ “เทียบเท่า” (equivalence) ว่า หมายถึงผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา (secondary education) จากระบบการศึกษาหนึ่งเป็นที่ยอมรับ (acceptable) เพราะเป็นไปตามเงื่อนไขในการเข้าเรียนระดับอุดมศึกษาของอีกระบบการศึกษาหนึ่ง

วิธีการเทียบเท่าคุณวุฒิมี 3 วิธีหลัก ๆ คือ

(1) วิธีทางการเมือง (political method) เช่น อนุสัญญายุโรปเรื่องการเทียบเท่าคุณวุฒิเพื่อการเรียนมหาวิทยาลัย (European Convention on the Equivalence on the Diplomas Leading to Admission to Universities) โดยสภายุโรป (Council of Europe) ซึ่งมีการลงนามในปี ค.ศ. 1953 โดยรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ในยุโรป 15 ประเทศ

(2) วิธีการเจรจาบนพื้นฐานต่างตอบแทน หรือบนพื้นฐานของชื่อเสียง เช่น อนุสัญญาต่างตอบแทนระหว่างฝรั่งเศส และอาร์เจนตินา (France and Argentina Reciprocal Conventions) ซึ่งมีประโยชน์แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาระหว่างประเทศได้ทั้งหมด ข้อตกลงทวิภาคีเรื่องการเทียบเท่าคุณวุฒิไม่ว่าอยู่บนพื้นฐานต่างตอบแทนหรือความนิยมไม่ใช่วิธีที่ได้ผลเต็มที่

(3) การสอบนานาชาติ (international examination) เป็นกระบวนการพิเศษ กระบวนการหนึ่งเชื่อถือได้ของการเทียบเท่าหรืออย่างน้อยสำหรับการเข้าเรียนอุดมศึกษา สำนักงานปริญญาตรีนานาชาติ (International Baccalaureate Office) ได้พยายามใช้วิธีนี้ ซึ่งประสบความสำเร็จในระยะเริ่มแรกพอสมควร ส่วนใหญ่ใช้กับการศึกษาภาคเอกชน และมีการใช้วิธีสอบอย่างเต็มรูปแบบในปี ค.ศ. 1970 วิธีการสอบนี้เป็นที่น่าพอใจของการรับรองคุณวุฒินานาชาติ (international recognition) เพราะเป็นการพิจารณาปัญหาของการยอมรับ (acceptability) คุณวุฒิในแง่ของวิชาการ

Halls มีความเห็นว่าวิธีการสอบนานาชาติ (international examination) เป็นวิธีที่สมเหตุสมผลในการพิจารณาเกี่ยวกับการเทียบเท่าคุณวุฒิ ปัญหาก็คือ ในความเป็นจริง วิชาต่าง ๆ หลักสูตร เนื้อหา และการสอบของประเทศหนึ่งสอดคล้องกับของอีกประเทศหนึ่งมากน้อยเพียงใด และเป็นไปได้หรือไม่ที่จะจัดให้มีภาพรวมของประเทศ (country profiles) บนพื้นฐานของหลักฐานที่ชัดเจนมากกว่าการพูดโดยไม่ได้พิสูจน์ หรือโดยการสันนิษฐาน

Halls เห็นว่าเป็นธรรมดาที่ไม่มีประเทศใดที่ระบบการศึกษาจะเหมือนกันอย่างสมบูรณ์ หรือเหมือนกันทุกประการ แต่เป็นไปได้ที่ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาจะเสนอแนะต่อฝ่ายการเมืองให้รับรองคุณวุฒิผู้สำเร็จการศึกษาซึ่งกันและกันบนพื้นฐานของการเมือง

Bogomolov (1974) มีความเห็นว่า ปัญหาของการเปรียบเทียบ (comparability) คุณวุฒิการศึกษาหรือคุณวุฒิด้านวิทยาศาสตร์ (educational or scientific qualifications) ควรพิจารณาใน 2 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นแรก คือ การเปรียบเทียบมหาวิทยาลัยหรือการเปรียบเทียบเชิงวิชาการ (university or academic comparability) จะมีการกำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิสมัครเข้าศึกษา อุดมศึกษาหรือทำงานวิจัยในระดับที่สูงขึ้น ถ้าผู้สมัครได้รับการศึกษาหรือได้รับคุณวุฒิด้าน วิทยาศาสตร์ในระดับที่ต่ำกว่าจากอีกสถาบันหนึ่ง หรือจากอีกประเทศหนึ่ง

ประเด็นที่สองคือ การเปรียบเทียบเชิงการบริหาร (administrative comparability) หรือการเปรียบเทียบเชิงกฎหมาย (legal comparability) เป็นคำที่ใช้เมื่อหน่วยงานราชการ สมาคมวิชาชีพ อุตสาหกรรม หรือสถาบันวิจัย หรือสถาบันการศึกษาต้องการจะ ประเมินประกาศนียบัตร (diplomas) ว่า ผู้สำเร็จการศึกษานั้นมีคุณสมบัติตามตำแหน่งงานที่ สมัครหรือไม่ ผู้สำเร็จการศึกษากว่ามาจากสถาบันอุดมศึกษา หางานจากโรงงานอุตสาหกรรม และสถาบันต่าง ๆ ดังนั้นการเปรียบเทียบเชิงบริหาร (administrative comparability) จะเป็นการวิเคราะห์ขั้นสุดท้าย (final analysis)

อย่างไรก็ตาม Bogomolov เห็นว่าปัญหาของการเปรียบเทียบประกาศนียบัตร (diplomas) ไม่ควรพิจารณาเฉพาะแนวคิดด้านการบริหารหรือวิชาการอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น เพราะมหาวิทยาลัยย่อมไม่สามารถฝึกผู้เชี่ยวชาญหรือนักวิจัยโดยปราศจากการพิจารณาความต้องการความสำเร็จในวิชาชีพของบัณฑิต ดังนั้น ภารกิจในการสร้างการเปรียบเทียบเชิงวิชาการ และภารกิจในการตัดสินใจการเปรียบเทียบเชิงบริหารจะเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน สิ่งที่หน่วยงานที่ รับสมัครบัณฑิตเข้าทำงานต้องพิจารณา/ตัดสินใจ คือ หน้าที่ที่บัณฑิตผู้นั้นสามารถปฏิบัติได้ ในขณะที่สถาบันอุดมศึกษาจะพิจารณาลิทธิของการเข้าเรียนต่อระดับปริญญาที่สูงขึ้น

เมื่อกล่าวถึงการเปรียบเทียบระดับการศึกษา (comparability of levels of education) Bogomolov กล่าวว่า จะต้องพิจารณาและเปรียบเทียบเฉพาะการเรียนสำเร็จในแต่ละระดับการศึกษา (completed cycles of education) เช่น ระดับมัธยมศึกษาสามัญ (general secondary education level) หรือ แต่ละระดับของอุดมศึกษา (individual stages of higher education) ซึ่งการสำเร็จการศึกษานั้นจะได้รับประกาศนียบัตร (diploma) หรือปริญญา (degree) ปัญหาของการเปรียบเทียบคุณวุฒิการศึกษาควรพิจารณาจากแนวคิดในการเปรียบเทียบระดับ การศึกษาของสถาบันอุดมศึกษา เมื่อจะเปรียบเทียบประกาศนียบัตรหรือปริญญา เราจะต้อง พิจารณาความรู้ในแง่ทฤษฎีและปฏิบัติที่บัณฑิตได้รับในสถาบันอุดมศึกษา มากกว่าความสำเร็จ อันเนื่องมาจากการได้ฝึกเพิ่มเติมโดยตรงจากโรงงานอุตสาหกรรมและประสบการณ์ด้าน อุตสาหกรรมซึ่งอาจทำให้เขาได้รับใบประกอบวิชาชีพจากสมาคมวิชาชีพ

จากการศึกษาของ Bogomolov พบว่า จำเป็นต้องสร้างเกณฑ์บูรณาการ (integral criterion) เพื่อตัดสินระดับการศึกษาของอุดมศึกษา อย่างไรก็ตาม เขามีความเห็นที่ไม่สามารถที่จะเสนอแนะได้ว่าข้อเสนอดังกล่าวสามารถสรุปได้ชัดเจนหรือถูกต้องแน่นอน ในการเปรียบเทียบการศึกษาระดับอุดมศึกษาควรพิจารณา ดังนี้ เป็นไปได้หรือไม่ที่จะสร้างเกณฑ์บูรณาการสำหรับระดับการศึกษาด้วย นอน-โดเมนชันพารามิเตอร์ (non-dimensioned parameters) และ เป็นไปได้หรือไม่ที่จะสร้างองค์ประกอบของ นอน-โดเมนชันพารามิเตอร์ (non-dimensioned parameters) และตัดสินการมีส่วนสัมพันธ์ (relative share) ขององค์ประกอบในการประเมินระดับการศึกษา

Guiron (1977) มีความเห็นว่า คำว่า “เทียบเท่า” (equivalence) เป็นคำที่ไม่ชัดเจน และมีแนวโน้มที่ทำให้เกิดความสับสน เช่น หมายถึง การเปรียบเทียบระหว่างบัณฑิต (end results) ของ 2 สาขาวิชา ซึ่งไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน เป็นการเปรียบเทียบในหลักการ แต่ยากที่จะเปรียบเทียบในทางปฏิบัติ หรือความเข้าใจเกี่ยวกับการเทียบเท่า (equivalence) จะคล้ายกับความเหมือนกัน (identity) ของการศึกษา ระยะเวลา เนื้อหา และคุณภาพของการเรียนการสอน (intrinsic quality) ดังนั้น การรับรองการเทียบเท่า (recognition of equivalences) ดูเหมือนจะเป็นตัวชี้ให้เห็นแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสู่มาตรฐานของระบบอุดมศึกษา บางครั้งแนวคิดของการเทียบเท่าจะขึ้นอยู่กับหลักการทางวัฒนธรรม (cultural expansionism) เพราะการใช้หลักการทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือวัดในแง่ของการเปรียบเทียบและการวัดโดยใช้ระบบการศึกษาของประเทศพัฒนาแล้วเป็นเหมือนตัวแบบ (model) ที่ใช้ได้กับทุกแห่งเป็นพื้นฐานและผลของวัฒนธรรมที่กว้างขวางและเป็นสากล แต่บางครั้งความหมายของการเทียบเท่า (equivalence) จะอธิบายถึงการตัดสินใจต่างๆ ที่ต้องการรักษาหรือยกระดับชื่อเสียงของสถาบัน หรือระบบการเรียนมากกว่าความพร้อมที่จะให้เป็นที่ไปตามความต้องการที่แท้จริงของบุคคล ประเทศหรือภูมิภาค นอกจากนี้ Guiron ยังมีความเห็นว่า การประเมิน (evaluation) และการรับรอง (recognition) การศึกษา ปริญญา และประกาศนียบัตรจะพิจารณาได้จากความแตกต่างในประเภทของการย้ายถิ่น (types of mobility) ซึ่งมี 3 ประเภท ดังนี้ ประเภทแรกคือการย้ายถิ่นในแนวราบ (horizontal mobility) เป็นการย้ายถิ่นที่ผู้เรียนย้ายถิ่นระหว่างการเรียนจากประเทศหนึ่งไปเรียนต่อในอีกประเทศหนึ่งในสาขาวิชาเดียวกัน ระดับเดียวกัน หรือการโอนหน่วยกิต (transfer credit) ไปเรียนสถาบันการศึกษาในต่างประเทศในสาขาวิชาและระดับเดียวกัน ประเภทที่สองคือการย้ายถิ่นในแนวตั้ง (vertical mobility) เป็นการย้ายถิ่นเพื่อไปเรียนระดับอุดมศึกษาในอีกประเทศหนึ่งหลังจากสำเร็จมัธยมศึกษาตอนปลายแล้วหรือย้ายไปเรียนระดับอุดมศึกษาที่สูงขึ้น และประเภท ที่สามคือ การย้ายถิ่นข้ามสาขาวิชา (intersectoral หรือ transdisciplinary mobility) เป็นการย้ายจากประเทศหนึ่งในสาขาวิชาหนึ่งไปเรียนในอีกประเทศหนึ่งในสาขาวิชาอื่น

จากการประชุมของสภายุโรปเรื่องการรับรองคุณวุฒิอุดมศึกษา (Recognition of Higher Education Qualifications) ณ กรุงมอลตา (Malta) เมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 1994 (EAIE. 1998) ได้ข้อสรุปดังนี้

- (1) การรับรองคุณวุฒิต่างประเทศควรพิจารณาเหมือนกระบวนการของการประเมินความสามารถ ประสิทธิภาพและความรู้ที่มี ความแตกต่างระหว่างหลักสูตรและวิธีสอน
- (2) องค์กรที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการรับรอง ควรอยู่บนพื้นฐานของการประเมินบัณฑิต (final product) มากกว่าจะเน้นเชิงปริมาณ (quantitative approach)
- (3) การรับรองคุณวุฒิในทางปฏิบัติควรอยู่บนพื้นฐานของหลักแห่งความไว้วางใจซึ่งกันและกัน
- (4) ในการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ประเทศต่าง ๆ ควรรับประกันคุณภาพการศึกษาของตนเอง มีกระบวนการประเมินที่เพียงพอ และเผยแพร่ผลของการประเมิน
- (5) กระบวนการรับรองคุณวุฒิ ควรโปร่งใส ต่อเนื่อง และเชื่อถือได้ต้องมีคู่มือการปฏิบัติอย่างละเอียด สำหรับให้ผู้ประเมินหลักฐานการศึกษาถือปฏิบัติ ซึ่งคู่มือนี้ต้องประกอบด้วยหลักการและวิธีปฏิบัติที่ใช้เป็นหลักเกณฑ์ของการตัดสินใจรับรองใดๆ ปัญหาของการรับรองจะแก้ไขได้โดยวิธีการรับรองที่เหมาะสม มีการเผยแพร่ข้อมูล และความไว้วางใจซึ่งกันและกัน โดยผ่านเครือข่ายความร่วมมือ

Kouwenaar (1994) ได้กล่าวถึงพัฒนาการเกี่ยวกับแนวคิดของการเทียบเท่า (equivalence) การรับรอง (recognition) และ การยอมรับ (acceptance) ดังนี้

การเทียบเท่า (Equivalence)

ในช่วง ค.ศ. 1945 - 1960 ได้มีข้อตกลงเกี่ยวกับการเทียบเท่าอย่างเป็นทางการที่มีการลงนามกันทั่วโลก จำนวน 138 ข้อตกลงที่เป็นการแสดงออกถึงความร่วมมือด้านการเมืองมากกว่าจะเป็นเครื่องมือที่จะอำนวยความสะดวกที่แท้จริง และมีความยืดหยุ่นในการรับรองคุณวุฒิการศึกษา (recognition of academic qualifications)

ความเข้าใจที่ว่าภายใต้เงื่อนไขบางประการ ปริญญาจากต่างประเทศควรยอมรับได้ (acceptable) ยังคงมีอยู่ การศึกษาระดับมหาวิทยาลัยในประเทศอื่น ๆ อาจจะถูกมองว่ามีความแตกต่าง แปลก และบางครั้งอาจจะไม่เหมาะสมกับระบบของชาติตนก็ได้ อย่างไรก็ตามระบบมหาวิทยาลัยของทุกประเทศในยุโรปมักจะมีกลไกบางอย่างในการยอมรับผู้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศเทียบเท่ากับมาตรฐานของระบบมหาวิทยาลัยของชาติ อย่างไรก็ตามกลไกนี้ต้องการการตรวจสอบปริญญา และหลักสูตรการศึกษาของต่างประเทศอย่างละเอียด ถ้ามีการตรวจสอบอย่างละเอียดแล้วพิสูจน์ได้ว่า หลักสูตรการศึกษาของต่างประเทศประกอบด้วย

องค์ประกอบที่สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาของชาติตน มีขอบเขต (extent) ระดับและคุณภาพเดียวกันก็สามารถรับรอง (recognition) หรือ พิจารณาว่ามีความเทียบเท่า (equivalence) ดังนั้น เนื้อหาหลักสูตรการศึกษาจากต่างประเทศจะต้องครอบคลุมเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ของหลักสูตรในประเทศ

ถ้าปราศจากเนื้อหาของหลักสูตรก็ไม่สามารถจะให้สิทธิใด ๆ ซึ่งเกินกว่าสิทธิที่ผู้มีปริญญานั้นได้รับในประเทศที่สำเร็จการศึกษา เช่น ถ้าปริญญาต่างประเทศที่เหมือนกันกับปริญญาในประเทศหนึ่ง ซึ่งผู้สำเร็จปริญญานั้นสามารถเป็นครู/อาจารย์ได้ แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะให้บุคคลผู้มีปริญญาต่างประเทศนั้นเป็นครู/อาจารย์ในอีกประเทศหนึ่งได้ เว้นแต่ผู้สำเร็จปริญญานั้นจากต่างประเทศมีคุณสมบัติที่จะเป็นครู/อาจารย์ในประเทศที่ตนสำเร็จการศึกษาได้นั้นก็คือ ผู้สำเร็จปริญญาจากต่างประเทศไม่สามารถเรียกร้องสิทธิใด ๆ เหนือสิทธิของผู้สำเร็จปริญญาในประเทศ เช่น ปริญญาจากต่างประเทศซึ่งมีคุณสมบัติที่จะเป็นครู/อาจารย์ในประเทศที่สำเร็จการศึกษาได้ แม้จะมีหลักสูตรเหมือนกับปริญญาของอีกประเทศหนึ่ง ซึ่งไม่สามารถเป็นครู/อาจารย์ได้ ผู้สำเร็จปริญญาจากต่างประเทศผู้นั้นก็ไม่สามารถเป็นครู/อาจารย์ในประเทศดังกล่าวได้

คำว่า เทียบเท่า ได้มีการใช้กันทั่วไปจนกระทั่งปลายศตวรรษที่ 20 นักการศึกษาเชื่อว่าไม่สามารถที่จะมีการเทียบเท่าคุณวุฒิที่แท้จริงในระบบการศึกษาที่แตกต่างกัน และแม้ว่าคุณวุฒิการศึกษาระดับเดียวกันของระบบการศึกษาเดียวกันก็ไม่สามารถเทียบเท่ากันได้จริง ๆ นักการศึกษาได้เสนอแนะให้ใช้คำว่า รับรอง (recognition) แทนคำว่า เทียบเท่า (equivalence) ข้อเสนอแนะนี้ได้มีการใช้กันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในชุมชนยุโรป (Dalichow, 1992)

การรับรอง (Recognition)

ความหมายที่แท้จริงของการเทียบเท่า (equivalence) จะไม่ช่วยสนับสนุนให้ผู้สำเร็จคุณวุฒินั้นมีการเคลื่อนย้ายระหว่างประเทศมากนัก จากคำกล่าวของ เอ็ดวิน คอซ (Edwin Cox, 1977, หน้า 13 อ้างถึงใน Kouwenaar 1994)

".....ไม่มีประกาศนียบัตร คุณวุฒิ หลักสูตรการศึกษาใด ๆ
เทียบเท่ากับประกาศนียบัตร คุณวุฒิ หลักสูตรการศึกษาอื่น ๆ....."⁽¹⁾

(1) ".....no diploma, no qualification, no course of study,
is 'equivalent to any other.....'"

".....การเทียบเท่า ใช้ได้ในกรณีการรับรองประกาศนียบัตร คุณวุฒิ หรือ หลักสูตรการศึกษาเพื่อวัตถุประสงค์หนึ่งโดยเฉพาะ" ⁽²⁾

หนึ่ง ดังนี้

Kouwenaar ได้ให้ความหมายของการรับรองเพื่อวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์

"การรับรอง 'เพื่อวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่งโดยเฉพาะ' หมายถึง การรับรองคุณวุฒิที่ไม่เทียบเท่าด้วยวัตถุประสงค์บางประการ ถ้าคุณวุฒิต่างประเทศนั้นสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนด ทั้งที่คุณภูมินั้นแตกต่างจากคุณวุฒิในประเทศ" ⁽³⁾

⁽²⁾ ".....equivalence.....is effectively the recognition of a diploma, qualification or course of study for a specific purpose"

⁽³⁾ "Recognition 'for a specific purpose' means that non-equivalent qualifications may be recognized to a certain end if the foreign qualification fits the specific purpose in spite of the differences with the national qualification" (Kouwenaar, 1994 หน้า 14)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อนุสัญญาการรับรองคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาในภูมิภาคยุโรป ได้ให้ความหมายของการรับรอง (recognition) ดังนี้

“การรับรอง

การยอมรับอย่างเป็นทางการในค่าของคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศ โดยหน่วยงาน/องค์กรที่มีอำนาจหน้าที่ในแง่ของการเข้าศึกษาและ/หรือ การจ้างงาน”⁽⁴⁾

ดังนั้น การรับรอง (recognition) จึงเป็นคำสำคัญในแง่ของการนำไปใช้มากกว่า ในทางปฏิบัติคุณค่าของคุณวุฒิการศึกษาในบริบทของนานาชาติไม่ได้อยู่ที่มียศความรู้ และความเชี่ยวชาญเฉพาะของคุณวุฒิเหมือนกันทุกประการมากนัก ในการทำงานเช่นเดียวกับการศึกษาต่อและการวิจัย มีความสำคัญกว่าที่มีความสามารถทั่วไปในการเรียนรู้ วิเคราะห์ การปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ การแก้ปัญหา และการประยุกต์ใช้หลักการทั่วไปของกิจการวิชาชีพ หรือ หลักสูตรวิชาการ หรือมีความสามารถในการรับรู้ระดับสูง (meta - cognitive abilities) หรือ การรับรู้ระดับสูง (meta cognition) ความต้องการความรู้และความเชี่ยวชาญเฉพาะของประเทศ (country specific knowledge and skill) อาจเป็นอุปสรรคในการรับรอง แต่ถ้านั้นที่การรับรู้ระดับสูง (meta - cognition) สามารถนำไปสู่การปรับปรุงได้ในบริบทของการรับรองคุณวุฒิการศึกษาระหว่างประเทศ การปรับปรุงหมายถึง ความสำคัญควรอยู่ที่ระดับทั่วไปของความซับซ้อนและความลึกซึ้งของปริญญาในสาขานั้นมากกว่าข้อเท็จจริง (facts) และเทคนิค (techniques) ที่ให้กับหลักสูตรการศึกษานั้น แนวคิดของการรับรองไม่ได้ ทำให้ความคิดเรื่องค่าที่เท่ากัน (equal value) หายไป เจ้าหน้าที่ระดับชาติ นักวิชาการในสถาบันอุดมศึกษา และผู้เชี่ยวชาญด้านการรับรอง (recognition specialists) ต่างพยายามให้ความมั่นใจว่าจะต้องหลีกเลี่ยงการรับรองคุณวุฒิต่างประเทศต่ำกว่าความเป็นจริง ถ้าไม่มีระดับ (level) และหน้าที่หรือการใช้ (functions) ที่สอดคล้องกัน (compatibility) ระหว่างคุณวุฒิต่างประเทศกับคุณวุฒิในประเทศ แนวโน้มทั่วไปคือการรับรองคุณวุฒิต่างประเทศเทียบกับคุณวุฒิในประเทศระดับต่ำกว่าที่ใกล้เคียงที่สุด ซึ่งจะเป็นปัญหาด้านจิตวิทยามากต่อการรับรองคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศเท่ากับคุณวุฒิในประเทศในระดับที่สูงกว่า บางครั้งหลักการที่ว่ารับรองคุณวุฒิให้ต่ำกว่า แต่ไม่เคยรับรองคุณวุฒิให้สูงกว่าที่ควรจะเป็น จะเป็นกลไกที่ใช้รักษามาตรฐานการศึกษาของชาติ และการประเมินคุณวุฒิต่าง

⁽⁴⁾ “Recognition

A formal acknowledgement by a competent authority of the value of a foreign education qualification with a view to access to education and/or employment activities.” (Council of Europe and Unesco, 1997 a. หน้า 5)

ประเทศ นั่นคือ ถ้าเรายอมรับคุณวุฒิที่ด้อยกว่าให้เท่ากับระดับคุณวุฒิของเราเท่ากับเรายอมรับว่าคุณวุฒิที่เหนือกว่าของเราแท้จริงแล้วเป็นระดับเดียวกับคุณวุฒิที่ด้อยกว่าของต่างประเทศ

หลายทศวรรษหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีความระมัดระวังเกี่ยวกับหลักการเบื้องต้นของการรับรองคุณวุฒิระหว่างประเทศ Halls (1971 อ้างถึงใน Kouwenaar, หน้า 14) กล่าวว่

‘การใช้คำว่า ‘เทียบเท่า’ ประยุกต์ใช้กับการรับนักศึกษาต่างชาติ เข้าเรียนอุดมศึกษาในอีกประเทศหนึ่ง โดยตัวของมันเองแล้ว ไม่มีความหมายชัดเจน เพราะไม่มีระบบการศึกษาสามารถจะ เทียบเท่ากับระบบอื่น ๆ นอกจากในมิติที่ผิวเผินที่สุด สำหรับ อุดมศึกษา ควรเป็น ‘การรับเข้าได้’ หรือ ‘การยอมรับได้’ มากกว่า’⁽⁵⁾

ปี ค.ศ. 1976 สภายุโรปได้จัดตั้งเครือข่ายศูนย์ข้อมูลระดับชาติ เรียกว่า National Equivalence Information Centre แต่อุสัญญาเกี่ยวกับการรับรองการศึกษา ประกาศนียบัตร และปริญญาระดับอุดมศึกษาในประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคยุโรป (Convention on the Recognition of Studies, Diplomas, and Degrees concerning Higher Education in the States Belonging to the Europe Region) ซึ่งประกาศใช้เมื่อธันวาคม ค.ศ. 1979 ได้ ระบุอย่างชัดเจนในข้อควรคำนึงประการแรกคือ การรับรองเป็นแนวทางหลักของอนุสัญญา โดยระบุว่า ควรใช้แนวคิดของการรับรองซึ่งจะทำให้เป็นไปได้ที่จะประเมินระดับการศึกษา ต่อมาในปี ค.ศ. 1983 สภารัฐมนตรีชุมชนยุโรป (Council of Ministers of the European Communities) ได้จัดตั้งเครือข่ายชุมชนของศูนย์ข้อมูลด้านนี้ เรียกว่า National Academic Recognition Information Centres. (NARICS).

แนวคิดของการรับรอง (recognition) ได้ถูกนำมาใช้แทนการเทียบเท่า (equivalence) ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1980 อย่างไรก็ตามในขณะนั้นก็ไม่มี ความชัดเจนในความแตกต่างระหว่างคำว่า การเทียบเท่า (equivalence) และการรับรอง (recognition)

⁽⁵⁾ “The use of ‘equivalence’ to apply to the admission of foreign students into higher education in another country is in itself plainly meaningless, since no educational system can be ‘equivalence’ to any other save in its most superficial aspects. In relation to higher education, it is possibly preferable to talk of ‘admissibility’ or even of ‘acceptability’.”

การยอมรับ (acceptance)

การเทียบเท่า (equivalence) ซึ่งต้องการความเหมือนทุกประการในเนื้อหา เป็นเงื่อนไขก่อนการรับรอง ได้ถูกค่อย ๆ แทนด้วยคำว่า การรับรอง (recognition) ซึ่งต้องการความเหมือนในหน้าที่หรือการใช้ (functions) และระดับทั่วไป (general level) ของคุณวุฒิ การศึกษา กระบวนการนี้เริ่มจากข้อเสนอแนะเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับการรับรองคุณวุฒิการศึกษา ต่างประเทศ และค่อย ๆ เป็นที่ยอมรับในช่วงทศวรรษ 1970 - 1980 เป็นหลักการสำคัญของ เอกสารทางการระดับชาติและระดับนานาชาติ อย่างไรก็ตาม ความร่วมมือระหว่างนานาชาติ ที่ยืดหยุ่นมากขึ้นในการรับรองคุณวุฒิต่างประเทศ ต้องการให้มีการใช้วิธีทางคณิตศาสตร์น้อยลง ในการเปรียบเทียบหน้าที่หรือการใช้ (functions) และระดับทั่วไป (general level) แต่แม้กระทั่ง ปัจจุบันนี้ การรับรองคุณวุฒิต่างประเทศในระดับชาติ ยังเป็นวิธีทางคณิตศาสตร์ เช่น ถ้า $k = x$ แล้วหมายความว่า $x = k$ ในแง่ของการรับรองคุณวุฒิต่างประเทศ ถ้าคุณวุฒิ k จากต่างประเทศได้รับการรับรองว่าเท่ากับคุณวุฒิ x ของในประเทศแล้ว ย่อมจะหมายถึง คุณวุฒิ x เท่ากับคุณวุฒิ k โดยปริยาย

ความวิตกกังวลที่จะมีการใช้สูตรคณิตศาสตร์ดังกล่าว มักจะทำให้หน่วยงาน ผู้รับผิดชอบปฏิเสธที่จะรับรองคุณวุฒิต่างประเทศที่เชื่อว่ามีหน้าที่หรือการใช้ (functions) และ/หรือระดับทั่วไป (general level) ต่ำกว่าคุณวุฒิในประเทศระดับหนึ่งเพียงเล็กน้อย เพราะกลัวว่าจะมีปัญหาเกี่ยวกับชื่อเสียงของปริญญาของตนในระดับนานาชาติ ตัวอย่าง เช่น ชุมชนเฟลมมิช (Flemish Community) ของประเทศเบลเยียมกับประเทศเนเธอร์แลนด์ ชาวดัชท์ มีความเห็นว่าคุณวุฒิ HBO (Verpleegkunde-Hoger Beroepsonderwijs) ของตน เป็นคุณวุฒิสูงกว่าคุณวุฒิ HOKT (Gegradueerde in de verpleging/infirmier - qualification of the higher non-university qualification of the short type) ของชุมชนเฟลมมิช ในขณะที่เฟลมมิชเห็นว่า คุณวุฒิ HOLT (higher non-university education of the long type) สูงกว่าคุณวุฒิ HBO ของเนเธอร์แลนด์ ถ้าเนเธอร์แลนด์ยอมรับว่า HOKT เปรียบเทียบได้กับ HBO และเฟลมมิชยอมรับว่า HBO เปรียบเทียบได้กับ HOLT ถ้ามองในเชิงคณิตศาสตร์จะทำให้คุณวุฒิ HOKT ของเฟลมมิชเท่ากับคุณวุฒิ HOLT ของเฟลมมิชเอง ซึ่งจะให้มีปัญหาในระบบการศึกษาของเฟลมมิช

ความเป็นนานาชาติของกระบวนการศึกษาและผลผลิต ต้องการวิธีทางคณิตศาสตร์ในการรับรองโดยพิจารณาจากหน้าที่หรือการใช้ (functions) และระดับทั่วไป (general level) โดยประมาณ และใช้การยอมรับ (acceptance) เป็นแนวทางหลักในการรับรองคุณวุฒิจากต่างประเทศ จากตัวอย่างของเฟลมมิชและดัชท์ สามารถที่จะใช้วิธีการยอมรับ (acceptance approach) ในเชิงคณิตศาสตร์ คือแทนที่จะสรุปว่า $HOKT = HOLT$ แต่จะสรุปว่าคุณวุฒิ HOKT ใกล้เคียงกับคุณวุฒิ HOLT

ยุโรปมีความต้องการให้มีวิธีการที่ยืดหยุ่นมากขึ้นในการรับรองคุณวุฒิการศึกษา มาตรการทั่วไปของสหภาพยุโรปในการรับรองคุณวุฒิการศึกษาเพื่อการประกอบวิชาชีพ เป็น ตัวอย่างที่สำคัญของการยอมรับ (acceptance) มาตรการทั่วไป ประการแรกคือพิจารณาบัณฑิต (produit fini) แทนการเปรียบเทียบเนื้อหา (content) เป็นจุดเริ่มต้น สมมติฐานคือบุคคลใด ที่มีคุณสมบัติที่จะประกอบวิชาชีพใดในประเทศสมาชิกหนึ่งย่อมมีคุณสมบัติหรือสิทธิที่จะ ประกอบวิชาชีพนั้นในประเทศสมาชิกอื่นด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ถึงความแตกต่าง การยอมรับ ในการรับรองอาจทำได้ง่ายระหว่างประเทศและระบบการศึกษาซึ่งมีความใกล้ชิดทั้งด้าน ภูมิศาสตร์และการศึกษา

Kouwenaar ได้กล่าวถึงความก้าวหน้าของแนวคิดหลักจากการเทียบเท่า (equivalence) เป็นการรับรอง (recognition) สู่การยอมรับ (acceptance) ในช่วงหลังสงคราม ถึงปี ค.ศ. 1975 วัตถุประสงค์ของนโยบายนานาชาติ คือเพื่อให้แน่ใจว่า ปริญญาต่างประเทศ ซึ่งได้รับการพิจารณาเทียบเท่า (เหมือนกันทุกประการหรือเกือบทุกประการกับปริญญาในประเทศ) จะไม่ถูกปฏิเสธง่าย ๆ เพียงเพราะเป็นปริญญาต่างประเทศ

จากยุคของการเทียบเท่า (era of equivalence) เป็นยุคของการรับรอง (era of recognition) ซึ่งยังคงมีการใช้อยู่ทุกวันนี้ แนวคิดของการรับรองสนับสนุนว่าปริญญาต่างประเทศ ไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน (identical) แต่อาจเพียงพอสำหรับปริญญาต่างประเทศที่สามารถเปรียบเทียบระดับ วัตถุประสงค์และชื่อเสียงได้ แม้ว่าจะมีความแตกต่างในรายละเอียด การรับรอง จะเป็นไปได้เมื่อระดับทั่วไปของคุณวุฒิ (general level of the qualifications) เหมือนกัน

ปัจจุบันยุโรปได้เคลื่อนเข้าสู่อีกยุคหนึ่งแล้วคือ ยุคของการยอมรับ (era of acceptance) ซึ่งหมายถึงการให้สิทธิของการเปรียบเทียบได้กับปริญญาต่างประเทศ แม้ว่า ปริญญาดังกล่าวเป็นที่ยอมรับว่า เป็นระดับ ระยะเวลาหรือคุณวุฒิน้อยกว่าคุณวุฒิในประเทศ เพียงเล็กน้อย การยอมรับ (acceptance) แตกต่างจากการเทียบเท่า (equivalence) ปริญญาที่ ยอมรับจะไม่ใช้มีความชัดเจนและเท่ากันทุกประการกับปริญญาในประเทศ (Seerden, 1995)

Bergan (1998) กล่าวว่า หลักสำคัญของอนุสัญญาความร่วมมือของสภายุโรปและ ยูเนสโกเกี่ยวกับการรับรองคุณวุฒิอุดมศึกษาในภูมิภาคยุโรปว่า ผู้รับรองคุณวุฒิต้องได้รับการ ตรวจสอบคุณวุฒิอย่างยุติธรรม ด้วยระยะเวลาอันสมควร มีกระบวนการที่โปร่งใส ต่อเนื่อง และเชื่อถือได้ โดยปราศจากการแบ่งแยก ประเทศสมาชิกแต่ละประเทศควรรับรองคุณวุฒิของประเทศสมาชิกอื่นที่เป็นไปตามข้อกำหนดทั่วไป (general requirements) ในการเข้าเรียนอุดมศึกษาในประเทศของตน เว้นแต่จะสามารถชี้ให้เห็นได้อย่างชัดเจนถึงความแตกต่างของข้อกำหนดทั่วไปในการเข้าเรียนอุดมศึกษาในประเทศนั้นกับประเทศของตน อนุสัญญาความร่วมมือ

สนับสนุนให้ประเทศสมาชิกทุกประเทศแสดงให้เห็นชัดเจนว่าประเทศของตนถือว่าอะไรคือความแตกต่างที่สำคัญที่ทำให้ไม่อาจให้การรับรองคุณวุฒิของอีกประเทศหนึ่งได้

สรุป

จากความเห็นของบุคคลต่าง ๆ ข้างต้น จะเห็นว่ามีการใช้คำต่าง ๆ กัน เช่น การเทียบเท่า (equivalence) การเปรียบเทียบ (comparability) การรับรอง (recognition) หรือ การยอมรับได้ (acceptability) Dalichow(1992) กล่าวว่า คำว่า “เทียบเท่า” (equivalence) มีการใช้กันอย่างกว้างขวางจนกระทั่งตอนปลายของศตวรรษที่ 20 นักการศึกษาเชื่อว่าไม่สามารถเทียบเท่าคุณวุฒิของระบบการศึกษาที่แตกต่างกันได้จริง และแม้ว่าคุณวุฒิในระบบการศึกษาเดียวกัน ระดับเดียวกันแต่ต่างสถาบันกันก็ไม่สามารถเทียบเท่ากันได้จริง จึงได้มีการเสนอแนะให้ใช้คำว่า “รับรอง” (recognition) แทนคำว่า “เทียบเท่า” (equivalence) และได้มีการใช้กันอย่างกว้างขวางจนกระทั่งปัจจุบัน

Kouwenaar มีความเห็นสอดคล้องกับ Dalichow แต่มีความเห็นเพิ่มเติมว่าในขณะนี้ ยุโรปได้เคลื่อนจากยุคของการรับรอง (era of recognition) เข้าสู่ยุคของการยอมรับ (era of acceptance) แล้ว โดยประเทศต่าง ๆ ในยุโรปใช้หลักการที่ว่า ถ้าคุณวุฒิที่เปรียบเทียบกันไม่มีความแตกต่างกันอย่างสำคัญ (substantial difference) ก็ให้ยอมรับว่าคุณวุฒิทั้งสองเท่ากัน (Seerden, 1995)

หลักเกณฑ์ แนวทาง และวิธีการที่เกี่ยวข้องกับการรับรองคุณวุฒิ

จากการสืบค้นหลักเกณฑ์ แนวทาง และวิธีการที่เกี่ยวข้องกับการรับรองคุณวุฒิ จากต่างประเทศ ผู้วิจัยจะนำเสนอหลักเกณฑ์ แนวทาง และวิธีการที่เกี่ยวข้องกับการรับรองคุณวุฒิจากต่างประเทศที่สืบค้นได้เรียงตามลำดับปีของการจัดทำหรือเผยแพร่ ซึ่งจะช่วยให้เห็นแนวโน้มของพัฒนาการของหลักเกณฑ์ แนวทาง และวิธีการรับรองคุณวุฒิการศึกษา

1. Unesco (1970) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการรับรองปริญญา (degree recognition) จากต่างประเทศว่ามี 3 วิธีดังนี้

1.1 วิธีพหุภาคี (Multilateral Approach)

เป็นการรวมกลุ่มของประเทศที่มีระบบการศึกษาและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน กำหนดวิธีการประเมินคุณวุฒิการศึกษาของประเทศสมาชิกร่วมกัน ข้อดีของวิธีนี้ คือ จะแก้ปัญหามากกว่าหลายประเทศได้ในคราวเดียวกัน แต่มีข้อเสียคือ ความยุ่งยากในการใช้วิธีนี้จะเกิดขึ้นเมื่อต้องลงลึกในข้อกำหนดละเอียดมากขึ้น อาจต้องใช้เวลาทำหลายปี และยากที่จะหาวิธีการ

ประเมินคุณวุฒิร่วมกันที่เป็นที่ยอมรับของประเทศในกลุ่มสมาชิก นอกจากนี้หน่วยงานที่ต้องการรับรองคุณวุฒิตามข้อตกลงระหว่างประเทศ ซึ่งอาจอยู่ในรูปของอนุสัญญา (convention) หรือข้อตกลง (agreement) เช่น มหาวิทยาลัยอาจไม่ยอมรับผูกพันตนเองกับการรับรองคุณวุฒิที่กำหนดไว้แล้ว

1.2 วิธีทวิภาคี (Bilateral Approach)

เป็นวิธีการพิจารณาเปรียบเทียบ (compare) คุณวุฒิใดคุณวุฒิหนึ่งโดย คณะทำงานซึ่งประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญของประเทศที่เกี่ยวข้องทั้ง 2 ประเทศ คือประเทศที่ผู้ต้องการจะไปศึกษาในต่างประเทศสำเร็จการศึกษา และประเทศที่ผู้นั้นต้องการจะไปศึกษาต่อ ซึ่งเป็นข้อดีที่จะทำให้กระบวนการประเมินทำได้ง่ายขึ้นและทำให้ความเสี่ยงในการตัดสินใจผิดพลาดซึ่งอาจเกิดขึ้นได้เมื่อใช้วิธีพิจารณาฝ่ายเดียว (unilateral approach) ลดลง วิธีนี้อาจต้องเตรียมงานมากและการเจรจาตกลงอาจยืดเยื้อ แต่ก็ไม่ใช้ความยุ่งยากที่จะแก้ไขไม่ได้ เช่น ถ้าประเทศสองประเทศประสงค์จะจัดทำความตกลงร่วมกันสองฝ่าย (bilateral arrangement) ก็สามารถทำได้เสมอ และ ทำให้รัฐบาลสามารถมีอำนาจเข้าไปจัดการกับมหาวิทยาลัยที่ไม่ยอมรับการรับรองคุณวุฒิตามข้อตกลงที่รัฐบาลทำได้ แต่การพิจารณารับรองคุณวุฒิโดยวิธีทวิภาคี (bilateral approach) จะต้องมีการทบทวนและปรับปรุงเป็นระยะ ๆ เมื่อประเทศคู่สัญญามีการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษา หรือเปลี่ยนแปลงหลักสูตร หรือมีการเปลี่ยนแปลงอื่นใดที่มีผลกระทบต่อ การรับรองคุณวุฒิที่เคยตกลงกันไว้

1.3 วิธีพิจารณาฝ่ายเดียว (Unilateral Approach) วิธีนี้มี 2 แบบ คือ

1.3.1 มหาวิทยาลัยที่จะรับเข้าเรียนแต่ละแห่งพิจารณาตามหลักเกณฑ์ที่มหาวิทยาลัยกำหนดขึ้นเอง ข้อเสียของวิธีนี้คือผู้ขอรับรองคุณวุฒิจะไม่สามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้าว่าตนเองจะได้รับการรับรองคุณวุฒิหรือไม่ แต่ข้อดีที่สำคัญคือเป็นวิธีการที่มีความยืดหยุ่นสูง มหาวิทยาลัยสามารถปรับการปฏิบัติไปได้ตามนโยบายและความต้องการของมหาวิทยาลัย

1.3.2 มีการกำหนดขอบเขตและมาตรฐานคุณวุฒิการศึกษาของ ต่างประเทศที่เห็นว่าสามารถยอมรับได้ ข้อดีของวิธีนี้จะทำให้หน่วยงานรับผิดชอบการเทียบเท่า (equivalence) คุณวุฒิเพื่อการรับรองคุณวุฒิทำงานได้สะดวก เพียงแต่ตรวจสอบรายละเอียดคุณวุฒิที่ยังไม่เคยได้รับการรับรองมาก่อนเท่านั้น แต่ข้อเสียคือหน่วยงานที่รับผิดชอบการรับรองคุณวุฒิมักจะไม่ค่อยสนใจที่จะให้มีการยอมรับในหลักการ (generalized commitments) มากกว่าที่จะใช้วิธีการรับรองคุณวุฒิเป็นรายบุคคล

2. Bogomolov (1974) ได้ศึกษาวิธีการเปรียบเทียบ (comparability) สาขาวิชาและปริญญาด้านวิศวกรรมศาสตร์พบว่า ปัญหาของการเทียบเท่า (equivalence) ปริญญาประกาศนียบัตร และการศึกษาไม่สามารถแก้ไขได้โดยการเปรียบเทียบหลักสูตรของแต่ละสาขาวิชาและจำนวนชั่วโมงโดยตรง เพราะระดับการศึกษาไม่เพียงแต่ขึ้นอยู่กับวิชาและเนื้อหา แต่ขึ้นอยู่กับว่ามีการจัดวิชาและเนื้อหาให้เหมาะสมหรือไม่ และได้มีการจัดสรรเวลาการสอนให้

วิชาเหล่านี้เหมาะสมหรือไม่ ซึ่งจะขึ้นอยู่กับโครงสร้างคำตอบแทนการสอน (structure of tuition) วิธีการสอน คุณวุฒิอาจารย์ และปัจจัยอื่นๆ อีกมาก ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ Bogomolov เกิดแนวคิดในการสร้างเกณฑ์การตัดสินระดับวิชาการ (academic level) ของการศึกษา และมาตรฐานการฝึกอบรมของผู้เชี่ยวชาญแต่ละสาขาวิชาจะมีเกณฑ์ของตนเอง โดยวิธีการอาจใช้ร่วมกันได้ทุกสาขาวิชา

ใช้สูตร Bogomolov ได้เสนอวิธีการเทียบเท่าหลักสูตรสาขาวิชาวิศวกรรมศาสตร์ โดย

$$K = \sum_{i=1}^n \alpha_i K_i$$

และ $K_{pr} = \beta_1 K_1' + \beta_2 K_2' + \beta_3 K_3'$

เมื่อ K เป็นเกณฑ์บูรณาการ (integral criterion) ของการตัดสินระดับวิชาการ (academic level) ของการศึกษาและมาตรฐานของการเรียนสาขาวิชาวิศวกรรมศาสตร์ของสถาบันการศึกษาหนึ่ง

α_i เป็นค่าสัมประสิทธิ์ (coefficients) ที่ได้จากการสอบถามผู้เชี่ยวชาญระดับอุดมศึกษา โดยค่าสัมประสิทธิ์แต่ละตัวมีค่าไม่เกิน 10 (ten - point grading scale)

K_i เป็นสัดส่วนของปัจจัย (หรือตัวแปร) ที่นำมาพิจารณาในการเปรียบเทียบหลักสูตร ซึ่ง Bogomolov ได้กำหนดตัวแปรทั้งหมด 9 ตัว ($n = 9$) ในการพิจารณาเทียบเท่าหลักสูตรวิศวกรรมศาสตร์

K_{pr} เป็นเกณฑ์บูรณาการในการประเมินการเตรียมงานการเรียนด้วยตนเอง (independent preparation)

β_i เป็นค่าสัมประสิทธิ์ที่จะแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการเตรียมงานการเรียนเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักศึกษา คำนี้นี้จะได้รับการสอบถามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญอุดมศึกษา เช่นเดียวกับ α_i

S_t = จำนวนชั่วโมงที่กำหนดให้เรียนในชั้นเรียนที่มีอาจารย์สอน (compulsory classes with academic advisor)

S_{se} = จำนวนชั่วโมงที่กำหนดให้ต้องเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไปและวิชาวิศวกรรมศาสตร์ทั่วไป

S_p = จำนวนชั่วโมงที่กำหนดให้ต้องเรียนวิชาชีพวิศวกรรมศาสตร์

S_h = จำนวนชั่วโมงที่กำหนดให้ต้องเรียนวิชามนุษยศาสตร์

S_d = จำนวนชั่วโมงที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ (diploma paper)

S_r = จำนวนชั่วโมงที่กำหนดให้ฝึกงานในโรงงานอุตสาหกรรม

S_i = จำนวนชั่วโมงที่กำหนดให้ปฏิบัติงานในห้องทดลองและห้องปฏิบัติการ

S_{pr} = จำนวนชั่วโมงที่เตรียมงานด้วยตนเอง (independent preparation)

ซึ่งมี 3 องค์ประกอบ ดังนี้

S_{pr1} = เวลาที่ใช้ในการทำการบ้าน การเตรียมตัวเพื่อร่วม
อภิปรายกลุ่ม การสอบ เป็นต้น

S_{pr2} = เวลาที่ใช้ในการทำรายงานประจำวิชา (course papers)

S_{pr3} = เวลาที่ใช้ในการทำงานวิจัย

S_{ta} = จำนวนชั่วโมงสำหรับ technical aids

P_{deg} = จำนวนอาจารย์ที่มีคุณวุฒิปริญญาเอก

P = จำนวนอาจารย์ทั้งหมด

$$K_1 = \frac{S_{se}}{S_i}$$

$$K_2 = \frac{S_p}{S_i}$$

$$K_3 = \frac{S_h}{S_i}$$

$$K_1 + K_2 + K_3 = 1$$

$$K_4 = \frac{S_d}{S_i}$$

$$K_5 = \frac{S_{ir}}{S_i}$$

$$K_6 = \frac{S_{sl}}{S_i}$$

$$K_7 = \frac{S_{pr}}{S_i}$$

$$K_8 = \frac{S_{ta}}{S_i}$$

$$K_9 = \frac{P_{deg}}{P}$$

$$K'_7 = \frac{S_{pr1}}{S_{pr}}$$

$$K''_7 = \frac{S_{pr2}}{S_{pr}}$$

$$K'''_7 = \frac{S_{pr3}}{S_{pr}}$$

ถ้าจำนวนชั่วโมงเรียนในชั้นเรียน (S) เกณฑ์บูรณาการของการตัดสินระดับวิชาการของการศึกษาและมาตรฐานของการเรียน (K) และเกณฑ์บูรณาการในการประเมินการเตรียมงานการเรียนด้วยตนเอง (K_{pr}) ในสาขาวิชาใดสาขาวิชาหนึ่งของมหาวิทยาลัยสองแห่งมีค่าเท่ากัน (identical values) แสดงว่าระดับวิชาการ (academic level) ของการศึกษาในสาขานั้นเท่ากัน ซึ่งในทางปฏิบัติเป็นไปได้ยาก แต่ถ้าค่าดังกล่าวต่างจากของมหาวิทยาลัยที่ต้องการเทียบเท่าเพียงร้อยละ 5-10 ก็อาจถือว่าระดับวิชาการของการศึกษาของสาขาวิชานั้นในมหาวิทยาลัยที่ขอเทียบเท่าเหมือนกับสาขาวิชาในมหาวิทยาลัยที่รับเทียบเท่า และปริญญาที่ให้ถือว่าเทียบเท่ากันได้ ค่าความแตกต่างที่เป็นไปได้ของ S , K และ K_{pr} ระหว่างสาขาวิชาใดสาขาวิชาหนึ่งของประเทศต่าง ๆ ควรจะเป็นเท่าไรจึงจะเหมาะสมเป็นประเด็นที่ต้องมีการศึกษาต่อไป

การวิเคราะห์หาค่า S , K และ K_{pr} ค่อนข้างยุ่งยากเพราะหลักสูตรของแต่ละประเทศมีรูปแบบที่แตกต่างกัน บางประเทศจะไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับการเตรียมงานการศึกษาด้วยตนเอง (independent preparation) ดังนั้น ในการวิเคราะห์หลักสูตรวิศวกรรมศาสตร์ของมหาวิทยาลัยในประเทศต่าง ๆ Bogomolov จะใช้ค่า S และ K เท่านั้นเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน

3. วิจิตร ศรีสอาน (พ.ศ. 2518 หรือ ค.ศ. 1975) กล่าวว่า การจัดระบบอุดมศึกษาไม่ว่าประเทศใดใช้เวลาเป็นเครื่องกำหนดปริมาณการศึกษาและจัดเป็นมาตรฐานชนิดหนึ่งที่ใช้เปรียบเทียบคุณวุฒิการศึกษาระหว่างประเทศ กล่าวคือ ใช้จำนวนปีที่ศึกษาตามหลักสูตรระดับใดระดับหนึ่ง เช่น ปริญญาตรีใช้จำนวนปีที่ศึกษาเท่ากัน ก็ถือว่ามีมาตรฐานเทียบเคียงกันได้ และมักใช้กำหนดราคาของคุณวุฒิเพื่อประโยชน์ในการจ้างให้เท่าเทียมกันด้วยหน่วยเวลาที่ใช้เป็นหลักในการบอกปริมาณ คือ ปีการศึกษา (academic year)

4. Guiton (1977) ได้เสนอแนวทางในการเทียบเท่า (equivalence) คุณวุฒิเพื่อการเข้าศึกษาต่อไว้ว่าควรพิจารณาปัจจัยต่อไปนี้

- 4.1 วัตถุประสงค์ของหลักสูตร
- 4.2 เนื้อหา (content) ซึ่งอาจแบ่งเป็นการศึกษาทั่วไปหรือการศึกษาพื้นฐานวิชาเอกหรือวิชาโท และวิชาเฉพาะ (specialized studies)
- 4.3 จำนวนชั่วโมงที่เรียนในแต่ละภาคการศึกษา
- 4.4 วิธีการเรียนการสอน
- 4.5 ระบบการประเมินผล และการให้คะแนน
- 4.6 ความสามารถและทัศนคติ
- 4.7 ประสบการณ์และความสามารถทั่วไปในการปรับตัวเพื่อการศึกษาต่อ
- 4.8 สัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา

4.9 ความสามารถด้านภาษา

4.10 การสังเกตและประเมินทั่วไป

5. Alisauskas (1992) ได้ให้หลักการทั่วไปในการประเมินคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศ ไว้ดังนี้

5.1 ต้องเข้าใจระบบการศึกษาในประเทศของตนอย่างดี

5.2 ต้องทราบและเข้าใจอย่างชัดเจนว่าสถาบันการศึกษาแต่ละแห่งคือส่วนใดของระบบการศึกษาของประเทศของตน

5.3 ต้องทราบและเข้าใจโครงสร้าง และนโยบายของหน่วยงานที่ออกหลักฐานการศึกษาในประเทศของตนอย่างดี

5.4 ต้องเข้าใจระบบการศึกษาของประเทศผู้รับรองคุณวุฒิและคุณวุฒิของผู้รับรองอย่างดี

5.5 คุณวุฒิที่รับรองต้องเป็นคุณวุฒิจากสถานศึกษาที่ได้รับการรับรอง วิทยฐานะโดยหน่วยงานที่มีหน้าที่ของประเทศที่สถานศึกษาตั้งอยู่

5.6 เปรียบเทียบระบบการศึกษาของประเทศตาม (5.2) และ (5.3) โดยพิจารณาจำนวนปีที่เรียน (years of scholarship) วุฒิการศึกษาที่ได้รับในแต่ละระดับ (benchmark credentials) และ คุณภาพและเนื้อหาของหลักสูตรที่เรียน (quality and content of studies)

การประเมินคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศให้เป็นไปตามหลักการของ Alisauskas นั้น ควรใช้ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิด้านระบบการศึกษาของทั้งสองประเทศ นั่นคือ เป็นการพิจารณาร่วมกันของผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาของทั้งสองประเทศ แต่เป็นการยุ่งยากถ้าเป็นการประเมินเป็นรายบุคคล และอาจสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายสูง ดังนั้น การประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิด้านระบบการศึกษาของทั้งสองประเทศหรือวิธีทวิภาคี ควรจะเป็นการประเมินในเชิงระบบมากกว่าการประเมินรายบุคคลว่าแต่ละระดับการศึกษาของทั้งสองประเทศจะเทียบเท่ากันอย่างไร กรณีเช่นนี้จะทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาจากประเทศหนึ่งที่ต้องการจะไปศึกษาในอีกประเทศหนึ่งสามารถทราบล่วงหน้าว่าคุณวุฒิที่ตนมีอยู่เทียบเท่าได้กับการศึกษาระดับใดของประเทศที่ตนสนใจจะไปศึกษา

6. Dalichow (1996) มีความเห็นว่า นักประเมินคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศส่วนใหญ่ยังไม่รู้จักเกณฑ์และกระบวนการในการรับรองคุณวุฒิต่างประเทศมากนัก ทำให้การประเมินและการตัดสินใจรับรองคุณวุฒิไม่เหมาะสมและไม่ถูกต้อง โดยทั่วไปสถาบันอุดมศึกษาที่ ผู้สมัครต้องการจะเข้าศึกษาต่อเป็นผู้รับรองคุณวุฒิการศึกษาจากประเทศของผู้สมัคร ในหลายกรณีจะมีหน่วยงานกลางของประเทศเป็นผู้รับรองคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศเพื่อเข้าเรียนระดับอุดมศึกษาในประเทศ

Dalichow เริ่มเป็นผู้ประเมินหลักฐานการศึกษา (credential evaluator) ที่สำนักงานกลางเพื่อการศึกษาต่างประเทศ ประเทศเยอรมัน (German Central Office for Foreign Education) เมื่อประมาณ 25 ปีมาแล้ว ซึ่งในขณะนั้นไม่ว่าจะเป็นศูนย์กลางการรับรองดังกล่าวหรือศูนย์การรับรองอื่น ๆ ไม่มีเอกสารใด ๆ เกี่ยวกับวิธีการ เกณฑ์ และกระบวนการของการรับรอง ซึ่งทำให้ไม่สามารถพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษาหรือสถาบันอุดมศึกษาเป็นนักประเมิน แม้กระทั่งทุกวันนี้

กระบวนการทั่วไปในการพัฒนาคนเพื่อเป็นผู้ประเมินหลักฐานการศึกษา (credential evaluator) จะเป็นการเรียนรู้จากการทำงานหรือประสบการณ์ Dalichow ได้รับการฝึกฝนโดยมีหัวหน้าให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด โดยเริ่มต้นจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับระบบการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ที่ได้รับมอบหมาย ทำงานด้านการประเมินเบื้องต้นก่อนแล้วทำงานประเมินที่ยุ่งยากซับซ้อนมากขึ้น การประเมินแต่ละครั้งหัวหน้าจะช่วยตรวจสอบให้ ซึ่งในหลายกรณีจะมีการถกเถียงกันในรายละเอียดเมื่อเข้าใจวิธีการ เกณฑ์และกระบวนการแล้วก็สามารถประยุกต์ใช้ในการรับรองรายอื่น ๆ ของประเทศอื่น ๆ

ในช่วง 10 ถึง 20 ปีที่ผ่านมา ขณะที่ความร่วมมือระหว่างประเทศของศูนย์การรับรองคุณวุฒิได้เพิ่มขึ้น วิธีการ เกณฑ์และกระบวนการไม่เชื่อมโยงกับบริบทของแต่ละประเทศเลย แต่ที่เหมือนกันในทุกศูนย์การรับรองคุณวุฒิ คืออย่างน้อยจะเชื่อมโยงไปยังเขตพื้นที่เฉพาะ เช่น ชุมชนยุโรป หรือภูมิภาคยุโรป ซึ่งยูเนสโกจะรวมอเมริกาเหนือ เตอร์กี อิสราเอล และรัฐต่าง ๆ ของสหภาพโซเวียตเดิม ศูนย์ความร่วมมือระหว่างประเทศของการรับรองคุณวุฒิในสภายุโรป (Council of Europe) ชุมชนยุโรป (European Community) ยูเนสโกอนุสัญญาปราก (Prague Convention) European Association for International Education (EAIE) และ National Association of Foreign Students Advisors (NAFSA) มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความรู้ ความเข้าใจระบบการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องหรือประเทศที่อยู่ในเขตพื้นที่ เพื่อลดหรือขจัดปัญหาการรับรองคุณวุฒิการศึกษา และยอมรับวิธีการ เกณฑ์และกระบวนการร่วมเพื่อเพิ่มความโปร่งใสในการประเมินและรับรองคุณวุฒิการศึกษา ตามมาตรฐานที่นานาชาติยอมรับ (internationally recognized standards) สิ่งที่ค่อนข้างแปลกคือศูนย์การรับรองคุณวุฒิได้มีการร่วมมือระหว่างประเทศอย่างเข้มแข็ง เป็นเวลาหลายปี แต่ไม่มีสิ่งตีพิมพ์ที่เขียนเกี่ยวกับ วิธีการ เกณฑ์และกระบวนการของการรับรองคุณวุฒิการศึกษา จนกระทั่งปี ค.ศ. 1989 OECD (Organization for Economic Co-operation and Development) ได้ขอให้ Dalichow ซึ่งขณะนั้นเป็นเลขานุการของ European Community NARIC (National Academic Recognition Information Centre) network เขียนถึงวิธีการที่ใช้ในการรับรองคุณวุฒิเสนอในการประชุมเชิงปฏิบัติการนานาชาติ OECD/IMHE (Programme on Institutional Management in Higher Education) ซึ่งต่อมาได้ประมวลเป็นบทความสำคัญ ชื่อ "Degrees and Other Qualifications : International Equivalence" ตีพิมพ์ใน Encyclopedia of Higher Education

บรรณาธิกรณโดย Burton Clark and Guy Neave ค.ศ. 1992 ในบทความนี้ Dalichow ได้แบ่งการรับรองคุณวุฒิ (degree recognition) เป็น 3 ประเภทดังนี้

(1) การรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษา (academic recognition) เป็นการรับรองคุณสมบัติของการเข้าเรียนระดับอุดมศึกษา ระยะเวลาเรียน และคุณสมบัติอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาจนกระทั่งสำเร็จการศึกษาเพื่อประโยชน์ในการศึกษาต่อ

(2) การรับรองคุณวุฒิเพื่อประกอบวิชาชีพ (professional recognition) เป็นการรับรองคุณวุฒิการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อประโยชน์ในการสมัครงานด้านวิชาชีพ (academic professions)

(3) การรับรองคุณวุฒิเพื่อประกอบอาชีพ (vocational recognition) เป็นการรับรองคุณวุฒิการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อประโยชน์ในการสมัครงานอาชีพที่ไม่ใช่วิชาชีพ (non - academic vocation) ส่วนใหญ่จะใช้ professional recognition ซึ่งจะหมายถึง vocational recognition ด้วย

บทความดังกล่าวของ Dalichow ระบุว่า ความเข้าใจที่ไม่ชัดเจนของคำว่า เทียบเท่า (equivalence) ทำให้นักประเมินให้คำนิยามที่หลากหลายนับตั้งแต่คำนิยามที่คล้ายกันจนกระทั่งเหมือนกัน ประเทศต่าง ๆ หรือแม้แต่ภายในประเทศหนึ่งเองไม่เห็นด้วยกับวิธีการกำหนดการเทียบเท่าคุณวุฒิ การรับรองคุณวุฒิจะแตกต่างกันแม้แต่ในสถาบันอุดมศึกษาแห่งเดียวกัน ดังนั้นผลของการประเมินคุณวุฒิอุดมศึกษาเดียวกันอาจแตกต่างกันในแต่ละคณะหรือสาขาวิชาที่ทำกรประเมิน Dalichow ใช้การรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษา (academic recognition) ของคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาเป็นตัวอย่าง โดยระบุว่าวิธีการสามารถใช้ได้ในรูปแบบของการรับรองอื่นๆ โดยอนุโลม

โดยพื้นฐาน จะมีวิธีการเปรียบเทียบคุณวุฒิอุดมศึกษา 3 วิธีหลัก ๆ คือ

- วิธีแรกและง่ายที่สุดคือ การพิจารณาระยะเวลาที่เรียนอุดมศึกษาเท่านั้น หรือระยะเวลาตั้งแต่โรงเรียนจนถึงอุดมศึกษา (school education plus higher education)
- วิธีที่สอง จะยุ่งยากมากกว่าคือ การเปรียบเทียบเนื้อหาและคุณภาพ
- วิธีที่สาม ซึ่งเป็นวิธีที่เหมาะสมที่สุด คือรวมวิธีแรกและวิธีที่สอง

Dalichow กล่าวว่า ปัญหาของการเทียบเท่า (equivalence) มีความซับซ้อน ในปลายศตวรรษที่ 20 การเทียบเท่ายังคงมีความล่าช้ามาก และมีความยุ่งยากมากที่จะได้รับการเทียบเท่า มักจะใช้เวลาเป็นเดือน หรือเป็นปี ๆ ที่จะได้รับการเทียบเท่าคุณวุฒิของโรงเรียน อุดมศึกษา และอาชีวศึกษาหรือวิชาชีพที่ได้รับจากประเทศอื่น เพราะมีกระบวนการเทียบเท่าที่สลับซับซ้อน

แต่เป็นที่น่าสนใจที่จะกล่าวว่า การเทียบเท่าไม่ใช่ปัญหาเสมอไป ในยุคกลาง (middle ages) และยุคของการฟื้นฟูศิลปวิทยาของประเทศในทวีปยุโรป (Renaissance Old World) การเคลื่อนย้ายของนักศึกษาและนักวิชาการในทวีปมีอย่างกว้างขวาง ในยุคกลาง การเรียนในมหาวิทยาลัย (universitas literarum) ยังคงมีโครงสร้างเหมือนกันและง่ายแก่ การตรวจสอบ (monitor) และมีการสนับสนุนมากในทวีปยุโรป ให้มีการเรียนรู้จากโรงเรียน ที่แตกต่างกันในสถานที่ที่แตกต่างกัน การใช้ภาษาลาตินเป็นภาษากลาง (lingua franca) ช่วยให้มีระบบการสื่อสารร่วมและทำให้ในช่วง ค.ศ. 1469-1536 (The Dutch humanist Desiderius Erasmus) ไม่มีปัญหาเรื่องการเทียบเท่าคุณวุฒิ แต่เมื่อสิ้นสุดยุคของ European Community Action Scheme for Mobility of University Students (Erasmus) ยุโรปได้แบ่งเป็น national and nationalistic states ระบบการศึกษาและมหาวิทยาลัยรวมทั้งระบบอาชีวศึกษาและ วิชาชีพได้ถูกพัฒนาไปในทิศทางที่แตกต่างกัน ตามความต้องการของรัฐต่าง ๆ ปรัชญาการศึกษาจะไปในทิศทางต่าง ๆ ที่แตกต่างจากรากฐานเดิม

องค์ประกอบของการวิเคราะห์ที่เหมาะสมในการเปรียบเทียบหลักสูตรปริญญา มี 3 องค์ประกอบหลัก คือ

(1) องค์ประกอบด้านรูปแบบ (formal element)

ในการเปรียบเทียบจะต้องวิเคราะห์ว่าปริญญาหลักสูตรอุดมศึกษา นั้น คือระดับใดของระบบการศึกษาของประเทศเจ้าบ้าน (home country)

(2) องค์ประกอบด้านหน้าที่หรือการใช้ (functional element)

เป็นองค์ประกอบที่แสดงถึงสิทธิทางวิชาการและ/หรือวิชาชีพที่ เกี่ยวพันกับคุณวุฒิอุดมศึกษาหรือปริญญาในบริบทของชาติ การเปรียบเทียบคุณวุฒิอาจจะ เปรียบเทียบสิทธิทางวิชาการและ/หรือวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับคุณวุฒิอุดมศึกษาหรือปริญญา ของสถาบันอุดมศึกษาหรือประเทศ

(3) องค์ประกอบด้านเนื้อหาสาระ (material element) หรือ คุณภาพของเนื้อหา (content-quality element)

เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของการวิเคราะห์เปรียบเทียบ เป็นการ วิเคราะห์บนพื้นฐานรายบุคคล โดยใช้ประกาศนียบัตร/ปริญญาบัตรของแต่ละบุคคลและเอกสาร อื่น ๆ ที่จะทำให้เข้าใจภาพรวมของการศึกษาของบุคคลที่จะวิเคราะห์เปรียบเทียบ ซึ่งจะได้แก่ รายละเอียดต่อไปนี้

(3.1) การศึกษาก่อนเข้าสู่อุดมศึกษา เช่น จำนวนปีที่เรียน เนื้อหา (contents) คุณภาพ (quality) วิธีการประเมินผล (method of assessment) คุณวุฒิ ของอาจารย์ผู้สอน (qualification of teaching staff) คุณวุฒิจากโรงเรียนสุดท้ายก่อนเข้าสู่ อุดมศึกษา (final school qualification) หรือ คุณวุฒิเพื่อเข้าเรียนอุดมศึกษา (higher education entrance qualification) ซึ่งอาจจะมีการสอบหรือไม่มีการสอบ ความเชี่ยวชาญ (degree of

specialization) ขนาดห้องเรียน (class size) ระดับและเนื้อหาของการสอบ (level and content of examination) คุณวุฒิที่จะเปรียบเทียบกับคุณวุฒิที่คล้ายกันของชาติและ/หรือนานาชาติ และสิทธิตามกฎหมาย และสิทธิตามความเป็นจริง (de facto rights) ที่ได้จากโรงเรียนสุดท้ายก่อนเข้าสู่อุดมศึกษา หรือ คุณวุฒิเพื่อเข้าเรียนอุดมศึกษา

(3.2) ระดับของการเข้าเรียนอุดมศึกษา (level of higher education entrance)

การเปรียบเทียบจะต้องพิจารณาว่า คุณวุฒิมัธยมศึกษาชั้นสุดท้าย (final secondary qualification) เพียงพอหรือไม่ หรือ ต้องมีคุณวุฒิเพิ่มเติมอีก คุณวุฒิที่ต้องการเพิ่มเติมคือระดับใด และมีเนื้อหาอะไร มีวิธีการเข้าสู่อุดมศึกษาแบบอื่นแบบใดบ้าง มีกระบวนการ ระดับ และเนื้อหาอะไร และวิธีการเข้าสู่อุดมศึกษาแบบอื่นนั้นจะเปรียบเทียบกับวิธีปกติอย่างไร เปรียบเทียบได้กับระดับชาติหรือนานาชาติอะไรบ้าง

(3.3) หลักสูตรปริญญาของอุดมศึกษา ประเภทของสถาบัน อุดมศึกษาเปรียบเทียบกับสถาบันอื่นในประเทศ คุณวุฒิของอาจารย์ผู้สอน อัตราส่วนบุคลากรต่อนักศึกษา ประเภทของหลักสูตร วิธีการสอนที่ใช้ จำนวนปีที่เรียนหลักสูตรปริญญา การจัดการเรียน (study year organization) การจัดการแผนการเรียน ภาระงาน สัดส่วนขององค์ประกอบของการเรียน (study elements) สัดส่วนระหว่างทฤษฎีและปฏิบัติ ความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนในห้องเรียนกับการบ้าน การวิเคราะห์เนื้อหาการเรียนและระดับการศึกษาที่ได้อย่างถูกต้อง วิธีการประเมิน ประเภทของระบบ (organization) และระดับการสอบที่พิจารณาจากระยะเวลาเรียน ลักษณะและระดับของวิทยานิพนธ์ เปรียบเทียบได้กับหลักสูตรปริญญาหรือปริญญาในระดับชาติและนานาชาติ มีความเป็นไปได้อย่างไรในการทำให้จุดอ่อนภายในระบบของชาติหมดไป

การประเมินเปรียบเทียบดังกล่าวข้างต้นจะทำได้ดีที่สุดโดยผู้ซึ่งได้รับการฝึกมาอย่างพิเศษ แต่นักประเมินผู้มีประสบการณ์ที่ทำงานด้านนี้มาหลายปีก็มักจะพบกับปัญหามากมายในการประเมิน ปัญหาอาจแบ่งได้เป็น ปัญหาที่เป็นรูปธรรม (objective) และปัญหาที่เป็นนามธรรม (subjective) ปัญหาที่เป็นรูปธรรมคือขาดการยอมรับร่วมกันในความหมายของคำว่า "equivalence" ซึ่งมักจะตีความผิดเป็น "equity" ปัญหาอีกประการคือขาดความรู้ความเข้าใจที่พอเพียงในระบบการศึกษาของประเทศที่พิจารณา ปัญหาการรับรองที่เป็นรูปธรรมอาจมีผลมาจากความหลากหลายของระบบที่จะต้องเปรียบเทียบ อุปสรรคด้านโครงสร้างและกฎหมาย ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ซึ่งจะนำไปสู่ข้อจำกัดในการเข้าเรียน เช่น จำนวนที่สามารถรับเข้าเรียนได้ (numerus clausus) ค่าธรรมเนียม (fees) ระยะเวลาที่แน่นอนและอื่น ๆ

นอกจากนี้ จะมีปัจจัยบางประการที่อาจเข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องมากกับทัศนคติส่วนตัวของผู้ที่รับผิดชอบในกระบวนการรับรอง ซึ่งได้แก่ ความอคติ วิธีการรับรองแบบเก่า (old recognition habits) ระบบราชการ ปัญหาเรื่องภาษา และการขาดการส่งเสริมการ

แลกเปลี่ยน นอกจากอุปสรรคการรับรองดังกล่าว ยังมีสถาบันอุดมศึกษา สมาคม วิชาชีพต่าง ๆ (consortia) และประเทศต่าง ๆ ซึ่งมีแนวโน้มที่จะทำให้การรับรองคุณวุฒิต่างประเทศยุ่งยาก

ปัญหาการเทียบเท่าส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นยังคงอยู่บนพื้นฐานของรายบุคคล บ่อยครั้งที่ผู้ที่ต้องการเทียบคุณวุฒิยังคงต้องยุ่งยากในการเสาะแสวงหาองค์กรที่เหมาะสมในการรับรองคุณวุฒิของตน การรอคอยเป็นเวลานานเป็นเรื่องปกติ และผลการเทียบเท่ามักไม่เป็นที่พอใจของผู้ขอ เพราะได้รับการรับรองเพียงบางส่วน (partial recognition) หรือไม่ได้รับการรับรองเลย

อย่างไรก็ตาม ได้มีวิธีการจัดการในการแก้ไขปัญหาการเทียบเท่า องค์กรระหว่างประเทศ เช่น ยูเนสโก สภายุโรป และชุมชนชาวยุโรป พยายามในวิธีการซึ่งครอบคลุมเรื่องที่สนใจ ยูเนสโกได้รวมวิธีการระดับภูมิภาค (regional approach) กับวิธีการระดับโลก (total approach หรือ worldwide approach) สภายุโรปได้ประยุกต์วิธีการระดับภูมิภาคกับการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษา และชุมชนชาวยุโรปได้ประยุกต์วิธีการระดับภูมิภาคกับการขอรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษาเพื่อการประกอบวิชาชีพและอาชีพ บางรัฐจะชอบวิธีการระดับระหว่างรัฐ (interstate approach) ในขณะที่สถาบันอุดมศึกษามีแนวโน้มที่จะพอใจวิธีการในระดับระหว่างสถาบัน หรือ ระหว่างภาควิชา

การดำเนินการระดับโลก (Total Approach หรือ Worldwide Approach)

เพื่อแก้ปัญหการรับรองทั้งการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษา และการรับรองคุณวุฒิเพื่อการประกอบวิชาชีพ ยูเนสโกได้รวมวิธีการรับรองระดับภูมิภาคกับวิธีการรับรองระดับโลก เพื่อวัตถุประสงค์ของความร่วมมือและการรับรองด้านอุดมศึกษา ยูเนสโกได้แบ่งโลกออกเป็น 6 ภูมิภาค ในแต่ละภูมิภาค จะมีการทำอนุสัญญาทวิภาคีเรื่อง การรับรองการศึกษา ประกาศนียบัตร และปริญญาเกี่ยวกับอุดมศึกษา โดยชื่ออนุสัญญาของแต่ละภูมิภาคอาจแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย แต่เนื้อหาเหมือนกันรายละเอียดของข้อกำหนดจะมีทั้งการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษาของการเข้าเรียนระดับอุดมศึกษา คุณวุฒิที่ให้ระหว่างการศึกษาแต่ละระดับและคุณวุฒิในแต่ละระดับการศึกษา (intermediate and final qualifications) และ การรับรองเพื่อการประกอบวิชาชีพของคุณวุฒิอุดมศึกษา 6 ภูมิภาค ได้แก่ ลาตินอเมริกา รวมแคริบเบียน อาหรับและรัฐต่าง ๆ ของยุโรปในเมดิเตอร์เรเนียน รัฐอาหรับยุโรป (รวมรัฐในยุโรปตะวันตก และตะวันออก สหรัฐอเมริกา และแคนาดา) อัฟริกา และเอเชียและแปซิฟิก

แม้ว่าประเทศต่าง ๆ ใน 6 ภูมิภาคบางประเทศไม่ได้ให้สัตยาบรรณ (ratify) อนุสัญญาของยูเนสโก แต่มีผลบังคับใช้ในทุกภูมิภาค และประเทศสมาชิกได้จัดให้มีการประชุมระดับภูมิภาคเป็นประจำเพื่อปฏิบัติตามกฎระเบียบในอนุสัญญา ในขณะที่การแลกเปลี่ยนสารสนเทศ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่สุดในการกำหนดการเทียบเท่าที่เป็นไปได้ ได้มีการปรับปรุงและมีความร่วมมือระหว่างรัฐในเรื่องของการเทียบเท่าเกิดขึ้น แต่ยังคงมีปัญหามากมายในการปฏิบัติตามอนุสัญญา ปัญหาประการแรก คือ อนุสัญญายูเนสโกคล้ายกับอนุสัญญาสภายุโรป ไม่ได้รวมข้อกำหนดในการบังคับใช้ ซึ่งจะเปลี่ยนมาตรการของชุมชนชาวยุโรปเป็นเครื่องมือทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพ การไม่ให้สัตยาบรรณของบางประเทศที่เกี่ยวข้องไม่มีการส่งรายงานที่กำหนดตามระยะเวลา ความก้าวหน้าไม่เพียงพอ และความต้องการในการนำอนุสัญญาไปปฏิบัติ ปัญหาเรื่องคำศัพท์ (terminology) และกฎหมาย ปัญหาด้านงบประมาณ การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของระบบการศึกษาของชาติ และอื่น ๆ

ทั้ง ๆ ที่มีปัญหามากมายในการนำอนุสัญญาการรับรองคุณวุฒิการศึกษาระดับภูมิภาคไปใช้ ยูเนสโกได้รวม 6 อนุสัญญาเรื่องการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษาและเพื่อการประกอบวิชาชีพ เป็นอนุสัญญาการรับรองระดับโลก ทำให้มีข้อวิจารณ์ว่า ถ้ายูเนสโกไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาระดับภูมิภาค ก็คงเป็นเพราะยูเนสโกมีความคาดหวังมากเกินไปในการวางแผน และการจัดกลุ่มที่ใหญ่เกินไปและมีความหลากหลายมาก จนทำให้ไม่สามารถดำเนินการเชื่อมโยงอนุสัญญาระดับภูมิภาคไปสู่ระดับโลก

ยูเนสโกจะเผชิญกับปัญหาและความยุ่งยากอีกมากมายกับอนุสัญญาระดับโลกมากกว่าระดับภูมิภาค อันจะเป็นผลโดยตรงที่ยูเนสโกจะต้องดำเนินการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น ซึ่ง Dalichow เห็นว่าเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ที่เกินความจริงมากไป ความร่วมมือระหว่างประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเดียวกันด้านการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษาและเพื่อการประกอบวิชาชีพได้เกิดขึ้นตามอนุสัญญายูเนสโก ซึ่งเป็นก้าวสำคัญที่จะก้าวต่อไป

การดำเนินการระดับภูมิภาค (Regional Approach)

ประเทศต่าง ๆ ในยุโรปตะวันตกมีความร่วมมือระดับภูมิภาคในเรื่องการรับรอง เช่นเดียวกับประเทศในยุโรปกลางและตะวันออก ที่มีการดำเนินการเรื่องอนุสัญญาการเทียบเท่าปราก (Equivalence Convention of Prague) สภายุโรปมีการดำเนินการอย่างจริงจังในเรื่องของการเทียบเท่าระดับอุดมศึกษาด้านวิชาการ โดยมีทวิภาคีอนุสัญญา 3 ฉบับ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องคุณวุฒิในการเข้าเรียนอุดมศึกษา (higher education entrance qualifications) ระยะเวลาเรียน (study periods) และคุณวุฒิในแต่ละระดับการศึกษา (final qualifications) อนุสัญญาเกี่ยวกับเรื่องคุณวุฒิในการเข้าเรียนอุดมศึกษา เป็นอนุสัญญาที่มีข้อจำกัดน้อยที่สุด และ

ประสบผลสำเร็จมากที่สุด นอกจากการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษาแล้ว สภายุโรปก็ให้ความสนใจเรื่องการรับรองคุณวุฒิเพื่อการประกอบวิชาชีพและอาชีพด้วย

สัญญาโรม (Treaties of Rome) ไม่ได้กล่าวถึงการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษา (academic recognition) โดยตรง อย่างไรก็ตาม จุดอ่อนของการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษา เรื่องการเข้าเรียนอุดมศึกษา คุณวุฒิที่ให้ระหว่างการศึกษาแต่ละระดับและคุณวุฒิในแต่ละระดับการศึกษา (intermediate และ final qualifications) มีความชัดเจนมากขึ้นว่าเป็นอุปสรรคสำคัญของการเคลื่อนย้ายถิ่นของนักศึกษาในชุมชน การตัดสินใจฝ่ายเดียว (unilateral decisions) อนุสัญญาทวิภาคี และพหุภาคีระหว่างประเทศสมาชิกของชุมชนยุโรปมีเพียงไม่กี่ประเทศเท่านั้น ที่ดำเนินการ อย่างไรก็ตามการตัดสินใจเหล่านี้และอนุสัญญาสามารถช่วยแก้ปัญหาการรับรองระหว่างประเทศสมาชิกของชุมชนยุโรปและในบริบทของชุมชน อนุสัญญาใหม่ใด ๆ เรื่องการรับรองย่อมมีคุณค่า การรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษาในระดับเล็กลงมา เช่น ระดับระหว่างสถาบันการศึกษา ระดับระหว่างภาควิชา ก็ย่อมมีประโยชน์เช่นกัน ดังนั้น ชุมชนยุโรปจึงสนับสนุนการดำเนินการระดับระหว่างรัฐ (interstate approach) และระหว่างสถาบันการศึกษา (institutional approach) ในการแก้ปัญหาเรื่องการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษา

ในช่วง ค.ศ. 1976-1986 ได้มีการดำเนินการโครงการนำร่อง 2 โครงการ คือ โครงการศึกษาร่วม (Joint Study Program หรือ JSP) และโครงการศึกษาเยี่ยมชมระยะสั้น (Short Study Visit หรือ SSV) ทำให้สถานการณ์ของการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษาพัฒนาขึ้น โดยวิธีการดำเนินการดังกล่าว แต่โครงการนำร่องนี้มีขอบเขตจำกัดเกินไป ทั้งด้านงบประมาณและอื่น ๆ ในการทำให้นักศึกษามีการเคลื่อนย้ายมากภายในชุมชนยุโรป ในปี ค.ศ. 1984 เครือข่าย NARIC (National Academic Recognition Information Centre) เริ่มดำเนินการและช่วยแก้ปัญหาการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษาในเชิงการบริหาร (administrative approach) ร่วมกับวิธีการพิจารณารายบุคคล (individual approach) ในโครงการ NARIC Study Visit Scheme ฝ่ายนโยบายของชุมชนยุโรปได้ให้ความสนใจการเคลื่อนย้ายของนักศึกษาภายในชุมชนอย่างชัดเจน เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงในสถาบันการศึกษา นักการศึกษา และนักศึกษาในประเทศสมาชิก คณะกรรมการชุมชนได้ตอบสนองโดยเสนอโครงการ European Community Action Scheme for the Mobility of University Students (ERASMUS) ซึ่งวัตถุประสงค์หลักประการหนึ่งคือเพื่อให้การรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษาง่ายขึ้นโดยการวัดโดยอ้อมและโดยตรง (indirect and direct measures) การวัดโดยตรงวิธีหนึ่งคือ การนำโครงการโอนย้ายหน่วยกิตของชุมชนยุโรป (European Community Course Credit Transfer System) หรือ ECTS เป็นโครงการนำร่อง ซึ่งเป็นวิธีการดำเนินการระหว่างสถาบัน (interinstitutional approach) ที่เป็นที่ยอมรับ

โครงการ ERASMUS ซึ่งมีจุดประสงค์ให้มีการแลกเปลี่ยนนักศึกษาเพิ่มมากขึ้น ภายในชุมชนภายในปี ค.ศ. 1992 เป็นก้าวสำคัญในการสู่การเคลื่อนย้ายนักศึกษาระหว่าง ประเทศในชุมชนยุโรป inter - EC student mobility เนื่องจากการเตรียมการเรื่องการรับรอง คุณวุฒิเพื่อการศึกษาเป็นเรื่องที่ต้องดำเนินการก่อนการเคลื่อนย้ายของนักศึกษาตามโครงการ ERASMUS ซึ่งโครงการนี้ก็มีส่วนช่วยลดความยุ่งยากในเรื่องการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษา ภายในชุมชนยุโรป

โครงการ ERASMUS และการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษา แม้ว่าจะมีการ สนับสนุนโดย EC ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1976 เป็นต้นมา แต่มีนักศึกษาที่ย้ายถิ่นภายในรัฐต่างๆ ของชุมชนไม่เกินร้อยละ 1 ของนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนในสถาบันอุดมศึกษาใน EC ทั้งหมด ดังนั้น คณะกรรมการจึงเสนอให้มีการทบทวนโครงการ ERASMUS เป็นระยะ ชั้นแรกของ ERASMUS ซึ่งเริ่มตั้งแต่พฤษภาคม 1987 จะเป็นโครงการ 3 ปี (ค.ศ. 1987-1989) ด้วยงบประมาณมากกว่า 92 ล้าน ECU (European Currency Unit) (10 ล้าน ECU สำหรับปี ค.ศ. 1987, 30 ล้าน ECU สำหรับปี ค.ศ. 1988 และมากกว่า 52 ล้าน ECU สำหรับปี ค.ศ. 1989)

โครงการ ERASMUS ประกอบด้วย 4 กิจกรรมหลักๆ ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 คือ การจัดตั้งและดำเนินการของโครงการเครือข่ายมหาวิทยาลัย ในยุโรป หรือเป็นการขยายโครงการ JSP อย่างต่อเนื่องเป็นโครงการใหม่

กิจกรรมที่ 2 เป็นกิจกรรมที่สนับสนุนการย้ายถิ่นของนักศึกษาแต่ละคนที่เข้า ร่วมในกิจกรรมที่ 1

กิจกรรมที่ 3 เน้นที่การวัดเพื่อการปรับปรุงการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษาของ ประกาศนียบัตร (diplomas) และระยะเวลาเรียนและครอบคลุมกิจกรรมย่อยอีก 3 กิจกรรมคือ ECTS, NARIC (ซึ่งได้รวมอยู่ภายใต้โครงการ ERASMUS) และการพัฒนาหลักสูตรร่วม (Joint curriculum development)

กิจกรรมที่ 4 จะรวมการวัดที่ช่วยในการสนับสนุนการย้ายถิ่นของนักศึกษาใน ชุมชน

ขณะที่การรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษาเป็นจุดเน้นเฉพาะในกิจกรรมที่ 3 ซึ่งแท้ จริงแล้วการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษาเป็นส่วนสำคัญของโครงการ ERASMUS ทั้งโครงการ กิจกรรมที่ 1 และ 2 อาจจะไม่มียุโรปในอีกประเทศหนึ่งซึ่งเป็นประเทศสมาชิกของ EC และ จะไม่มีใครเข้าร่วมเครือข่ายมหาวิทยาลัยยุโรป ถ้าการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษาไม่ได้รับการ ค้ำครอง (secure) ก่อนการปรับปรุงการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษาซึ่งเป็นจุดประสงค์สำคัญของ โครงการ ERASMUS

การดำเนินการระดับระหว่างประเทศ (Interstate Approach)

Dalichow ได้ยกตัวอย่างกรณีของประเทศเยอรมัน ซึ่งเป็นประเทศหนึ่งในกลุ่มประเทศยุโรปตะวันตก(มีเยอรมัน ออสเตรีย เบลเยียม ฝรั่งเศส อิตาลี ลุกแซมเบอร์ก และ เนเธอร์แลนด์) ซึ่งมีแนวโน้มที่จะแก้ปัญหาคณาการเทียบเท่าด้วยวิธีการดำเนินการระดับระหว่างประเทศ (interstate approach) บนพื้นฐานของทวิภาคี (bilateral basis)

ประเทศเยอรมันได้ลงนามและให้สัตยาบรรณกับอนุสัญญาของสภายุโรปที่เกี่ยวข้อง 3 ฉบับ และได้ลงนามกับอนุสัญญาที่เกี่ยวข้องของยูเนสโก แต่ยังไม่ได้ให้สัตยาบรรณ นอกจากนี้ ประเทศเยอรมันได้ทำอนุสัญญาทวิภาคีกับออสเตรีย ฝรั่งเศส และ ลุกแซมเบอร์ก ซึ่งครอบคลุมคุณสมบัติการเข้าอุดมศึกษา รายวิชาต่าง ๆ (courses) ของอุดมศึกษาและคุณวุฒิระหว่างระดับการศึกษา (intermediate qualifications) จะอยู่ในอนุสัญญาทวิภาคีระหว่างเยอรมัน ออสเตรียฝรั่งเศสและเนเธอร์แลนด์ อนุสัญญาทำนองเดียวกันนี้ได้มีการลงนามกับอิตาลี แต่ยังไม่ได้มีการให้สัตยาบรรณ เยอรมันให้การรับรองคุณวุฒิระหว่างระดับการศึกษา (intermediate qualifications) ของลุกแซมเบอร์ก เยอรมันได้ทำอนุสัญญาทวิภาคีรับรองคุณวุฒิปริญาตรี ปริญาโทและปริญาเอกกับประเทศออสเตรีย และประเทศฝรั่งเศส ประเทศเนเธอร์แลนด์ได้ลงนามในอนุสัญญากับอิตาลี เยอรมันได้รับรองคุณวุฒิแต่ละระดับการศึกษา (final qualifications) จาก Institut Supérieur de Technologie ของประเทศลุกแซมเบอร์ก แสดงให้เห็นถึงการปรับปรุงอย่างมากของเรื่องการรับรองคุณวุฒิระหว่างประเทศเยอรมันกับประเทศเพื่อนบ้าน อนุสัญญาทวิภาคีและการตัดสินใจฝ่ายเดียว(unilateral decisions) มีความก้าวหน้าในการรวมวิชาการจำนวนมากของประเทศที่เกี่ยวข้องอย่างไรก็ตาม นักวิจารณ์โต้แย้งว่า วิธีดำเนินการระดับระหว่างประเทศ (interstate approach) ไม่ได้มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการแก้ปัญหาเรื่องการรับรองคุณวุฒิที่มี เช่น ปัญหาเรื่องการใช้เวลานาน และค่อนข้างยากในการเจรจาตกลง กระบวนการที่ยืดยาวเกี่ยวกับการจัดทำอนุสัญญาและการนำไปใช้ และยากลำบากในการปรับปรุงให้ทันสมัย ถ้าประเทศใดประเทศหนึ่งหรือทั้ง 2 ประเทศที่เกี่ยวข้องมีการปฏิรูปการศึกษา นักวิจารณ์จำนวนมากพอใจกับวิธีดำเนินการระดับระหว่างสถาบันการศึกษา (interinstitutional approach)

การดำเนินการระดับระหว่างสถาบัน (Interinstitutional Approach)

เมื่อนักศึกษาแต่ละคนย้ายจากสถาบันอุดมศึกษาหนึ่งไปยังสถาบันอุดมศึกษาอีกแห่งหนึ่ง อย่างดีที่สุดคือจะได้รับการรับรองในภายหลัง บางครั้งได้รับการรับรองเพียงบางส่วน หรือบางครั้งไม่ได้รับการรับรองเลย ทั้งสองสถาบันที่เกี่ยวข้องไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องมีข้อตกลงเกี่ยวกับการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษาในระดับภาควิชา (departmental) หรือ ระดับสถาบัน อย่างไรก็ตาม ถ้านักศึกษาแลกเปลี่ยนระหว่างภาควิชาระดับอุดมศึกษามีบ่อยขึ้น และมี

การแลกเปลี่ยนอย่างสม่ำเสมอ ภาควิชาเหล่านั้นอาจรู้สึกว่าจะจำเป็นต้องมีข้อตกลงเรื่องการรับรองระหว่างภาควิชา (interdepartmental recognition agreement) ซึ่งอาจทำในรูปของการรับรองล่วงหน้า (priori recognition) ถ้านักศึกษามีคุณสมบัติเป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนดทุกประการ วิธีนี้จะทำให้สถาบันและ/หรือภาควิชาความร่วมมืออย่างเป็นทางการที่นำไปสู่การแลกเปลี่ยนนักศึกษามากขึ้น

ความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนนักศึกษา มีความเป็นจริงมากขึ้นระหว่างสถาบันอุดมศึกษาในประเทศต่างๆ ในบางครั้งโดยเฉพาะในยุโรปและอเมริกาเหนือ ในระดับโลก ความร่วมมือ และการแลกเปลี่ยนนักศึกษาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ การผสมระหว่างระดับภูมิภาค/ระดับโลก (regional/worldwide approach) ของยูเนสโกได้ช่วยในเรื่องนี้ วิธีการระหว่างระดับรัฐ (interstate approach) ช่วยให้ประสบความสำเร็จระดับหนึ่ง แต่วิธีที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดใน การบรรลุผล คือ วิธีการระหว่างระดับสถาบันการศึกษา (interinstitutional approach) ซึ่งมักจะ เป็นวิธีการระหว่างระดับภาควิชา (interdepartmental approach)

สรุปและทัศนะ (Outlook)

Dalichow มีความเห็นว่าการเพิ่มขึ้นของการเคลื่อนย้ายระหว่างนักเรียน นักศึกษาและนักวิชาการ ทำให้ความจำเป็นในการรับรองคุณวุฒิเพิ่มขึ้น ขณะที่ระบบการศึกษา และฝึกอบรมมีความสลับซับซ้อนและหลากหลาย บางส่วนของโลกนี้ได้มีความพยายามในการเอาชนะปัญหาการรับรองคุณวุฒิ ทั้งที่มีความยุ่งยากสลับซับซ้อน แต่ยังคงมีความเห็นไม่ตรงกันในการกำหนดวิธีการรับรอง นักประเมินผลยังไม่รอบรู้เรื่องนี้ทั้งหมด และผลของการประเมินมักจะ ไม่เป็นที่พอใจ การรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษา เพื่อการประกอบวิชาชีพและอาชีพ ได้กลายเป็น ปัญหาระหว่างชาติ จึงทำให้มีความพยายามมากขึ้นเรื่อยๆ ในการแก้ปัญหการรับรองคุณวุฒิ ยูเนสโกได้พยายามแก้ปัญหการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษาและเพื่อการประกอบวิชาชีพด้วยวิธีการระดับภูมิภาค (regional approach) และระดับโลก (total approach) ผสมกันซึ่งประสบผลสำเร็จไม่มากนัก สภายุโรปได้พยายามแก้ปัญหการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษาด้วย วิธีการระดับภูมิภาค (regional approach) ซึ่งค่อนข้างจะประสบความสำเร็จในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติการเข้าอุดมศึกษา ชุมชนยุโรปประสบความสำเร็จมากในความพยายามในการแก้ปัญหการรับรองคุณวุฒิเพื่อการประกอบวิชาชีพ (professional recognition) แม้ว่าการแก้ปัญหการรับรองคุณวุฒิเพื่อการประกอบอาชีพ (vocational recognitions) ซ้ำกว่า อย่างไรก็ตามได้กลายเป็นพลังที่แข็งแกร่งที่สุดในการสนับสนุนการเคลื่อนย้ายทางวิชาการและการรับรองวิชาการด้วยโครงการ ERASMUS ซึ่งสนับสนุนวิธีการระหว่างสถาบันการศึกษา (interinstitutional) approach ในการเทียบเท่าซึ่งได้รับการพิสูจน์ว่าเหมาะสมมากที่สุด และเปลี่ยนแปลงได้ในอนาคต

7. การศึกษาความเป็นไปได้ของอนุสัญญาความร่วมมือระหว่างสภายุโรปและยูเนสโก เรื่องการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษาสำหรับภูมิภาคยุโรป (Feasibility for a Joint Council of Europe/Unesco Convention on Academic Recognition for the Europe Region)

ในการศึกษาความเป็นไปได้ของการจัดทำอนุสัญญาความร่วมมือระหว่างสภายุโรปและยูเนสโก เรื่อง การรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษาในภูมิภาคยุโรป ในปี ค.ศ. 1993 (Council of Europe and Unesco, 1994) ได้มีการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาสำคัญ ๆ ในการยกร่างอนุสัญญาใหม่ ความเป็นไปได้ในการจัดทำอนุสัญญาความร่วมมือระหว่างยุโรปและยูเนสโกจะต้องพิจารณาอย่างน้อย 3 ระดับคือ ระดับการเมือง กฎหมาย และการศึกษา

ความเป็นไปได้ด้านการเมือง ทั้งสภายุโรปและยูเนสโกได้รับการสนับสนุนเต็มที่จากประเทศสมาชิกในการที่จัดทำอนุสัญญาความร่วมมือเรื่องการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษา สำหรับด้านกฎหมายก็มีความเป็นไปได้แน่นอน ประเด็นที่จะต้องพิจารณา คือ ด้านการศึกษา

ปัญหาสำคัญ ๆ ในแง่ของการศึกษา (educational terms) คือ

(1) นิยาม (definitions)

นิยามเป็นเรื่องสำคัญ เพราะมักจะไม่มี ความหมายแบบตรงไปตรงมามากพบว่ายากมากที่จะให้ความหมายแน่นอน ปัญหานี้มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นเมื่อมีประเทศต่าง ๆ เกี่ยวข้องมากขึ้นและมีระบบการศึกษาที่หลากหลาย

นิยามที่ดีต้องมีความสมดุล เพื่อให้มีความเข้าใจเพียงพอ แต่ไม่กว้างจนไม่มีความหมาย (meaningless) อนุสัญญาที่มีอยู่ขาดนิยามของแนวคิดใหม่ ๆ ในขณะที่นิยามตามแนวคิดเดิม (traditional concepts) มักจะไม่ค่อยเป็นที่พอใจ

วัตถุประสงค์ของการให้นิยามที่ชัดเจนคือ ความโปร่งใสระหว่างประเทศ (international transparency) มากกว่าความสอดคล้องด้านนโยบาย ประเทศที่เลือกจะใช้คำศัพท์ทั่วไป (common terms) ที่ไม่ใช่มาตรฐาน (nonstandard) ควรอธิบายให้คู่สัญญาต่างประเทศเข้าใจความหมาย

อนุสัญญาจำเป็นต้องให้นิยามคำสำคัญ เช่น คุณวุฒิ (qualification) ปริญญา (degree) การรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษา (academic recognition) การรับรองคุณวุฒิเพื่อประกอบวิชาชีพ (professional recognition) การรับรองวิทยฐานะ (accreditation) สถาบันที่ได้รับการรับรอง (recognized institution) และแม้แต่คำว่า อุดมศึกษา (higher education) สถาบันอุดมศึกษา (higher education institution) มหาวิทยาลัย (university)

(2) ระยะเวลาเรียนและเนื้อหาที่เรียน (length and content of studies)

ประเด็นที่เป็นอุปสรรคมากที่สุดของอนุสัญญาการเทียบเท่าของยุโรป (European Equivalence Conventions) คือ ปัญหาของระยะเวลาเรียน และเนื้อหาที่เรียน โดยเฉพาะเมื่อ

เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติขั้นต่ำในการเข้าเรียนอุดมศึกษา ไม่มีข้อกำหนดในการนำความลึก (depth) ของเนื้อหาที่เรียนมาพิจารณา ปัญหานี้อาจเกิดขึ้นเพราะเมื่อมีการยอมรับอนุสัญญายุโรป ฉบับที่ 15 (European Convention No. 15) ในปี ค.ศ. 1953 ประเทศคู่สัญญาทุกประเทศจำเป็นต้องเทียบเท่าระบบประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยไม่มีทางเลือกอื่น เช่น ประสบการณ์ชีวิต หรือการทำงานเพื่อการเข้าสู่อุดมศึกษา อนุสัญญาที่มีอยู่ไม่ได้พิจารณาถึงความแตกต่างเหล่านี้ ดังนั้นภายใต้อนุสัญญาฉบับที่ 15 ประเทศที่มีระบบประถมศึกษาและมัธยมศึกษา 13 ปี ต้องยอมให้ผู้สำเร็จมัธยมศึกษาจากระบบ 10 หรือ 11 ปี เข้าเรียนอุดมศึกษา เพราะประกาศนียบัตรดังกล่าวสามารถเข้าเรียนอุดมศึกษาในที่ประเทศที่ให้ประกาศนียบัตรนั้นได้

อย่างไรก็ตาม ในขณะที่ไม่มีข้อกำหนดในประกาศทั่วไปเรื่องอนุสัญญาการเทียบเท่าของยุโรป (General Declaration on the European Equivalence Convention 1992) ระบุว่าจากการพิจารณาการปฏิบัติของนานาประเทศที่มีระบบการเรียน 12 ปี ก่อนเข้าสู่มหาวิทยาลัย ประเทศสมาชิกทุกประเทศที่มีระบบการเรียนที่น้อยกว่าได้รับการสนับสนุนให้จัดการเรียน 12 ปี และให้จัดการเรียนชดเชยสำหรับระยะเวลาที่ขาดไป เช่น การศึกษาขั้นต้น (introductory stage of study) และ ถ้าระดับเริ่มต้นของมหาวิทยาลัยในประเทศหนึ่งต่ำกว่าของประเทศที่จะไปเรียนต่อประเทศที่จะรับเข้าเรียนต่ออาจจะพิจารณาให้การเรียนในช่วงแรกของมหาวิทยาลัยในประเทศนั้นชดเชยความแตกต่าง และอาจกำหนดให้นักศึกษาเรียนช่วงระยะเวลาหนึ่งในประเทศของตนก่อน

การแก้ไขที่ง่ายที่สุด คือข้อกำหนดในอนุสัญญาใหม่ ให้มีการรับรองบนพื้นฐานของปีต่อปี (year for year basis) อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สำคัญจริง ๆ คือ ความรู้และความสามารถที่มีมากกว่าเวลาที่เรียน ปัญหานี้มีความยุ่งยากในการวัดมาก ยกเว้นบางที่อาจจะจัดโดยใช้วิธีการสอบก็ได้ หลักการปีต่อปี (year for year principle) เช่น จำนวนปีของการเรียนในโรงเรียนกับจำนวนชั่วโมงต่อสัปดาห์ หรือจำนวนสัปดาห์ต่อปี จะแตกต่างกันมาก วิธีแก้ปัญหาคือเป็นไปได้อีกหนึ่งคือ พันธะขั้นต่ำของประเทศคู่สัญญาจะต้องรับรองคุณวุฒิจากประเทศคู่สัญญาประเทศหนึ่ง บนพื้นฐานของปีต่อปี (a year by year basis) แต่ถ้าจะให้ข้อกำหนดมีความชัดเจนมากกว่า สำหรับการรับรองเต็มที่ (full recognition) อาจตกลงกันระหว่างประเทศคู่สัญญาบนพื้นฐานของทวิภาคี

อนุสัญญาที่มีอยู่ไม่มีข้อกำหนดเกี่ยวกับความแตกต่างของคุณสมบัติในการเข้าเรียนอุดมศึกษาประเภทต่าง ๆ เช่น ระหว่างมหาวิทยาลัย กับ อุดมศึกษาที่ไม่ใช่มหาวิทยาลัย ประเภทต่าง ๆ หรือ ระหว่างความแตกต่างของหลักสูตรในสถาบันเดียวกัน เพราะตอนที่ทำอนุสัญญาไม่ได้มีการพิจารณาถึงปัญหาของความแตกต่างดังกล่าว ปัจจุบันหลายประเทศกำหนดความแตกต่างในคุณสมบัติการเข้าเรียนอุดมศึกษาประเภทต่าง ๆ คุณสมบัติเหล่านี้ควรจะปรากฏในอนุสัญญา ซึ่งจะมีข้อกำหนดเป็นหลักการว่า ผู้สำเร็จมัธยมศึกษาควรได้รับสิทธิการเข้าสู่อุดมศึกษาประเภทเดียวกันกับในประเทศของตนในประเทศสมาชิกอื่น

การประเมินปริญญาในระดับอุดมศึกษาของประเทศอื่นควรประเมินในเนื้อหา (content) และหน้าที่ หรือ การใช้ (functions) ซึ่งกรณีนี้จะต้องคำนึงถึงความหลากหลายของ ปริญญาในระดับอุดมศึกษาด้วย บางปริญญาเป็นลักษณะทั่วไป (general nature) แต่บางปริญญา จะค่อนข้างเชี่ยวชาญ เนื้อหาของอนุสัญญาปัจจุบันดูเหมือนจะเพียงพอ แต่ความหลากหลาย ที่เพิ่มขึ้นของสถาบันอุดมศึกษาทำให้การแลกเปลี่ยนสารสนเทศเป็นองค์ประกอบสำคัญในการ รับรองวิชาการ

ไม่ว่าอนุสัญญาใหม่หรือเอกสารผนวกควรสนับสนุนให้ประเทศต่าง ๆ ให้ความสำคัญกับคำศัพท์นานาชาติ (international terminology) เมื่อมีปริญญาใหม่เกิดขึ้น เช่น ปริญญา ใหม่ที่มีชื่อคล้ายปริญญาโท (master's degrees) และไม่ใช่ปริญญาที่ให้หลังจากการเรียนระยะสั้น ในสถาบันที่ไม่ใช่มหาวิทยาลัย การมีคำนิยามและคำอธิบายที่ชัดเจนของแต่ละประเทศ บางที อาจจะแสดงถึงเป้าหมายที่เป็นได้จริงมากกว่าการทำให้นโยบายกลมกลืนกัน (harmonization of policies)

ความหลากหลายมากของคุณวุฒิอุดมศึกษา และการพัฒนาหลักสูตรอย่างรวดเร็วในหลายประเทศ ทำให้นักประเมินหลักฐานการศึกษายากที่จะเห็นภาพรวมของ สถานการณ์ปัจจุบัน

การประเมินและการรับรองของสถาบันอุดมศึกษาและหลักสูตร

อนุสัญญาที่มีอยู่พิจารณาคุณวุฒิแต่ละคุณวุฒิบนสมมติฐานที่ว่า สถาบันอุดมศึกษา ที่ให้คุณวุฒินั้นมีคุณภาพเกือบเท่ากัน แม้ว่าสมมติฐานนี้อาจจะจริงในช่วง 1950-1960 แต่ปัจจุบันการเพิ่มขึ้นจำนวนมากของสถาบันที่แตกต่างกัน และหลักสูตรที่แตกต่างกันในสถาบัน เดียวกัน ทำให้มีความยุ่งยากมากขึ้น แม้แต่กับผู้เชี่ยวชาญด้านอุดมศึกษาในการติดตามสถาบัน อุดมศึกษาและหลักสูตรต่าง ๆ ในประเทศต่าง ๆ

ดังนั้น อาจต้องพิจารณาว่าอนุสัญญาควรมีข้อกำหนดเกี่ยวกับการประเมิน หรือ การรับรองวิทยฐานะสถาบันอุดมศึกษาและหลักสูตรหรือไม่ จุดมุ่งหมายไม่ควรนำระบบการ ประเมินหรือรับรองวิทยฐานะของยุโรปมากำหนดในอนุสัญญา อย่างไรก็ตาม อนุสัญญาจะต้อง ชัดเจนว่าการประเมินหรือการรับรองวิทยฐานะสถาบันอุดมศึกษาและหลักสูตร และข้อมูลเกี่ยว กับความแตกต่างเป็นเรื่องสำคัญและต้องชัดเจนด้วยว่าคุณภาพไม่เหมือนกับระดับการศึกษา แต่ คุณภาพเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับทุกระดับการศึกษา

การประเมินหรือการรับรองวิทยฐานะ เป็นประเด็นข้อโต้แย้งในบางส่วน เพราะ สัมพันธ์ใกล้ชิดกับสิทธิพิเศษของชาติในการควบคุมสถาบันอุดมศึกษา และในบางส่วนอาจถูก

มองว่าเป็นการก้าวก้าวความเป็นอิสระ (autonomy) ของสถาบัน นอกจากนี้ การประเมินหรือ การรับรองวิทยฐานะมีมิติแห่งความเป็นนานาชาติ (international dimension) ในประเทศซึ่งรับ นักศึกษาหรือผู้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ มีผลประโยชน์โดยชอบกฎหมายที่จะมั่นใจว่า ประกาศนียบัตรและปริญญาจากต่างประเทศที่ขอรับรองนั้นเป็นของสถาบันอุดมศึกษาที่เข้มงวด การควบคุมคุณภาพควรเป็นที่สนใจของประเทศที่ให้ประกาศนียบัตร และปริญญา ถ้าประเทศ หนึ่งมีสถาบันจำนวนมากที่ไม่เข้มงวด ระบบการศึกษาจะมีชื่อเสียงที่ไม่ดี และอาจใช้เวลาเป็น ปี ๆ ในการแก้ไข

ในแง่ของข้อมูล/สารสนเทศ หน่วยงานรับผิดชอบอาจต้องดำเนินการดังนี้

- ประกาศประเภท (typology) ของสถาบันอุดมศึกษาพร้อมด้วยหลักเกณฑ์ สำหรับการเรียกชื่อ (attributing titles)
- ประกาศรายชื่อของสถาบันอุดมศึกษาทั้งรัฐและเอกชนที่ได้รับการรับรองใน ประเทศ และแสดงถึงสิทธิและอำนาจในการให้ปริญญาประเภทต่าง ๆ
- ให้คำอธิบายที่ชัดเจนของหลักสูตรการศึกษา (educational programmes)

ในกรอบของกฎหมาย ประเทศต่าง ๆ ควรพิจารณาสิ่งต่อไปนี้

- มีกฎหมายคุ้มครองชื่อสถาบัน เช่น มหาวิทยาลัย สำนักวิชา (acade) และวิทยาลัย
- สถาบันที่ไม่ใช่ของรัฐต้องได้รับใบอนุญาตตามหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน และคุณภาพการศึกษาเป็นเงื่อนไขที่จำเป็น
- มีกฎหมายคุ้มครองคุณวุฒิ หรือปริญญาอุดมศึกษาที่ให้โดยสถาบัน อุดมศึกษาที่ได้รับการรับรอง

เนื่องจากข้อถกเถียงเกี่ยวกับปัญหาการประเมินหรือการรับรองวิทยฐานะใน หลาย ประเทศ และการเชื่อมโยงกับสิทธิพิเศษระดับชาติ บางทีอาจจะไม่ค่อยเหมาะสมที่จะมุ่ง ไปที่การรวมกฎที่เข้มงวดเกี่ยวกับการประเมิน หรือรับรองวิทยฐานะหลักสูตรของสถาบันไว้ใน อนุสัญญา อย่างไรก็ตาม มีความต้องการที่ชัดเจนในการปรับปรุงข้อมูลระหว่างประเทศและ ระหว่างสถาบัน และถ้าเป็นไปได้ สิ่งเหล่านี้ควรสะท้อนในอนุสัญญา ประเทศสมาชิกอาจได้รับ การขอร้องให้ให้ข้อมูลอย่างเป็นระบบ เช่น ในรูปของสิ่งตีพิมพ์ หรืออย่างน้อยให้ข้อมูลหลักสูตร ของสถาบันใดสถาบันหนึ่ง ตามคำขอของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของประเทศสมาชิกอื่น

จุดอ่อนในแง่กฎหมายของอนุสัญญาในทางปฏิบัติ คือ การรับรองทางวิชาการ หลายด้านไม่ขึ้นอยู่กับการอกกฎหมายนานาชาติ ประเทศต่าง ๆ มีอิสระที่จะดำเนินการบนพื้นฐาน ของการพิจารณาฝ่ายเดียว (unilateral) หรือทวิภาคี (bilateral) ในกรณีเช่นนี้ การแสวงหา ความร่วมมือระหว่างประเทศจะทำได้ในแง่ของการปฏิบัติ เช่น จัดให้มีศูนย์เครือข่ายสารสนเทศ

แห่งชาติ (network of national information centres) แต่ไม่มีกฎหมายสนับสนุน การพัฒนาศูนย์เครือข่ายข้อมูลสารสนเทศเพื่อการรับรองคุณวุฒิไม่เป็นที่ชัดเจนว่าอยู่ในความสนใจของนักศึกษา บิดามารดานายจ้าง และสถาบันอุดมศึกษา แต่จริง ๆ แล้วเป็นความสนใจของศูนย์สารสนเทศแห่งชาติ และนักประเมินคุณวุฒิการศึกษา ทำให้การปฏิบัติของประเทศต่าง ๆ สามารถทำนายได้น้อยลง แต่ทำให้เปิดกว้างที่จะใช้วิธีพิจารณาฝ่ายเดียวของประเทศเจ้าภาพ (host countries) ดังนั้น คุณวุฒิต่างประเทศที่ได้รับการรับรองจากประเทศเจ้าภาพประเทศหนึ่งอาจจะไม่ได้รับการรับรองจากประเทศเจ้าภาพอีกประเทศหนึ่ง แม้ระบบการศึกษาของทั้ง 2 ประเทศ เมื่อพิจารณาโดยทั่วไปแล้วมีมาตรฐานเท่ากัน (equal standard)

หลักการพื้นฐานที่ควรกำหนดไว้ในอนุสัญญา คือ พันธสัญญาที่จะไม่แบ่งแยก (nondiscrimination) และจะพิจารณาสาระสำคัญของผู้ร้องขอรับรองคุณวุฒิอย่างยุติธรรม สำหรับรายละเอียดหรือข้อกำหนดด้านวิชาการควรระบุไว้ในเอกสารผนวก (subsidiary text)

ดังนั้น อนุสัญญาและเอกสารผนวก ควรประกอบด้วยสาระสำคัญต่าง ๆ เช่น

- นิยามคำที่จะใช้ในอนุสัญญา และเอกสารผนวกให้ชัดเจน
- ข้อกำหนดที่มีผลให้ผู้สำเร็จประกาศนียบัตรมัธยมศึกษา (school leaving certificate) ซึ่งสามารถเข้าเรียนอุดมศึกษาในประเทศของตนได้ ควรสามารถที่จะเข้าเรียนหลักสูตรอุดมศึกษาเดียวกันในอีกประเทศหนึ่งซึ่งเป็นสมาชิกของอนุสัญญาได้ เว้นแต่ประเทศเจ้าภาพ (host country) สามารถชี้ให้เห็นว่ามีความแตกต่างอย่างสำคัญ (substantial differences) ระหว่างประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาดังกล่าว กับ คุณสมบัติของนักศึกษาในการเข้าเรียนหลักสูตรนั้น

- เอกสารภาคผนวก ควรประกอบด้วย ข้อกำหนดที่ระบุว่ามิอะไรบางอย่างที่พิจารณาอย่างสมเหตุสมผลแล้วว่าเป็นความแตกต่างที่สำคัญ เช่น ระยะเวลาและเนื้อหาของการศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เช่น อาจระบุว่า ประเทศที่มีระบบประถมศึกษาและมัธยมศึกษา 12 - 13 ปี สามารถพิจารณาว่า ประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาจากระบบที่เรียน 11 ปี หรือน้อยกว่าถือว่าเป็นความแตกต่างอย่างสำคัญ และในทำนองเดียวกัน ถ้าการเข้าเรียนมหาวิทยาลัยเน้นการเรียนเชิงทฤษฎีในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ประเทศเจ้าภาพสามารถที่จะพิจารณาได้ว่า การสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่เน้นด้านอาชีวศึกษา เป็นความแตกต่างอย่างสำคัญ

- ควรพิจารณาอย่างระมัดระวังว่าจะรวมข้อกำหนดทั่วไปเกี่ยวกับการสอบเข้ามหาวิทยาลัยไว้ในอนุสัญญาหรือไม่ และจะระบุหรือเจาะจงถึงวิธีการใช้ในเอกสารผนวกหรือไม่

- ข้อกำหนดในอนุสัญญาใหม่เกี่ยวกับการเข้าเรียนสถาบันอุดมศึกษา ควรระบุให้ครอบคลุมคุณวุฒิการที่ไม่ใช่คุณวุฒิแบบดั้งเดิม (nontraditional qualifications)

- ข้อกำหนดที่ค่อนข้างเฉพาะเจาะจงควรระบุไว้ในเอกสารผนวกมากกว่าในตัวอนุสัญญา

- ในเอกสารผนวกควรเขียนสนับสนุนให้ประเทศต่าง ๆ แสดงความยืดหยุ่นในการรับรองคุณวุฒิที่ไม่มีเอกสารแสดง(non-documented qualifications) ของนักศึกษาลี้ภัย (refugee students)

- ข้อกำหนดเกี่ยวกับการรับรองปริญญาตรีระหว่างประเทศ (International Baccalaureate) และการรับรองอุดมศึกษาาร่วม (joint higher education) ควรจะได้รับการพิจารณา โดยอาจจะบูรไว้ในเอกสารผนวก

8. แนวทางเพื่อการยอมรับคุณวุฒิซึ่งกันและกันระหว่างประเทศต่าง ๆ ในยุโรปและสหรัฐอเมริกา (Guidelines for the Mutual Recognition of Qualifications between Europe and the U.S.A.)

บ่อยครั้งที่ประเทศต่าง ๆ ในยุโรปได้แสดงความกังวลเกี่ยวกับการประเมินคุณวุฒิการศึกษาจากประเทศของตนในสหรัฐอเมริกา ในขณะที่สหรัฐอเมริกามีความเห็นวาระดับการรับรอง (recognition level) คุณวุฒิการศึกษาบางคุณวุฒิการศึกษาของสหรัฐอเมริกาในยุโรปไม่สามารถยอมรับได้

คณะกรรมการภูมิภาคเพื่อการประยุกต์ใช้ออนุสัญญาการรับรองการศึกษา ประกาศนียบัตรและปริญญาระดับอุดมศึกษาในประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคยุโรป (Regional Committee for the Application of the Convention on the Recognition of Studies, Diplomas and Degrees Concerning Higher Education in the States belonging to the Europe Region) ได้เสนอให้ CEPES-UNESCO ตั้งคณะกรรมการซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามเพื่อการประเมินคุณวุฒิการศึกษาที่ดีขึ้นของประเทศต่าง ๆ ทั้ง 2 ผังแอตแลนติก โดยคณะกรรมการประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญจากยุโรป สหรัฐอเมริกา ผู้แทนจากสภาแห่งยุโรป และสหภาพยุโรป ทำหน้าที่วิเคราะห์ระบบอุดมศึกษา วิธีการรับเข้าเรียน (admission procedures) และกระบวนการรับรอง (recognition processes) เพื่อเสนอวิธีการที่ยุติธรรมสำหรับนักศึกษาของอีกประเทศหนึ่งและคุณวุฒิการศึกษาจากประเทศต่าง ๆ

ผลการศึกษาของคณะกรรมการสรุปได้ดังนี้

(1) ความสำคัญในการเข้าใจระบบอุดมศึกษาซึ่งกันและกัน

ความเข้าใจระหว่างนานาชาติเป็นหลักการสำคัญพื้นฐานประการหนึ่งที่กำหนดไว้ในธรรมนูญของยูเนสโก (Constitution of Unesco) การสนับสนุนการย้ายถิ่นของครู/อาจารย์ นักวิจัย และนักศึกษาเป็นวิธีหนึ่งที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ในช่วงปลายทศวรรษ 1970 ยูเนสโกได้ยอมรับอนุสัญญาภูมิภาคเรื่องการรับรองคุณวุฒิการศึกษาระดับอุดมศึกษา

6 ฉบับ ซึ่งเป็นการสนับสนุนการย้ายถิ่น การสนับสนุนการรับรองปริญญาในระดับอุดมศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของแนวโน้มกระบวนการสู่ความเป็นนานาชาติของอุดมศึกษา การรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษา (academic recognition) เป็นกระบวนการที่สำคัญมากของความเป็นนานาชาติของอุดมศึกษา แม้ว่าแนวคิดที่เกี่ยวข้องในช่วงปี ค.ศ. 1950 - 1960 เป็นเรื่องของการเทียบเท่า (equivalence) เปลี่ยนแนวคิดของการรับรองในช่วงปลายทศวรรษ 1970 และต่อมาตั้งแต่ ค.ศ. 1990 ได้เปลี่ยนเป็นแนวคิดของการยอมรับ (acceptance)

ปัญหาเกี่ยวกับการรับรองคุณวุฒิอุดมศึกษาเป็นปัญหาร่วมของการเข้าเรียนอุดมศึกษาและการศึกษาชั้นสูงในสหรัฐอเมริกาของนักศึกษาจากยุโรป ประเทศออสเตรเลียมีความเห็นว่าคุณวุฒิจากประเทศของตนถูกประเมินโดยนักการศึกษาของสหรัฐอเมริกาต่ำกว่าความเป็นจริง (underevaluation) ซึ่งปัญหานี้เป็นปัญหาของหลายประเทศในยุโรปเช่นกัน สำหรับการเข้าเรียนอุดมศึกษาในประเทศต่าง ๆ ในยุโรปของนักศึกษาจากประเทศสหรัฐอเมริกาก็มีปัญหาเช่นกัน อย่างไรก็ตามในบางกรณีการให้เข้าเรียนนอกจากจะใช้วิธีการประเมินคุณวุฒิแล้ว ยังมีการทดสอบด้วย เช่น Advanced Placement Tests สถาบันการศึกษาในสหรัฐอเมริการู้สึกว่าคุณวุฒิการศึกษาจากโรงเรียนมัธยมศึกษาและสถาบันอุดมศึกษาของสหรัฐอเมริกถูกประเมินค่าต่ำในยุโรป ไม่ใช่เพราะปัญหาการขาดข้อมูลระบบการศึกษาที่ถูกต้องของทั้งสองฝ่ายเท่านั้น แต่อยู่ที่การประเมินความแตกต่างของคุณวุฒิเหล่านี้

ความแตกต่างที่สำคัญของอุดมศึกษาในสหรัฐอเมริกา และยุโรป ดูเหมือนจะอยู่ที่ปรัชญาทั่วไปของการศึกษา กล่าวคืออุดมศึกษาในสหรัฐอเมริกานับการศึกษากว้าง ๆ แล้วเพิ่มความเชี่ยวชาญเฉพาะในขั้นต่อมา สำหรับในยุโรป จะเน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะตั้งแต่ต้นของอุดมศึกษา แต่ทั้งสองวิธีนี้ไม่ได้หมายความว่าความแตกต่างของคุณภาพ

ความแตกต่างที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ วิธีการเข้าสู่ระบบอุดมศึกษา เช่น การพิจารณาเข้าเรียนเป็นรายบุคคล (individualistic) ของสหรัฐอเมริกา และการพิจารณาเข้าเรียนเป็นกลุ่ม (collective placement methods) ของประเทศส่วนใหญ่ในยุโรป ความแตกต่างนี้ทำให้มีปัญหาเพิ่มขึ้นในการแลกเปลี่ยนนักศึกษา ครู/อาจารย์ และนักวิจัย

นอกจากนี้ระบบอุดมศึกษาในสหรัฐอเมริกาคือระบบกระจายอำนาจ มีสถาบันมากกว่า 3,000 แห่ง ตั้งแต่วิทยาลัยชุมชนถึงมหาวิทยาลัย ความแตกต่างระหว่างสถาบันเหล่านี้มีมากมาย สำหรับยุโรป ระบบอุดมศึกษาในประเทศหนึ่ง ๆ ส่วนใหญ่ค่อนข้างจะเหมือนกัน แต่มีความแตกต่างกันค่อนข้างมากระหว่างประเทศต่าง ๆ และหลายประเทศมีแนวโน้มที่จะมีความแตกต่างกันมากภายในระบบของประเทศ โดยเฉพาะในส่วนของอุดมศึกษาซึ่งไม่ใช่มหาวิทยาลัย

อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญคือการยอมรับว่ามีความแตกต่างระหว่างระบบการศึกษาและความแตกต่างดังกล่าวไม่ได้สะท้อนคุณภาพของระบบอุดมศึกษานั้น ๆ และไม่ได้เป็นเรื่องสำคัญที่จะพิจารณาประเด็นนี้ในแง่ของการรับรอง (recognition) การยอมรับ (acceptance) และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ดังนั้น การก่อให้เกิดการเจรจาระหว่างยุโรปกับสหรัฐอเมริกา และการพยายามเข้าใจซึ่งกันและกันเป็นเงื่อนไขสำคัญในการแก้ปัญหาเรื่องความแตกต่าง ดังนั้น การตั้งคณะทำงานระหว่างชาติขึ้น จึงเป็นความตั้งใจที่จะให้มีการเจรจาและทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน

(1.1) ระบบการศึกษาของสหรัฐอเมริกาโดยย่อ

ระบบการศึกษาของสหรัฐอเมริกาไม่เหมือนกับประเทศส่วนใหญ่ในยุโรป เป็นระบบที่กระจายอำนาจ มีความหลากหลายมาก และสถาบันจำนวนมากมีกลุ่มนักศึกษาที่แตกต่างกัน ลักษณะเหล่านี้ทำให้การเปรียบเทียบยากมาก

การศึกษาในระบบ (formal education) หรือการศึกษาภาคบังคับจะอยู่ที่ช่วงอายุ 6 - 18 ปี เด็กในวัยนี้ต้องเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เมื่อสำเร็จมัธยมศึกษาหรือเกรด 12 จะได้ประกาศนียบัตรมัธยมศึกษา (high school diploma)

ผู้สำเร็จมัธยมศึกษาที่มีคุณสมบัติอาจจะเรียนต่ออุดมศึกษาที่ junior colleges หรือวิทยาลัยชุมชน หลักสูตร 2 ปี ซึ่งสำเร็จแล้วจะได้รับอนุปริญญา (associate degree) หรือเรียนต่อวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย หลักสูตร 4 ปี ซึ่งจะได้รับปริญญาตรี โดยทั่วไปมหาวิทยาลัยจะเป็นมหาวิทยาลัยสมบูรณ์แบบ (comprehensives institutions) เปิดสอนบัณฑิตศึกษาด้วย และบางแห่งเปิดสอนหลักสูตรวิชาชีพ (professional programs) เช่นเดียวกับการสอนระดับปริญญาแรก (first degree)

มหาวิทยาลัยที่เปิดสอนบัณฑิตศึกษา ผู้สำเร็จมัธยมศึกษาที่มีคุณสมบัติอาจเข้าเรียนหลักสูตร 4 ปี (ปริญญาตรี) เพื่อเรียนต่อปริญญาโท หรือหลักสูตร 4 ปี เพื่อเรียนต่อปริญญาเอก นักศึกษาที่มีคุณสมบัติ (qualified student) ที่จะเข้าเรียนบัณฑิตศึกษา คือบุคคลซึ่งอย่างน้อยได้รับปริญญาแรก (first academic degree) ซึ่งเรียกว่าปริญญาตรีในสหรัฐอเมริกา แต่ในหลายกรณีจะต้องสำเร็จปริญญาโทจึงจะเข้าเรียนปริญญาเอกได้

การรับเข้าเรียนในสหรัฐอเมริกา มี 2 ประเภท คือ การไม่มีการคัดเลือก (open door) และการคัดเลือก นโยบายการรับเข้าเรียนจะกำหนดโดยสถาบันเองที่พยายามให้ยุติธรรมและมีเหตุผลสอดคล้องกับพันธกิจ (mission) ของสถาบัน ดังนั้น นโยบายการรับเข้าเรียนจะแตกต่างกันในแต่ละสถาบัน และแม้แต่ระหว่างคณะในสถาบันเดียวกัน

ระบบการรับรองวิทยฐานะของสหรัฐอเมริกาเป็นดัชนีเบื้องต้นที่แสดงว่า สถาบันอุดมศึกษานั้นมีมาตรฐานขั้นต่ำที่กำหนด แม้ว่าองค์กรรับรองวิทยฐานะแตกต่างกันในการจัดการขอบเขตและพันธกิจ ทุกองค์กรทำหน้าที่ให้สังคมมั่นใจว่าสถาบันที่องค์กรรับรองวิทยฐานะมีมาตรฐาน ซึ่งองค์กรที่รับรองวิทยฐานะมี 3 ประเภทคือ คณะกรรมการรับรองวิทยฐานะระดับภูมิภาค (regional accrediting commissions) องค์กรรับรองวิทยฐานะระดับชาติ (national accrediting bodies) และองค์กรวิชาชีพ (professional organizations)

(1.2) ระบบการศึกษาในยุโรปโดยย่อ

เป็นการยากที่กล่าวถึงระบบการศึกษาในยุโรป เนื่องจากปัจจุบันมีมากกว่า 50 รัฐอิสระ ที่มีภาษา วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมมากมาย ความหลากหลายของอุดมศึกษาทำให้ยุ่งยากในการกำหนดมาตรฐานและการประเมินคุณภาพของประเทศต่างๆ ในยุโรป และระหว่างยุโรปและสหรัฐอเมริกา คณะทำงานจึงเพียงแต่พยายามชี้ให้เห็นลักษณะที่แตกต่างบางประการของระบบอุดมศึกษาในยุโรป ซึ่งแสดงให้เห็นความแตกต่างและระดับที่เป็นไปได้ในการเปรียบเทียบกับระบบอุดมศึกษาของสหรัฐอเมริกา

โรงเรียนมัธยมศึกษาในยุโรป แบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ

- โรงเรียนมัธยมศึกษาสามัญ เพื่อเตรียมนักเรียนเข้าเรียนมหาวิทยาลัย เรียกว่ายิมเนเซียมโมเดล (gymnasium model)
 - โรงเรียนมัธยมเทคนิค (technical secondary schools) เพื่อเตรียมนักเรียนเข้าสู่ ตลาดแรงงานหรือเข้าเรียนสถาบันอุดมศึกษาเฉพาะทาง
 - โรงเรียนมัธยมอาชีวะ จะให้เทอร์มินัล คลอลิฟิเคชัน (terminal qualifications) ปกติจะไม่ให้เข้าเรียนต่อระดับอุดมศึกษา
- แต่ประเทศเยอรมัน มีโรงเรียนมัธยมศึกษา 2 ประเภทคือ
- ยิมเนเซียม (gymnasium) ซึ่งให้อับทิว Abitur หลังจากเรียน 13 ปี เป็นประกาศนียบัตรมัธยมศึกษา ซึ่งสามารถเข้าเรียนมหาวิทยาลัย และ Fachhochschulen ได้
 - โรงเรียนมัธยมศึกษาด้านเทคนิค (technical secondary school) จะให้ Fachhochschulreife หลังจากเรียน 12 ปี ซึ่งสามารถเข้าเรียน Fachhochschulsektor

ระยะเวลาของการศึกษาก่อนเข้ามหาวิทยาลัยในยุโรปมีตั้งแต่ 10-13 ปี ส่วนใหญ่จะ 12 ปี แต่ของรัสเซีย 10-11 ปี ประเทศอังกฤษใช้เวลาเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา 13 ปี ประเทศสก็อตแลนด์ใช้เวลาเรียน 12 ปี ประเทศเนเธอร์แลนด์ใช้เวลาเรียน 11-13 ปี ประเทศอิตาลีส่วนใหญ่ใช้เวลาเรียน 13 ปี หรือ 12 ปี แต่มีน้อยมาก ประเทศออสเตรเลีย ประเทศโปแลนด์ และประเทศอื่น ๆ จะใช้เวลาเรียน 12 หรือ 13 ปี ขึ้นอยู่กับประเภทของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่เรียน

ในยุโรปมีระบบการรับเข้าเรียนที่แตกต่างกันมาก นับตั้งแต่การคัดเลือกที่มีการแข่งขันสูงจนกระทั่งการเปิดรับโดยไม่มี การคัดเลือก ประเทศส่วนใหญ่กำหนดให้การสำเร็จมัธยมศึกษาเป็นคุณสมบัติพื้นฐานสำคัญในการเข้าเรียนอุดมศึกษา

ระดับสถาบันอุดมศึกษา มีความแตกต่างกันมากขึ้นอยู่กับประเภทของอุดมศึกษาที่เปิดสอน ประเทศส่วนใหญ่ในยุโรปนอกจากจะมีมหาวิทยาลัยแล้ว จะมีอุดมศึกษาที่ไม่ใช่ มหาวิทยาลัยที่เปิดสอนหลักสูตรเน้นด้านวิชาชีพ อาจกล่าวได้ว่ามหาวิทยาลัยในยุโรปพัฒนามาจากรูปแบบมหาวิทยาลัย 3 รูปแบบ ดังนี้

- ฮัมบอลตเซียน (Humboldtian) หรือรูปแบบวิชาการของเยอรมัน (German academic model) เป็นมหาวิทยาลัยวิจัย ด้วยการรวมการวิจัยและการเรียนตั้งแต่เริ่มการเรียนระดับมหาวิทยาลัย
- รูปแบบแองโกล-แซกซอน (Anglo - Saxon model) เน้นการพัฒนาบุคลิกภาพ (personality development) ของนักศึกษา
- รูปแบบฝรั่งเศสหรือเนโปเลียนิก (French หรือ Napoleonic model)

(1.3) ความแตกต่างเบื้องต้นระหว่างยุโรปและสหรัฐอเมริกา

(1.3.1) ความหลากหลายของระบบ

ในประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นระบบกระจายอำนาจไม่มีการควบคุมหลักสูตรไม่ว่าจะเป็นระดับประเทศหรือระดับรัฐ ไม่มีการควบคุมมาตรฐานการรับนักศึกษาหรือการให้ปริญญา ความหลากหลายของระบบสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอิสระ (autonomy) อย่างมากของสถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่ง

ในยุโรป มีความหลากหลายอย่างมากของโครงสร้างอุดมศึกษาทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ การมีสถาบันอุดมศึกษาเอกชนเกิดขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่มักไม่ได้รับการรับรอง ยิ่งทำให้มีความหลากหลายมากขึ้น นำไปสู่ความเชื่อมโยงแนวคิดเกี่ยวกับการควบคุมคุณภาพและการรับรองวิทยฐานะสถาบัน

(1.3.2) ความเชี่ยวชาญเฉพาะและการศึกษาทั่วไป (Specialized versus General Education)

หลักสูตรปริญญาตรี 4 ปีของประเทศสหรัฐอเมริกาจะมีความเชี่ยวชาญเฉพาะน้อยกว่าหลักสูตรของประเทศอื่นในยุโรป ประมาณ 40% - 65 % ของวิชาที่สอนทั้งหมดเป็นวิชาที่เน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะ (สาขาวิชาเอก) และส่วนใหญ่จะเน้นในปีที่ 3 และปีที่ 4

ในบางวิชาชีพ เช่น วิศวกรรมศาสตร์ ธุรกิจ การสื่อสาร ก็จะมีสัดส่วนของวิชาที่เน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะสูง หลักสูตรส่วนใหญ่ในช่วง 2 ปีแรกจะเรียนวิชาศึกษาทั่วไป ซึ่งจะประมาณ $1/4 - 1/3$ ของวิชาที่ต้องเรียนทั้งหมด

หน้าที่หลัก 3 ประการของมหาวิทยาลัยอเมริกันชั้นนำในปัจจุบัน คือหน้าที่ในการให้การศึกษารอบด้าน (liberal education) คล้ายกับประเทศในเครือจักรภพอังกฤษในหลายเรื่อง ซึ่งส่วนมากจะเป็นระดับปริญญาตรี หน้าที่ในการให้การศึกษาด้านวิชาชีพซึ่งจะเป็นการสอนความเชี่ยวชาญเฉพาะในระดับบัณฑิตศึกษา และหน้าที่ในการวิจัย ส่วนใหญ่จะอยู่ในระดับบัณฑิตศึกษา ทั้งด้านศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์

(2) ข้อเสนอแนะของคณะทำงาน

(2.1) การเข้าเรียนอุดมศึกษาในสหรัฐอเมริกาของนักศึกษาจากยุโรป

คณะทำงานได้เสนอแนะดังนี้

(2.1.1) การรับรองประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาของยุโรป

ผู้สำเร็จมัธยมศึกษาตอนปลายจากยุโรปภายหลังจากการเรียนในระบบโรงเรียนอย่างน้อย 12 ปี ซึ่งได้รับการยอมรับให้เข้าเรียนอุดมศึกษาในประเทศของตน ควรได้รับการพิจารณาไม่เพียงแต่ให้เข้าเรียนอุดมศึกษาในสหรัฐอเมริกาได้เท่านั้น แต่ควรได้เข้าเรียนในชั้นที่สูงขึ้นโดยการโอนหน่วยกิต การตัดสินใจโอนหน่วยกิตควรพิจารณาจากวิชาที่เรียนมา หลักสูตรที่เรียนมา และเกรดที่ได้เป็นต้น

นักศึกษาจากยุโรปที่ประสงค์จะโอนหน่วยกิตซึ่งไม่ได้รับการเทียบโอน อาจจะขอเทียบโอนหน่วยกิต โดยการทดสอบความรู้ระดับมหาวิทยาลัยในวิชานั้น ๆ ด้วยการสอบ American nationally standardized examinations หลายประเทศในยุโรปผู้สำเร็จมัธยมศึกษาจะใช้เวลาเรียนในระบบโรงเรียนน้อยกว่า 12 ปี ในกรณีนี้ควรได้รับการพิจารณาเพื่อเข้าเรียนบนพื้นฐานของการพิจารณาเป็นรายกรณี

(2.1.2) การรับรองคุณวุฒิระหว่างระดับการศึกษา (intermediate qualifications) ของยุโรป

นักศึกษาที่ได้รับคุณวุฒิระหว่างระดับการศึกษา (intermediate qualification) จากมหาวิทยาลัยในยุโรป ควรได้รับการพิจารณาให้ลงทะเบียนในแต่ละวิชา (courses) ในระดับบัณฑิตศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะสามารถโอนหน่วยกิตกลับไปเรียนที่มหาวิทยาลัยในประเทศของตนได้ นักศึกษาจากยุโรปทุกคนที่ต้องการเข้าเรียนระดับบัณฑิตศึกษาในสหรัฐอเมริกาจะต้องเป็นไปตามมาตรฐานการรับเข้าตามที่กำหนดของหลักสูตรที่จะเข้าเรียน

(2.1.3) การรับรองคุณวุฒิของนักศึกษาจากยุโรป เพื่อเข้าเรียนปริญญาเอกในสหรัฐอเมริกา

ผู้ที่ได้รับปริญญาในแต่ละระดับการศึกษา (final degrees - B.A., B.S., B.Ed., M.A., M.S.) จากประเทศในยุโรปภายหลังระยะเวลาเรียนที่กำหนดไว้ตามกฎหมายอย่างน้อย 4 ปี ควรได้รับการพิจารณาเข้าเรียนปริญญาเอกในประเทศสหรัฐอเมริกา ผู้ที่ได้รับปริญญาเอกจากประเทศในยุโรปที่กำหนดให้ต้องเรียนเต็มเวลาอย่างน้อย 3 ปี ควรได้รับการพิจารณาให้เข้าเรียนบัณฑิตศึกษาในประเทศสหรัฐอเมริกา

(2.2) การเข้าเรียนอุดมศึกษาในยุโรปของนักศึกษาจากสหรัฐอเมริกา
คณะทำงานได้เสนอแนะดังนี้

(2.2.1) การรับรองประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาของสหรัฐอเมริกา
ประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาที่แสดงถึงการเรียน 12 ปีในหลักสูตร

เตรียมเข้ามหาวิทยาลัย (university preparatory program) ของสหรัฐอเมริกา ควรเป็นคุณสมบัติทั่วไปขั้นต่ำ (minimum general requirement) ในการรับเข้าเรียนมหาวิทยาลัยในยุโรปบางสาขาวิชา ผู้สมัคร นอกจากจะต้องมีประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาแล้ว อาจจะต้องแสดงถึงความเชี่ยวชาญในวิชาที่กำหนดในการรับเข้าเรียนโดยมหาวิทยาลัยอาจกำหนดวิธีการและหลักเกณฑ์ในการทดสอบวิชานั้น ๆ

(2.2.2) การรับรองการเรียนสำเร็จบางส่วนของการศึกษาระดับปริญญาตรีของสหรัฐอเมริกา (partially completed American first degree studies)

ประวัติการเรียนของนักศึกษาจากสหรัฐอเมริกาแต่ละคนที่ได้รับประกาศนียบัตรก่อนอนุปริญญา (intermediate associate's degree) ควรได้รับการวิเคราะห์บนพื้นฐานของรายวิชาที่เรียนมา เพื่อตัดสินว่ารายวิชาที่เรียนสำเร็จมาเป็นไปตามที่อุดมศึกษาในยุโรปกำหนดหรือไม่

(2.2.3) การรับรองนักศึกษาจากสหรัฐอเมริกาเข้าเรียนปริญญาเอกในยุโรปปริญญาตรีจากวิทยาลัย/มหาวิทยาลัยในประเทศสหรัฐอเมริกาควรได้รับการพิจารณาให้มีสิทธิ์เข้าเรียนหลักสูตรปริญญาโทในประเทศในยุโรปที่มีการสอนระดับปริญญาโท เช่น master's degree ในสหราชอาณาจักร และในไอร์แลนด์ (Ireland) maitrise ในฝรั่งเศส และควรจะได้รับ การพิจารณาให้เข้าเรียนระดับสองของการศึกษาเฉพาะทาง (second level of specialized studied) ในมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ของทวีปยุโรป โดยการเทียบโอนหน่วยกิตตามความเหมาะสม ด้วยการวิเคราะห์รายวิชาที่เรียนมาก่อนแล้วอย่างเหมาะสม

สำหรับผู้ที่ได้รับปริญญาโทจากวิทยาลัย/มหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา ควรได้รับการพิจารณาให้เข้าเรียนปริญญาเอกในมหาวิทยาลัยในยุโรป โดยการพิจารณาควรพิจารณาคุณภาพของหลักสูตรที่เรียนมา คะแนนที่ได้ และรายวิชาที่เกี่ยวข้อง

สรุปข้อเสนอแนะ

(1) การเข้าสู่อุดมศึกษา

ผู้สำเร็จมัธยมศึกษา (secondary school leaving examination) หรือ ประกาศนียบัตรที่ได้รับหลังจากเรียนในระบบโรงเรียนอย่างน้อย 12 ปีจากยุโรป ซึ่งสามารถที่จะเข้าเรียนอุดมศึกษาในประเทศของตน ควรได้รับการพิจารณาไม่เพียงแต่เข้าเรียนอุดมศึกษาในสหรัฐอเมริกาเท่านั้น แต่เข้าเรียนชั้นปีที่สูงขึ้นได้โดยการเทียบโอนหน่วยกิต การตัดสินเกี่ยวกับการโอนหน่วยกิต ควรพิจารณาปัจจัยต่อไปนี เช่น วิชาที่เรียนมา หลักสูตรที่เรียนมา และคะแนนที่ได้เป็นต้น หรือให้ทดสอบเพื่อวัดระดับความรู้ของวิชาที่จะเทียบโอนหน่วยกิต ซึ่งดำเนินการโดย American nationally standardized examinations เช่น Advanced Placement Program (AP) หรือ College - Level Examination Program (CLEP) หรือ การสอบของสถาบันที่จะรับโอนหน่วยกิต (institutional examinations)

สำหรับผู้สำเร็จมัธยมศึกษาในยุโรปที่ใช้เวลาเรียนน้อยกว่า 12 ปี ควรจะได้รับการพิจารณาให้เข้าเรียนได้หรือไม่เป็นรายกรณี

ผู้สำเร็จมัธยมศึกษาจากสหรัฐอเมริกาจะเรียน 12 ปีในหลักสูตรเตรียมมหาวิทยาลัย (university preparatory program) ควรเป็นข้อกำหนดขั้นต่ำในการรับเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยในยุโรป แต่การจะรับเข้าเรียนหรือไม่ อาจจะต้องมีการทดสอบความรู้ความสามารถในสาขาวิชาที่จะเข้าเรียนก็ได้ แล้วแต่มหาวิทยาลัย หรือคณะวิชาที่ผู้นั้นต้องการเข้าเรียน

(2) คุณวุฒิระหว่างระดับการศึกษา/การเรียนสำเร็จบางส่วนของการศึกษาระดับปริญญาตรีของสหรัฐอเมริกา (Intermediate Qualifications/Partially Completed American First Degree Studies.)

นักศึกษาที่มีคุณวุฒิระหว่างระดับการศึกษา (intermediate qualifications) จากมหาวิทยาลัยในยุโรป ควรได้รับการพิจารณาให้ลงทะเบียนแต่ละวิชาในระดับบัณฑิตศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายให้สามารถโอนหน่วยกิตกลับไปยังมหาวิทยาลัยในประเทศของตนได้ นักศึกษาจากยุโรปที่ต้องการเข้าเรียนบัณฑิตศึกษาในสหรัฐอเมริกาก็ต้องมีคุณสมบัติตามมาตรฐานการรับเข้าของหลักสูตรที่เลือกจะเข้าเรียน

สำหรับนักศึกษาจากสหรัฐอเมริกา ควรได้รับการวิเคราะห์บนพื้นฐานของรายวิชาจากประวัติการศึกษา รวมทั้งประกาศนียบัตรก่อนอนุปริญญา (diploma for an intermediate associate's degree) เพื่อตัดสินว่าวิชาต่างๆ ที่เรียนมาสอดคล้องกับข้อกำหนดของอุดมศึกษาของยุโรปหรือไม่

(3) การเข้าเรียนปริญญาเอก

ผู้ที่สำเร็จปริญญาในระดับต่างๆ (final degrees) จากประเทศในยุโรปภายหลังจากการเรียนอย่างน้อย 4 ปีตามระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด ควรได้รับการพิจารณาให้เข้าเรียนปริญญาเอกในสหรัฐอเมริกา

ส่วนปริญญาตรีจากวิทยาลัย/มหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาควรได้รับการพิจารณาเข้าเรียนหลักสูตรปริญญาโท (master's degree) ในสหราชอาณาจักร และไอร์แลนด์ หรือ maitrise ในประเทศฝรั่งเศส และควรได้รับการพิจารณาให้เข้าเรียนระดับสองของการศึกษา เฉพาะทาง (second level of specialized studies) ในมหาวิทยาลัยของประเทศอื่น ๆ ในยุโรป โดยการเทียบโอนหน่วยกิตตามความเหมาะสม ด้วยการวิเคราะห์รายวิชาที่เรียนมาก่อนอย่าง ละเอียดระมัดระวัง

สำหรับปริญญาโทจากวิทยาลัย/มหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาควรได้รับการพิจารณาให้รับเข้าเรียนปริญญาเอกในมหาวิทยาลัยในยุโรป โดยการพิจารณาจะขึ้นอยู่กับคุณภาพ ของหลักสูตรที่เรียน คณะที่ได้ และวิชาที่เกี่ยวข้อง (Uvalic - Trumbic, 1994 และ Unesco, 1999)

สรุป

จากข้อเสนอแนะของคณะทำงานของ CEPES - UNESCO สรุปได้ว่า คณะทำงานได้เสนอแนะการให้การรับรองคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศโดยพิจารณาจากจำนวนปีที่เรียนมาก่อนเป็นหลักสำคัญ คุณภาพของหลักสูตรที่เรียน คณะที่ได้และรายวิชาที่เรียนมาจะเป็นองค์ประกอบเสริม

9. อนุสัญญาการรับรองคุณวุฒิ

โลกปัจจุบันนี้มีความพึ่งพิงซึ่งกันและกันทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และ วัฒนธรรม การเคลื่อนย้ายของนักศึกษา อาจารย์และนักวิจัย ทำให้มีการใช้ทรัพยากรทางการศึกษาที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และเป็นโอกาสแก่บุคคลได้บรรลุจุดประสงค์ และความพยายามของตน เป็นการเปิดเส้นทางใหม่ที่ดีกว่าในการพัฒนาตนเองในการเอาชนะ ข้อจำกัดด้านสถาบันและสังคม การศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาในต่างประเทศไม่เพียงแต่เป็น ความสนใจของแต่ละบุคคลเท่านั้น แต่เป็นความสนใจของรัฐบาล องค์การระหว่างประเทศและ องค์การวิชาชีพต่าง ๆ ด้วย การเคลื่อนย้ายระหว่างประเทศเป็นวิธีทางหนึ่งที่จะนำไปสู่ความเข้าใจ ระหว่างประเทศมากขึ้น ความเป็นไปได้ในการใช้ทรัพยากรทางการศึกษาของโลกอย่างดีที่สุด การพัฒนาของแต่ละประเทศ และความร่วมมือที่แท้จริงในด้านการศึกษาและฝึกอบรม การเคลื่อนย้ายด้วยการติดต่อโดยตรงระหว่างประชาชนและความเข้าใจอันดีในคุณค่าและมรดกทาง วัฒนธรรมของอีกฝ่ายหนึ่งจะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจทางการเมือง โดยหลักทั่วไป บรรยากาศ ทางการเมืองที่เอื้ออำนวยจะนำไปสู่การเคลื่อนย้ายทางการศึกษาที่เพิ่มขึ้น ในขณะที่การเคลื่อน ย้ายระหว่างประเทศจะส่งเสริมบรรยากาศทางการเมืองที่ดี โดยความเชื่อมั่นและร่วมมือซึ่งกัน และกัน

ยุโรปเป็นตัวอย่างที่ดีของเรื่องดังกล่าว ดังจะเห็นได้จากการประชุมรอบสุดท้าย เรื่องความมั่นคงและความร่วมมือในยุโรป Final Act of the Conference on Security and Co-operation in Europe ณ กรุงเฮลซิงกิ (Helsinki) ค.ศ. 1975 ระบุไว้ว่า การเคลื่อนย้ายระหว่างประเทศเพื่อการศึกษาเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นวิธีซึ่งมีจุดมุ่งหมายด้านสิทธิของนักศึกษา อาจารย์ และนักวิชาการของประเทศสมาชิกในการเข้าศึกษาในสถาบันการศึกษา วัฒนธรรม และวิทยาศาสตร์ของประเทศสมาชิกอื่น ภายใต้เงื่อนไขของการยอมรับ ซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะ เรื่องการรับรองปริญญา ประกาศนียบัตรทางวิชาการซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะโดยข้อตกลงระหว่างรัฐบาล หรือข้อตกลงระหว่างมหาวิทยาลัย สถาบันอุดมศึกษา และสถาบันวิจัยต่าง ๆ โดยตรง และการสนับสนุนการประเมินปัญหาของการเปรียบเทียบ (comparison) และเทียบเท่า (equivalence) ปริญญาและประกาศนียบัตรด้านวิชาการที่ชัดเจนมากขึ้น การประชุมรอบสุดท้าย ณ กรุงเฮลซิงกิ (Helsinki Final Act) นำไปสู่ความชัดเจนมากขึ้นของการพึงพิงซึ่งกันและกัน อย่างใกล้ชิดระหว่างการเคลื่อนย้ายระหว่างประเทศเพื่ออุดมศึกษา และการรับรองการศึกษา ประกาศนียบัตรและปริญญา (recognition of studies, diplomas and degrees) การรับรองการศึกษา ประกาศนียบัตร และปริญญาเป็นเงื่อนไขและผลของการเคลื่อนย้ายระหว่างประเทศ ผู้ที่ต้องการศึกษาระดับอุดมศึกษาในต่างประเทศ ย่อมต้องการให้แน่ใจในขั้นต้นว่า ผลการเรียนรู้ที่ผ่านมาของตนได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการจากประเทศที่ตนต้องการไปศึกษา ดังนั้น การเตรียมการเกี่ยวกับการรับรองการศึกษาประกาศนียบัตร และปริญญา จะเป็นการอำนวยความสะดวกในการเคลื่อนย้ายระหว่างประเทศ

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีหน่วยงานทั้งหน่วยงานรัฐบาลและไม่ใช้หน่วยงาน รัฐบาลพยายามดำเนินกิจกรรมเพื่อกำหนดกรอบแนวคิด หรือ หลักเกณฑ์ทางกฎหมายเพื่อรับรองการศึกษา ประกาศนียบัตรและปริญญาระดับอุดมศึกษา ยูเนสโกได้ถือเอาเรื่องนี้เป็น กิจกรรมที่ต้องดำเนินการตั้งแต่ระยะต้น ๆ ก่อนทศวรรษ 1960 กิจกรรมส่วนใหญ่ของยูเนสโก ในเรื่องการรับรองและการเทียบเท่าเน้นที่การเก็บรวบรวมข้อมูล เอกสารและการศึกษาอย่างละเอียด ยูเนสโกได้พยายามค้นหาคำตอบเกี่ยวกับปัญหาซึ่งมีแนวโน้มจะสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เมื่อการเคลื่อนย้ายระหว่างประเทศเพิ่มขึ้นตลอดเวลาภายหลังสงครามโลก และความหลากหลายมากขึ้นของการอุดมศึกษาในภูมิภาคยุโรป (Jablonska - Skinder and Teichler, 1992)

อนุสัญญาระดับภูมิภาคต่าง ๆ เกี่ยวกับการรับรองการศึกษา ประกาศนียบัตร และปริญญาเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามของยูเนสโกในการสนับสนุนการเคลื่อนย้ายทาง วิชาการ (academic mobility) ซึ่งเป็นความพยายามที่มีมานานเท่า ๆ กับอายุขององค์การยูเนสโก การดำเนินการของอนุสัญญาการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษาฉบับเดียวสำหรับทุกภูมิภาค (single universal convention on academic recognition) นั้นในการประชุมสามัญ (general conference) ของยูเนสโกในปี ค.ศ. 1993 ได้มีข้อเสนอแนะให้มีอนุสัญญาการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษา ฉบับเดียวสำหรับ ทุกภูมิภาค แต่บางประเทศในภูมิภาคยุโรปซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีนักศึกษาต่างชาติ

จำนวนมากที่สุด ไม่ค่อยสนใจข้อเสนอแนะดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ภูมิภาคยุโรปเองกำลังอยู่ในกระบวนการของการรวมอนุสัญญาภูมิภาคของตนเองโดยการยอมรับอนุสัญญาร่วมสภายุโรปและยูเนสโก (Joint Council of Europe/UNESCO) เรื่อง การรับรองคุณวุฒิอุดมศึกษาในภูมิภาคยุโรป ซึ่งเป็นไปได้ที่ความพยายามนี้จะเป็นตัวช่วยก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของการพัฒนาไปสู่อนุสัญญาสากล (universal convention)

ธรรมนูญ ปี ค.ศ. 1945 ของยูเนสโกได้ย้าถึงการแลกเปลี่ยนความคิดและความรู้อย่างอิสระ ความรู้เป็นสากลคือส่วนหนึ่งของมรดกร่วมของมนุษยชาติ การทำให้แต่ละคนและทุกคนเข้าถึงความรู้และเรียนรู้ได้มากขึ้น ต้องกระทำทุกวิถีทางที่มี การเคลื่อนย้ายทางวิชาการ (academic mobility) เป็นวิธีหลักของอุดมศึกษาเพื่อความก้าวหน้าของความรู้ ความจำเป็นในการรับรองการศึกษาและคุณวุฒิอุดมศึกษาซึ่งกันและกันโดยองค์กรและสถาบันที่มีอำนาจทั้งหลาย เป็นวิธีที่จะเพิ่มการเคลื่อนย้าย กิจกรรมในระยะยาวของยูเนสโก มีจุดประสงค์เพื่อสนับสนุนการเคลื่อนย้ายทางวิชาการและอำนวยความสะดวกในการเปรียบเทียบระหว่างประเทศของการศึกษาและคุณวุฒิที่ได้รับในระดับอุดมศึกษา

ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1947 ยูเนสโกได้รวบรวมข้อมูลและศึกษาเกี่ยวกับประเด็นการย้ายถิ่นและการรับรองคุณวุฒิการศึกษา ในปี ค.ศ. 1948 ได้พิมพ์หนังสือ การศึกษาในต่างประเทศ (Study Abroad) ซึ่งเป็นการแนะนำนานาชาติที่สำคัญเกี่ยวกับทุนการศึกษาและหลักสูตรที่เปิดสอนหลังมัธยมศึกษาทั้งสายวิชาการและวิชาชีพ และในระหว่างปี ค.ศ. 1969 - 1981 ยูเนสโกได้ จัดทำเอกสารในชุดการศึกษาด้านการประเมินคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา (Studies on the Evaluation of Qualifications at the Higher Education Level) 9 เรื่อง เช่น

- วิธีกำหนดการเทียบเท่าระหว่างปริญญาและอนุปริญญา โดยสมาคม นานาชาติของมหาวิทยาลัย ค.ศ. 1970 (Methods of establishing equivalences between degrees and diplomas. Prepared by the International Association of Universities. 1970)

- การเทียบเท่านานาชาติในการเข้าสู่อุดมศึกษา โดย W.D Halls ค.ศ. 1971 (International equivalences in access to higher education, by W.D. Halls. 1971)

- การเปรียบเทียบปริญญาและประกาศนียบัตรสาขากฎหมายระหว่างประเทศ โดยการศึกษาในแง่ของโครงสร้างและบทบาท โดย Rene Jean Deputy และ Gregory Tunkin, 1972 (Comparability of degrees and diplomas in international law. A study on the structural and functional aspects, by Rene Jean Deputy and Gregory Tunkin, 1972)

- การเปรียบเทียบหลักสูตรและปริญญาวิศวกรรมศาสตร์ : การศึกษาด้านวิธีการ โดย Anatoly I. Bogomolov. 1974 (Comparability of engineering courses and degrees. A methodological study, by Anatoly I. Bogomolov. 1974)

- การแนะนำระดับโลกเกี่ยวกับการศึกษา : การสำรวจเชิงเปรียบเทียบของระบบการศึกษา ปริญญาและคุณวุฒิการศึกษา 1976 (World guide to higher education : A

comparative survey of systems, degrees and qualifications. 1976)

- จากการเปรียบเทียบปริญญาสู่การประเมินสมรรถนะ : เส้นทางใหม่ของการ
กระบวนการ และวิธีปฏิบัติ โดย Jean Guiton 1977 (From equivalence of degrees to
evaluation of competence. Present procedures and practices : New avenues, by Jean Guiton.
1977)

ในช่วงปลายทศวรรษ 1970 และช่วงต้นทศวรรษ 1980 ยูเนสโกเริ่มศึกษา
ปัญหาการเปรียบเทียบและการเทียบเท่าการศึกษา ประกาศนียบัตรและคุณวุฒิอย่างมีระบบ
โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการทำอนุสัญญาระหว่างประเทศ หรือให้ข้อเสนอแนะแก่ประเทศสมาชิก
ซึ่งยูเนสโกได้ค้นพบว่า การเริ่มต้นที่เหมาะสมควรเริ่มที่การทำอนุสัญญาในระดับภูมิภาค
(regional convention) และอนุสัญญาระหว่างประเทศ (international convention) ก่อนแทน
การทำอนุสัญญาในระดับโลก ด้วยเหตุนี้จึง ได้มีการลงนามยอมรับอนุสัญญาระดับภูมิภาคฉบับ
แรกเกี่ยวกับการรับรองการศึกษา ประกาศนียบัตรและปริญญาในระดับอุดมศึกษาของประเทศต่าง
ๆ ในลาตินอเมริกา และคาริบเบียน (Latin America and the Caribbean) โดยประเทศสมาชิก
เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน ค.ศ. 1975 ต่อมาได้มีอนุสัญญาระหว่างประเทศอาหรับ และประเทศ
ในแถบเมดิเตอร์เรเนียน ค.ศ. 1976 (Arab States and States bordering on the Mediterranean,
1976) และอนุสัญญาระดับภูมิภาคทำนองเดียวกันอีก 4 ฉบับ คือประเทศในรัฐอาหรับ ค.ศ.
1978 (Arab States, 1978) รัฐต่าง ๆ ในภูมิภาคยุโรป ค.ศ. 1979 (States of the Europe
Region, 1979) ประเทศอัฟริกา ค.ศ. 1981 (African States, 1981) และประเทศต่าง ๆ ใน
เอเชียและแปซิฟิก ค.ศ. 1983 (States of Asia and the Pacific, 1983) ต่อมาปี ค.ศ. 1997
สภายุโรปและยูเนสโกได้ร่วมกันจัดทำอนุสัญญาการรับรองคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาในภูมิภาค
ยุโรป (Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the
European Region) (Council of Europe and Unesco , 1997)

อนุสัญญาในมิติของภูมิภาคจะสอดคล้องกับสภาพข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์
และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง ก่อนการยอมรับอนุสัญญาของยูเนสโก โดย
ประเทศสมาชิกต่าง ๆ ในยุโรป ได้มีการทำอนุสัญญาระดับอนุภูมิภาค (subregional) และ
อนุสัญญาทวิภาคี (bilateral) ซึ่งเป็นอนุสัญญาที่ดำเนินการภายใต้ความช่วยเหลือของสภายุโรป
(Council of Europe) 3 ฉบับ เมื่ออนุสัญญาเกี่ยวกับการเทียบเท่าประกาศนียบัตรเพื่อการรับ
เข้าเรียนมหาวิทยาลัย ค.ศ. 1953 (equivalence of diplomas leading to admission to
university, 1953) การเทียบเท่าระยะเวลาการเรียนในมหาวิทยาลัย ค.ศ. 1958 (equivalence
of periods of university study, 1958) และการรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษาของคุณวุฒิจาก
มหาวิทยาลัย ค.ศ. 1959 (academic recognition of university qualification, 1959) นอกจากนี้
ยังมีอนุสัญญาการรับรองและยอมรับซึ่งกันและกันในประเทศนียบัตรระดับมัธยมศึกษา มัธยม
ศึกษาสาขาวิชาชีพ ประกาศนียบัตรระดับอุดมศึกษา และประกาศนียบัตรในด้านวิทยาศาสตร์

และปริญญาด้านวิชาการ (Convention on the Validation and Mutual Equivalence of Secondary and Specialized Secondary School Leaving Certificates, of Higher Education Diplomas and of Diplomas Granted for Scientific Title and Academic Degrees) ลงนามโดยประเทศสังคมนิยม 10 ประเทศ ณ กรุงปราก (Prague) ค.ศ. 1972 แม้ว่าประเทศสมาชิกของชุมชนยุโรปยังไม่ยอมรับอนุสัญญาพหุภาคีเรื่องการเทียบเท่าการเรียนและประกาศนียบัตร และการรับรองคุณวุฒิมหาวิทยาลัย (Multilateral Convention of the Equivalence of Studies and Diplomas and Recognition of University Qualifications) แต่ก็ได้ให้ความสนใจโดยตรงกับเรื่องเหล่านี้ด้วยมาตรการต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับของ Council of Ministers of the European Economic Communities (EEC) การรับรองคุณวุฒิเพื่อการประกอบอาชีพ เช่น แพทยศาสตร์ ค.ศ. 1975 (Medicine) ทันตแพทย์ ค.ศ. 1978 (Dentistry) สัตวแพทย์ ค.ศ. 1978 (Veterinary Medicine) สถาปัตยกรรม ค.ศ. 1985 (Architecture) เกษษศาสตร์ ค.ศ. 1985 (Pharmacy) คณะกรรมการภูมิภาคยุโรป (European Commission) ได้เสนอโครงการเรื่องมาตรการของสภาเรื่องระบบทั่วไปในการรับรองประกาศนียบัตรอุดมศึกษา (General System for the Recognition of Higher Education Diplomas) ซึ่งประเทศในยุโรปภาคเหนือ (Nordic countries) ได้อ้างถึงข้อกำหนดเพื่อการรับรองและเทียบเท่าของการศึกษาระดับอุดมศึกษาและปริญญาในสัญญาความร่วมมือ ค.ศ. 1962 (Jablonska - Skinder and Teichler, 1992)

จากความพยายามในการสืบค้นอนุสัญญาทั้ง 7 ฉบับดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาสามารถสืบค้นพบเพียง 2 ฉบับคือ อนุสัญญาระดับภูมิภาคว่าด้วยการรับรองการศึกษา ประกาศนียบัตร และปริญญาในระดับอุดมศึกษาในเอเชียและแปซิฟิก (Regional Convention on the Recognition of Studies, Diplomas and Degrees in Higher Education in Asia and the Pacific) และอนุสัญญาการรับรองคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาในภูมิภาคยุโรป (Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region)

9.1 อนุสัญญาระดับภูมิภาคว่าด้วยการรับรองการศึกษา ประกาศนียบัตร และปริญญาในระดับอุดมศึกษาในเอเชียและแปซิฟิก (Regional Convention on the Recognition of Studies, Diplomas and Degrees in Higher Education in Asia and the Pacific)

อนุสัญญาระดับภูมิภาคว่าด้วยการรับรองการศึกษา ประกาศนียบัตรและปริญญาในระดับอุดมศึกษาในเอเชียและแปซิฟิก (Regional Convention on the Recognition of Studies, Diplomas and Degrees in Higher Education in Asia and the Pacific) เป็นอนุสัญญาระดับภูมิภาคฉบับที่ 5 ที่ได้มีการลงนามร่วมกันเมื่อ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2526 ณ กรุงเทพฯ และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2528 มีประเทศต่าง ๆ ที่ให้สัตยาบันรณสนธิ

สัญญาฉบับนี้แล้ว 10 ประเทศคือ ออสเตรเลีย (Australia) จีน (China) สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนเกาหลี (Democratic People's Republic of Korea) มอลดีฟส์ (Maldives) มองโกเลีย (Mongolia) เนปาล (Nepal) สาธารณรัฐเกาหลี (Republic of Korea) สหพันธรัฐรัสเซีย (Russian Federation) ศรีลังกา (Sri Lanka) และตุรกี (Turkey) สำหรับประเทศไทยในปัจจุบันยังไม่ได้ให้สัตยาบรรณอนุสัญญาฉบับนี้

อนุสัญญาฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออำนวยความสะดวกในการเคลื่อนย้ายในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกของนักวิชาการและนักศึกษาด้วยการรับรองปริญญา (degrees) ประกาศนียบัตร (diplomas/certificates) และรูปแบบอื่นของการเรียนเพื่อการพัฒนาอุดมศึกษา โดยได้ให้ความหมายของการรับรองประกาศนียบัตร หรือปริญญาบัตรจากต่างประเทศเพื่อการศึกษา ดังนี้

“การรับรองประกาศนียบัตรหรือปริญญาเพื่อการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นควรให้ผู้มีคุณวุฒินั้นได้รับการพิจารณาในการรับเข้าเรียนในสถาบันอุดมศึกษาหรือสถาบันวิจัยในประเทศคู่สัญญา ภายใต้เงื่อนไขเดียวกันกับที่ใช้กับผู้มีคุณวุฒิที่เทียบกันได้ของประเทศคู่สัญญา การรับรองดังกล่าวจะไม่เป็นการยกเว้นเงื่อนไขอื่นซึ่งอาจมีการกำหนดเพื่อการรับเข้าเรียนของสถาบันอุดมศึกษา หรือสถาบันวิจัยของประเทศที่ให้การรับรอง”⁽⁶⁾

⁽⁶⁾ “Recognition of a certificate, diploma or degree with a view to undertaking or pursuing studies at the higher level shall entitle the holder to be considered for **admission** to the higher educational and research institutions situated in any contracting State under the same conditions as those applying to holders of a comparable certificate, diploma or degree issued in the Contracting State concerned. Such recognition does not exempt the holder of the foreign certificate, diploma or degree from complying with any conditions (other than those relating to the holding of a diploma or degree) which may be required for **admission** by the higher educational or research institution concerned in the State granting such recognition.” (Unesco, 1992. หน้า 4-5)

และได้ให้ความหมายของคำว่าอุดมศึกษา (higher education) และมัธยมศึกษา (secondary education) ดังนี้

" 'อุดมศึกษา' หมายถึง การศึกษา ฝึกอบรม หรือการวิจัยระดับหลังมัธยมศึกษา" ⁽⁷⁾

" 'มัธยมศึกษา' หมายถึง การศึกษาหลังประถมศึกษาหรือการศึกษาพื้นฐาน และรวมถึงการเตรียมนักเรียนเพื่อการศึกษาสู่อุดมศึกษา" ⁽⁸⁾

ประเทศที่ให้สัตยาบรรณอนุสัญญาฉบับนี้จะต้องให้การรับรองประกาศนียบัตรและปริญญาซึ่งกันและกัน ตามความหมายดังกล่าวข้างต้น เพื่อให้ผู้สำเร็จประกาศนียบัตรและปริญญาของประเทศหนึ่ง มีสิทธิเข้าศึกษาต่อระดับสูงขึ้นหรือฝึกอบรมหรือวิจัยในอีกประเทศหนึ่ง

นอกจากการให้การรับรองประกาศนียบัตรและปริญญาของประเทศสมาชิกแล้ว อนุสัญญาดังกล่าวสนับสนุนให้มีการจัดทำรายละเอียดและยอมรับคำศัพท์เฉพาะ (terminology) และหลักเกณฑ์การประเมินที่คล้ายคลึงกันมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อความสะดวกในการประยุกต์ใช้ระบบที่สามารถทำให้มั่นใจในการเปรียบเทียบ หน่วยกิต วิชาที่เรียน ประกาศนียบัตรและปริญญารวมทั้งเงื่อนไขในการเข้าเรียน (access) อุดมศึกษา สนับสนุนการจัดตั้งและพัฒนา ระบบการแลกเปลี่ยนสารสนเทศเกี่ยวกับการรับรองการเรียน ประกาศนียบัตรและปริญญา และสนับสนุนความร่วมมือระดับภูมิภาคและระดับโลกในเรื่องของการเปรียบเทียบและการรับรองหรือเทียบเท่าของการศึกษาและคุณวุฒิด้านวิชาการ รวมทั้งการยอมรับวิธีการที่พลวัต (dynamic approach) ในการพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องการรับเข้าเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น โดยคำนึงถึงความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรและปริญญานั้น รวมทั้งคุณวุฒิอื่นที่เกี่ยวข้องของแต่ละบุคคล โดยหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่เป็นผู้พิจารณาให้ความเห็น (Unesco, 1992)

(7) " 'higher education' means all education, training or research at post-secondary level."

(8) " 'secondary education' means that stage of studies of any kind which follows primary or elementary education and the aims of which may include the preparing of pupils for access to higher education." (Unesco, 1992 หน้า 5)

9.2 อนุสัญญาการรับรองคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาในภูมิภาคยุโรป
(Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region)

อนุสัญญาการรับรองคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาในภูมิภาคยุโรป หรืออนุสัญญา
 ลิสบอน ค.ศ. 1997 (Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher
 Education หรือ Lisbon Convention) เป็นอนุสัญญาร่วมระหว่างสภายุโรปและยูเนสโก
 หลักการเปรียบเทียบคุณวุฒิตามอนุสัญญาดังกล่าวนี้จะเปลี่ยนแปลงจากเดิมซึ่งเป็นกัณฑ์ประเมิน
 คุณวุฒิ โดยมักพิจารณาเปรียบเทียบหลักสูตรและรายละเอียดของหลักสูตรที่เรียนมา หรือการ
 ประเมินในเชิงของการเทียบเท่า (equivalence) มาเป็นการเปรียบเทียบคุณวุฒิอย่างกว้างๆ ใน
 เชิงของกัณฑ์รับรอง (recognition)

อนุสัญญาดังกล่าวนี้ได้ให้ความสำคัญกับความหมายของคำศัพท์ต่างๆ เพื่อให้มี
 ความเข้าใจที่ตรงกันของประเทศสมาชิกต่าง ๆ จึงได้ให้นิยามของคำต่าง ๆ ไว้อย่างชัดเจน เช่น

**“อุดมศึกษา หมายถึง รายวิชาการศึกษาทุกประเภท หรือ
 กลุ่มของรายวิชาการศึกษา การฝึกอบรม หรือการวิจัยระดับ
 หลังมัธยมศึกษาซึ่งได้รับการรับรองจากหน่วยงาน/องค์กร
 ที่มีหน้าที่ของประเทศสมาชิกว่าอยู่ในระบบอุดมศึกษา”⁽⁹⁾**

⁽⁹⁾ “Higher education

All types of courses of study, or sets of courses of study,
 training or training for research at the post secondary
 level which are recognized by the relevant authorities
 of a Party as belonging to its higher education system.”

“การรับรองคุณวุฒิเพื่อเข้าสู่อุดมศึกษา หมายถึง ประเทศสมาชิกแต่ละประเทศควรรับรองคุณวุฒิซึ่งให้โดย ประเทศสมาชิกอื่นที่เป็นไปตามข้อกำหนดทั่วไปในการ เข้าสู่อุดมศึกษาของประเทศของตนเพื่อวัตถุประสงค์ของการเข้าสู่หลักสูตรในระบบอุดมศึกษาของตน เว้นแต่จะ มีความแตกต่างอย่างสำคัญระหว่างข้อกำหนดทั่วไปในการ เข้าสู่อุดมศึกษาของประเทศที่ให้คุณวุฒินั้นกับ ประเทศที่ให้การรับรองคุณวุฒินั้น”⁽¹⁰⁾

อนุสัญญาร่วมระหว่างสภายุโรปและยูเนสโกฉบับนี้ได้ให้หลักการเบื้องต้น เกี่ยวกับการประเมินคุณวุฒิ (Basic Principles Related to the Assessment of Qualifications) ดังนี้

- (1) กระบวนการและหลักเกณฑ์ (criteria) ที่ใช้ในการประเมินและรับรอง คุณวุฒิต้องโปร่งใส (transparent) สอดคล้องกัน (coherent) และเชื่อถือได้ (reliable)
- (2) การตัดสินใจเกี่ยวกับการรับรองควรกระทำบนพื้นฐานของการมีข้อมูลเกี่ยวกับคุณวุฒิที่จะรับรองอย่างเพียงพอ
- (3) ความรับผิดชอบในการให้ข้อมูลที่ถูกต้องเป็นหน้าที่ของผู้รับรองคุณวุฒิ สถานศึกษาที่ให้คุณวุฒินั้นหรือหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ของประเทศที่สถานศึกษาตั้งอยู่
- (4) เพื่อความสะดวกในการรับรองคุณวุฒิ ประเทศสมาชิกแต่ละประเทศควร ให้ข้อมูลที่เพียงพอและชัดเจนเกี่ยวกับระบบการศึกษาของตน
- (5) หน่วยงานที่มีหน้าที่รับรองคุณวุฒิควรกำหนดระยะเวลาที่จะดำเนินการ พิจารณารับรองคุณวุฒิให้แล้วเสร็จไว้เป็นการล่วงหน้า และต้องดำเนินการแจ้งผลการพิจารณา ตามระยะเวลาที่กำหนด ถ้าปฏิเสธที่จะให้การรับรองคุณวุฒิใดจะต้องให้เหตุผลอย่างชัดเจน และ

⁽¹⁰⁾ “Recognition of Qualifications giving Access to
Higher Education

Each Party shall recognize the qualifications issued by other Parties meeting the general requirements for access to higher education in those Parties for the purpose of access to programmes belonging to its higher education system, unless a **substantial difference** can be shown between the general requirements for access in the Party in which the qualification was obtained and in the Party in which recognition of the qualification is sought.” (Council of Europe and Unesco, 1997 a หน้า 8)

ผู้ขอรับรองคุณวุฒิมีสิทธิที่จะอุทธรณ์ถ้าถูกปฏิเสธที่จะให้การรับรอง หรือไม่แจ้งผลการพิจารณาภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้

นอกจากนี้ อนุสัญญาฉบับนี้ยังได้ระบุให้ประเทศสมาชิกควรดำเนินการให้มีข้อมูล/สารสนเทศอย่างชัดเจน ถูกต้องและเพียงพอเพื่อให้ประเทศสมาชิกอื่น ๆ แน่ใจว่า คุณภาพของคุณวุฒิของสถาบันการศึกษาในประเทศของตนควรได้รับการรับรองในประเทศอื่นที่ต้องการ ดังนี้

(1) สร้างระบบการประเมินและการรับรองคุณวุฒิอุดมศึกษาให้โปร่งใส ชัดเจน ถูกต้องและเชื่อถือได้

(2) ให้ความหมายของคำว่า “ความแตกต่างอย่างสำคัญ” (substantial difference)

(3) ดำเนินการให้มีศูนย์สารสนเทศระดับชาติเรื่องการประเมินและการรับรองคุณวุฒิ เพื่ออำนวยความสะดวกในการค้นหาสารสนเทศที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ โดยควรมีข้อมูลต่าง ๆ เช่น

- ระบบการศึกษาของประเทศ
- ภาพรวมของสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ในระบบอุดมศึกษาของตน ลักษณะเฉพาะของสถาบันอุดมศึกษาแต่ละประเภท
- รายชื่อของสถาบันที่ได้รับการรับรอง (recognized institutions) ทั้งรัฐและเอกชนในระบบอุดมศึกษาของตน
- อำนาจของสถาบันในการให้คุณวุฒิประเภทต่าง ๆ และข้อกำหนดในการเข้าเรียนสถาบันและหลักสูตรแต่ละประเภท
- คำอธิบายหลักสูตรอุดมศึกษาต่าง ๆ
- รายชื่อสถาบันการศึกษาที่ตั้งอยู่นอกประเทศ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาของตน (ถ้ามี)

นอกจากข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาของประเทศของตนแล้ว ศูนย์สารสนเทศระดับชาติควรมีสารสนเทศเกี่ยวกับระบบอุดมศึกษาและคุณวุฒิของประเทศสมาชิกอื่นด้วย (Council of Europe and Unesco, 1997 a และ Council of Europe and Unesco, 1997 b)

สรุป

หลักการสำคัญของอนุสัญญาการรับรองคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาในภูมิภาคยุโรป คือ ประเทศสมาชิกควรให้การรับรองคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาซึ่งกันและกัน ถ้าไม่มีความแตกต่างกันอย่างสำคัญ (substantial difference) โดยแต่ละประเทศควรจะประกาศให้ชัดเจนถึงความหมายของความแตกต่างกันอย่างสำคัญ (substantial difference) ของตน และหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินเพื่อการรับรองคุณวุฒิที่โปร่งใส ชัดเจน และเชื่อถือได้

เมื่อเปรียบเทียบสาระสำคัญในอนุสัญญาาระดับภูมิภาคว่าด้วยการรับรองการศึกษา ประกาศนียบัตร และปริญญาในระดับอุดมศึกษาในเอเชียและแปซิฟิก กับอนุสัญญาการรับรองคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาในภูมิภาคยุโรป พบว่าอนุสัญญาทั้ง 2 ฉบับมีหลักการและเหตุผลที่เหมือนกัน คือเพื่ออำนวยความสะดวกและสนับสนุนการเคลื่อนย้ายถิ่นของนักศึกษา อาจารย์ และนักวิจัย อนุสัญญาาระดับภูมิภาคว่าด้วยการรับรองการศึกษา ประกาศนียบัตร และปริญญาในระดับอุดมศึกษาในเอเชียและแปซิฟิกให้การรับรองคุณวุฒิผู้สำเร็จการศึกษาจากประเทศสมาชิกให้เข้าเรียนในสถาบันอุดมศึกษาหรือสถาบันวิจัยของตนได้ในเงื่อนไขเดียวกับประเทศที่สำเร็จการศึกษา แต่อนุสัญญาการรับรองคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาในภูมิภาคยุโรปจะให้ความหมายของคำศัพท์ (terminology) ต่าง ๆ เพิ่มขึ้นและมีความชัดเจนมากขึ้นกว่าอนุสัญญาาระดับภูมิภาคว่าด้วยการรับรองการศึกษา ประกาศนียบัตรและปริญญาในระดับอุดมศึกษาในเอเชียและแปซิฟิก เช่น คำว่า Higher Education, Recognition of Qualifications giving Access to Higher Education และเน้นหลักการของความไม่แตกต่างกันอย่างสำคัญ (substantial difference) ในการให้การรับรอง โดยประเทศต่าง ๆ ควรประกาศหลักการและหลักเกณฑ์วิธีการประเมินคุณวุฒิให้ชัดเจน โปร่งใสและเชื่อถือได้ การตรวจสอบคุณวุฒิเป็นไปอย่างยุติธรรม ด้วยระยะเวลาอันสมควร อย่างไรก็ตามอนุสัญญาทั้ง 2 ฉบับ ได้ให้ความสำคัญในเรื่องของการจัดทำระบบข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการรับรองคุณวุฒิ โดยสนับสนุนให้ประเทศสมาชิกแต่ละประเทศสร้างระบบข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการรับรองคุณวุฒิและสร้างเครือข่าย (network) ระบบข้อมูลและสารสนเทศเพื่อความสะดวกรวดเร็วในการรับรองคุณวุฒิซึ่งกันและกัน

การรับรองคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศของประเทศต่าง ๆ

จากการสืบค้นการรับรองคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศของประเทศต่าง ๆ ที่ไม่ใช่การรับรองคุณวุฒิการศึกษาตามอนุสัญญาหรือข้อตกลงต่าง ๆ ผู้วิจัยสืบค้นได้ 13 ประเทศ และ 1 มหาวิทยาลัยในประเทศญี่ปุ่น ที่มีการกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ/แนวทางในการรับรองคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศของตนเอง ซึ่งได้นำเสนอเรียงตามลำดับอักษรของประเทศ ดังนี้

1. ประเทศแคนาดา (Canada)

มหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศแคนาดาจะมีหลักเกณฑ์ของตนเอง ในการรับรองคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศ (CICIC, 1999) แต่ได้มีข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับหลักปฏิบัติที่ดีในการประเมินการศึกษาจากต่างประเทศ (General Guiding Principles for Good Practice in the Assessment of Foreign Credentials) ซึ่ง Canadian Information Centre for International Credentials, the International Credential Evaluation Service (British Columbia), the International Qualifications Assessment Service (Alberta) และ the Service

des Equivalences (Quebec) ได้ร่วมกันจัดทำขึ้นเพื่อเป็นแนวทางการรับรองคุณวุฒิการศึกษา จากต่างประเทศของมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัยในประเทศแคนาดา ทั้งนี้เพื่อให้

- การประเมินคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศเป็นไปอย่างยุติธรรม เชื่อถือได้ และเป็นวิธีที่มีมาตรฐาน
- การประเมินคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศของแต่ละมณฑล (provinces) เป็นไปอย่างสอดคล้องกัน
- ผลการประเมินคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศของมณฑลหนึ่งสามารถนำไปใช้ในมณฑลอื่นๆ ได้
- กรอบแนวคิดของการประเมินคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศสนับสนุนให้มีความคงเส้นคงวา (consistency) ในการประเมิน

หลักปฏิบัติที่ดี 36 ประการในการประเมิน (Thirty six common assessment principles for good practice) สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ (Provincial Assessment Committee - Canada, 1998)

1. หลักทั่วไป

- 1.1 การประเมินจะต้องปราศจากการแบ่งแยกในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา
- 1.2 ผู้มีคุณวุฒิการศึกษาต่างประเทศย่อมมีสิทธิในการได้รับการประเมินคุณวุฒิการศึกษาเมื่อร้องขอ
- 1.3 กระบวนการและหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศควรชัดเจน สมเหตุสมผล และเชื่อถือได้ วิธีการที่ใช้ต้องทำให้กระบวนการประเมินคงเส้นคงวา โปร่งใสและประกันได้ว่าผู้ร้องขอได้รับการพิจารณาอย่างยุติธรรม
- 1.4 ควรมีการพิจารณาทบทวนกระบวนการในการประเมินคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศเป็นระยะ เพื่อเพิ่มความชัดเจนและลดความซับซ้อนของกระบวนการประเมิน
- 1.5 วิธีการพิจารณาคณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศ และจะเปรียบเทียบกับระบบการศึกษาใดการศึกษาหนึ่งอย่างไร ควรพิจารณาถึงความหลากหลายของระบบการศึกษาในโลกด้วย
- 1.6 วิธีการประเมินเบื้องต้นควรใช้ได้กับการประเมินเพื่อการจ้างงาน เพื่อการเข้าเรียนสถาบันการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและหลังมัธยมศึกษา และการเข้าสู่อาชีพควบคุม (regulated occupation)
- 1.7 หลักเกณฑ์การประเมินคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศจะต้องชัดเจนเพื่อเพิ่มความคงเส้นคงวา และเพื่อให้กรณีที่คล้ายกันได้รับการพิจารณาด้วยเหตุผลที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันทั้งประเทศแคนาดา

2. แนวทางสำหรับวิธีการประเมินและหลักเกณฑ์

วิธีทั่วไป

2.1 การประเมินคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศ ควรดำเนินการดังนี้

2.1.1 พิจารณาคุณวุฒิการศึกษาในรอบของระบบการศึกษาของคุณวุฒินั้นโดยเปรียบเทียบระดับและหน้าที่ (functions) กับคุณวุฒิอื่นในระบบการศึกษาเดียวกัน

2.1.2 ระบุระดับและประเภทของคุณวุฒิการศึกษาของระบบการศึกษาในประเทศที่ขอให้รับรองที่เปรียบเทียบกันได้มากที่สุดกับคุณวุฒิจากต่างประเทศ โดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของการรับรองคุณวุฒิด้วย

2.1.3 ตัดสินว่าคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศกับในประเทศคล้ายกันเพียงพอที่จะให้การรับรองหรือไม่

2.2 การประเมินจะต้องคำนึงถึงการพิจารณาที่ผ่านมาของกรณีที่คล้ายคลึงกัน เพื่อให้มั่นใจว่าการรับรองมีความคงเส้นคงวา ควรมีการรวบรวมการพิจารณาที่ผ่านมาและเพื่อใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจอย่างคงเส้นคงวา การพิจารณาที่เปลี่ยนแปลงไปมากจะต้องแสดงเหตุผลและบันทึกไว้เป็นข้อมูล

2.3 การตัดสินใจประเมินขึ้นอยู่กับข้อมูลที่มีในขณะทำการประเมิน ข้อมูลที่มีเพิ่มเติมภายหลังอาจมีผลต่อการปรับปรุง/แก้ไขผลการตัดสินใจประเมิน

2.4 ควรมีการระบุระยะเวลาของการดำเนินการประเมิน โดยเริ่มนับจากเวลาที่ มีข้อมูลที่เกี่ยวข้องครบถ้วน ในกรณีที่มีการล่าช้าจะต้องแจ้งเหตุผลของความล่าช้าให้ผู้รับรองคุณวุฒิ และถ้าเป็นไปได้ให้ระบุด้วยว่าจะขยายเวลาไปอีกเท่าไร

2.5 กระบวนการประเมินจะต้องกำหนดข้อมูลมาตรฐาน (standardized information) ของกระบวนการและหลักเกณฑ์ในการประเมินคุณวุฒิจากต่างประเทศ และประกาศให้ผู้รับรองคุณวุฒิทราบ

2.6 การให้ข้อมูลเป็นความรับผิดชอบของหน่วยประเมิน ผู้รับรอง และสถาบันการศึกษาที่ให้คุณวุฒิที่ขอรับรอง โดย

2.6.1 หน่วยประเมินต้องรับผิดชอบในการให้ข้อมูลในการประเมินคุณวุฒิแก่ผู้รับรองตามที่ต้องการอย่างครบถ้วน

2.6.2 หน่วยประเมินต้องรับผิดชอบในการรักษาระบบข้อมูลด้านระบบการศึกษา.

2.6.3 ผู้รับรองรับผิดชอบในการให้เอกสารและข้อมูลที่ต้องการใช้ในการประเมิน

2.6.4 สถาบันการศึกษารับผิดชอบในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลของคุณวุฒิของสถาบันและข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น เนื้อหาหลักสูตร โครงสร้างหลักสูตร เป็นต้น

2.7 คุณวุฒิการศึกษาที่ขอรับรองต้องเป็นคุณวุฒิจากสถานศึกษา และเป็น

หลักสูตรที่ได้รับการรับรองจากหน่วยงานที่มีหน้าที่ให้การรับรองของประเทศที่สถานศึกษาตั้งอยู่ และ/หรือได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจากสถาบันอื่น ๆ และหน่วยงานในหรือนอกประเทศ

หลักเกณฑ์การประเมิน

2.8 เกณฑ์ต่าง ๆ ควรใช้เพื่อการตัดสินระดับและประเภทของหลักสูตรการศึกษา รวมทั้ง

- (1) คุณสมบัติในการรับเข้าเรียน เช่น ข้อกำหนดทั่วไปในการรับเข้าเรียนหลักสูตรนั้นมีอะไรบ้าง เป็นระดับการศึกษาใดในประเทศเจ้าบ้าน (home country)
- (2) ระยะเวลาเรียนเต็มเวลาของหลักสูตร
- (3) โครงสร้างหลักสูตร
- (4) เนื้อหาของหลักสูตร เช่น วิชาอะไรบ้าง เรียนกี่ชั่วโมง
- (5) วัตถุประสงค์ของปริญญา เช่น เป็นคุณวุฒิด้านวิชาชีพ หรือเป็นหลักสูตรเพื่อการเรียนต่อ
- (6) หนทางสู่ปริญญาอื่น เช่น จะเข้าเรียนหลักสูตรอื่นใดในประเทศเจ้าบ้านได้บ้าง

2.9 ระยะเวลาเรียนของหลักสูตร

โดยทั่วไปแต่ละปีการศึกษาของการเรียนซึ่งได้รับการรับรองโดยหน่วยงานที่มีอำนาจของประเทศที่ให้ปริญญานั้น ควรได้รับการรับรองไม่เกินหนึ่งปีการศึกษา อย่างไรก็ตามการเปรียบเทียบปีต่อปีนั้นอาจถูกลบล้าง (overruled) โดยปัจจัยอื่น ๆ เช่น ผลการเรียนรู้ (education outcome) หรือโครงสร้างและเนื้อหาหลักสูตร

ในประเทศแคนาดาจะมีหน่วยงานให้บริการประเมินคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศ ภายใต้แนวทางทั่วไปเกี่ยวกับหลักปฏิบัติที่ 36 ประการในการประเมินคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศดังกล่าวข้างต้น โดยคิดค่าบริการจากผู้ขอประเมินคุณวุฒิ เช่น International Qualification Assessment Service (IQAS) ซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยรัฐบาลอัลเบอร์ตา (Alberta Government) เพื่อให้บริการในการประเมินคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศเปรียบเทียบกับคุณวุฒิการศึกษาของมณฑลใดมณฑลหนึ่งในประเทศแคนาดา (Canadian province) เพื่อการเข้าสู่ตลาดแรงงาน เพื่อเป็นสมาชิกขององค์กรวิชาชีพรับใบอนุญาต (professional licencing bodies) และการเข้าสู่ในสถาบันหลังมัธยมศึกษา (Post – secondary institutions) การประเมินสำหรับสถาบันการศึกษานั้น IQAS จะประเมินเพื่อการรับเข้าเรียน (admission) ในสถาบันอุดมศึกษาใดสถาบันหนึ่งในอัลเบอร์ตา (Alberta) หรือ สัสเคทซ์วัน (Saskatchewan) ที่ระบุ การประเมินจะพิจารณาจากรายวิชาที่ผู้เรียนว่าจะเปรียบเทียบกับหลักสูตรอุดมศึกษา (high school courses) ของอัลเบอร์ตา หรือ สัสเคทซ์วันได้อย่างไร ผู้ขอประเมินจะต้องกรอกแบบฟอร์มตามที่ IQAS กำหนดพร้อมแนบวุฒิปत्र / ประกาศนียบัตร / บัญญาบัตร

ใบทะเบียนผลการเรียน (transcripts) คำอธิบายรายวิชา และจำนวนชั่วโมงเรียนของแต่ละวิชา (number of hours of course study)(IQAS a,IQAS b)

สรุป

มหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัยต่างๆในประเทศแคนาดาจะมีหลักเกณฑ์ในการรับรองคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศของตนเอง โดยอาจดำเนินการเองหรือให้หน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ประเมินคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศดำเนินการให้ ซึ่งการดำเนินการจะอยู่ภายใต้หลักปฏิบัติที่ดี 36 ประการในการประเมิน (Thirty six common assessment principles for good practice) ซึ่งการพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของปริญญา ระยะเวลาเรียนเต็มเวลาของหลักสูตร โครงสร้างหลักสูตร และเนื้อหาของหลักสูตร

2. ประเทศนิวซีแลนด์ (New Zealand)

ระบบการศึกษา

การศึกษาของประเทศนิวซีแลนด์จะเป็นระดับประถมศึกษา 6 ปี (year 1-year 6) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี (year 7-year 9 หรือ form 1-form 3) ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 4 ปี (year 10-year 13 หรือ form 4-form 7) หรือระบบ 6 3 4 การศึกษาประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง มัธยมศึกษาปีที่ 5 (year 1-year 12 หรือ year 1-form 5) เมื่อนักเรียนเรียนจบมัธยมศึกษาปีที่ 5 (form 5) นักเรียนต้องสอบได้ประกาศนียบัตรระดับโรงเรียน (School Certificate) 6 วิชา เมื่อเรียนจบมัธยมศึกษาปีที่ 6 (form 6) ต้องสอบได้ประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาปีที่ 6 (Sixth form certificate) และเมื่อเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 7 (form 7) ซึ่งเป็นปีสุดท้ายในระดับมัธยมศึกษา นักเรียนต้องเลือกเรียนวิชาที่เป็นพื้นฐานสำหรับการเรียนในมหาวิทยาลัย การสอบเข้ามหาวิทยาลัย ซึ่งหน่วยคุณวุฒิประเทศนิวซีแลนด์ (New Zealand Qualification Authority หรือ NZQA) เป็นผู้จัดสอบ เรียกว่าการสอบเบอรัซารี (Bursary Examination) ชาวนิวซีแลนด์ต้องใช้เวลาเรียนทั้งหมด 13 ปี (year 1-form7) ก่อนเข้ามหาวิทยาลัย

ปริญญาตรีโดยทั่วไปใช้เวลาเรียนอีก 3 ปี หลังจบมัธยมศึกษาปีที่ 7 (form 7) หากเรียนเพิ่มเติมอีก 1 ปี (รวมเป็น 4 ปี) จะได้เกียรตินิยม ใช้เวลาเรียนปริญญาโท 2 ปี ปริญญาเอก 3-5 ปี ยกเว้นบางสาขาวิชา เช่น แพทยศาสตร์ที่ต้องใช้เวลาเรียนมากขึ้น

การรับรองคุณวุฒิของนักเรียนไทยเข้าเรียนในประเทศนิวซีแลนด์

นักเรียนไทยที่เรียนสำเร็จชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3) อาจเข้าเรียนมัธยมศึกษา

ปีที่ 5 (form 5) โดยไม่เรียนมัธยมศึกษาปีที่ 4 (form 4) ก็ได้ กรณีที่นักเรียนผู้นั้นไม่ตั้งใจกลับมาเทียบวุฒิมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม. 6) ของกระทรวงศึกษาธิการประเทศไทย เพราะถ้าต้องการเทียบคุณวุฒิ ม. 6 จะต้องเรียนไม่ข้ามชั้น คือเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 4,5 และ 6 (form 4,5,6) ตามลำดับ และสามารถสอบผ่านประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาปีที่ 6 (Sixth form certificate)

นักเรียนไทยที่ต้องการเรียนต่อระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยของประเทศนิวซีแลนด์ สามารถทำได้ 3 วิธีคือ

- (1) เรียนมหาวิทยาลัยในประเทศไทยจบปี 1 แล้วสมัครเรียนที่นิวซีแลนด์
- (2) จบ ม.6 เข้าเรียนต่อมัธยมศึกษาปีที่ 7 (form 7) ในโรงเรียนมัธยมศึกษาของนิวซีแลนด์ แล้วสอบเข้ามหาวิทยาลัย
- (3) เข้าเรียนหลักสูตรการศึกษาพื้นฐาน (foundation studies program) ก่อนเข้าเรียนระดับปริญญาตรี (ก.พ. และบริษัทเอสทีเอแตรเวล, 2540ก)

สรุป

การเทียบคุณวุฒิของนักเรียนไทยเพื่อเข้าเรียนระดับปริญญาตรีในประเทศนิวซีแลนด์ ใช้จำนวนปีของการเรียนพื้นฐานก่อนการเข้าเรียนระดับปริญญาตรีเป็นหลักสำคัญในการพิจารณา

3. ประเทศเบลเยียม (Belgium)

ประเทศเบลเยียมแบ่งเป็น 2 ชุมชน คือ ชุมชนเฟลมมิช (Flemish Community) และชุมชนฝรั่งเศส (French Community) การพิจารณาให้การรับรองหรือเทียบเท่าคุณวุฒิต่างประเทศของชุมชนเฟลมมิช เป็นอำนาจของกระทรวงศึกษาธิการ (Ministry of Education) หรือ หน่วยงานราชการที่มีอำนาจหน้าที่ ส่วนชุมชนฝรั่งเศสนั้น การรับรองคุณวุฒิต่างประเทศจะเป็นอำนาจของสถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่ง เป็นการพิจารณาเป็นรายบุคคล ไม่ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ไว้ชัดเจน สำหรับชุมชนเฟลมมิช กระทรวงแห่งชุมชนเฟลมมิช (Ministry of the Flemish Community) จะเป็นผู้พิจารณาให้การรับรองเพื่อการศึกษา (academic recognition) โดยจะพิจารณาจาก

- ลักษณะและโครงสร้างของระบบการศึกษาของต่างประเทศ
- ระดับคุณภาพของสถาบัน
- ระดับคุณภาพของหลักสูตรการศึกษาที่เรียน
- วิชาสำคัญของหลักสูตรที่เรียน เช่น การฝึกอบรม รายงาน และวิทยานิพนธ์
- ภาระการเรียนด้านวิชาการ (academic study load)
- ข้อกำหนดเกี่ยวกับการรับเข้าเรียน
- ประสบการณ์วิชาชีพที่เกี่ยวข้อง (European Commission a,b)

สรุป

ประเทศเบลเยียมมี 2 ชุมชน คือ ชุมชนฝรั่งเศส (French Community) และชุมชนเฟลมมิช (Flemish Community) การรับรองคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศของชุมชนฝรั่งเศสเป็นอำนาจของสถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่ง ส่วนชุมชนเฟลมมิชเป็นอำนาจของกระทรวงแห่งชุมชนเฟลมมิช ซึ่งจะพิจารณาจากลักษณะและโครงสร้างระบบการศึกษาของต่างประเทศ ระดับคุณภาพของสถาบัน และหลักสูตรการศึกษาที่เรียน วิชาสำคัญของหลักสูตรที่เรียน ภาระการเรียนด้านวิชาการ และข้อกำหนดเกี่ยวกับการรับเข้า

4. ประเทศฝรั่งเศส (France)

ประเทศฝรั่งเศสไม่มีกระบวนการมาตรฐาน (standard procedure) ในการรับรองคุณวุฒิการศึกษาของต่างประเทศ กระบวนการในการรับรองคุณวุฒิการศึกษาของต่างประเทศจะขึ้นอยู่กับสถาบันที่จะรับเข้าเรียน ดังนั้น ถ้าต้องการเข้าเรียนในสถาบันใดก็จะต้องให้สถาบันนั้นเป็นผู้พิจารณารับรองคุณวุฒิ (EGIDE, 1999 a) การพิจารณาจะอยู่บนพื้นฐานของรายบุคคล (case by case basis) ซึ่งในการพิจารณาไม่เพียงแต่พิจารณาชื่อปริญญาเท่านั้น แต่จะพิจารณาเนื้อหาวิชา (course content) ระยะเวลาเรียน (course duration) และสถาบันที่เรียนด้วย แม้จะไม่มีหลักเกณฑ์การเทียบเท่าอย่างเป็นระบบ แต่สามารถดำเนินการโดยการเทียบเคียงความเป็นไปได้ (tentative parallels) ระหว่างระบบอุดมศึกษาของประเทศฝรั่งเศสกับประเทศอื่น (EGIDE, 1999 b) เช่น การเทียบเคียงระหว่างคุณวุฒิของสหราชอาณาจักรกับฝรั่งเศสจะพิจารณาจากจำนวนปีที่เรียนของแต่ละระดับการศึกษา (EGIDE, 1999 c) และการเทียบเคียงระหว่างคุณวุฒิของสหรัฐอเมริกากับฝรั่งเศสจะพิจารณาจากจำนวนชั่วโมงเรียน วิชาที่เรียนและจำนวนปีที่เรียนของแต่ละระดับการศึกษา (EGIDE, 1999 d)

สรุป

ประเทศฝรั่งเศสไม่มีกระบวนการมาตรฐานในการรับรองคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศ สถาบันการศึกษาแต่ละแห่งมีอิสระในการพิจารณาบนพื้นฐานรายบุคคล โดยพิจารณาจาก เนื้อหาวิชา ระยะเวลาเรียน และจำนวนชั่วโมงเรียน

5. ประเทศสหราชอาณาจักร (United Kingdom)

ระบบการศึกษา

ระดับประถมศึกษาจะเริ่มตั้งแต่อายุ 5-11 ปี ในอังกฤษ เวลส์และไอร์แลนด์เหนือ และอายุ 5-12 ปี ในสกอตแลนด์และบางส่วนของอังกฤษ ระดับมัธยมศึกษา เริ่มตั้งแต่ 11 ปี ถึง 16 ปี หรือ 18 ปี การศึกษาภาคบังคับในสหราชอาณาจักรใช้อายุเป็นหลักเกณฑ์ คืออายุ 5-16 ปี นักเรียนจะต้องเตรียมพร้อมสำหรับการสอบประกาศนียบัตรทั่วไประดับมัธยมศึกษา (General Certificate of Secondary Education หรือ GCSE) เมื่ออายุ 16 ปี และหลังจากสอบ GCSE ได้แล้ว ถ้านักเรียนต้องการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัย หรือโพลีเทคนิคมหาวิทยาลัย (สถาบันโพลีเทคนิคที่ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย) ต้องศึกษาอีก 2 ปี เพื่อสอบประกาศนียบัตรทั่วไประดับสูง (General Certificate of Education Advanced level หรือ GCE A level) ผลการสอบ GCE A Level นี้จะเป็นเกณฑ์ที่สถานศึกษาใช้ในการพิจารณารับนักเรียนเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี หลักสูตรปริญญาตรีทั่วไปจะใช้เวลาเรียน 3 หรือ 4 ปี แต่หลักสูตรที่ใช้ความชำนาญเป็นพิเศษ เช่น สถาปัตยกรรมศาสตร์ ทันตแพทยศาสตร์ แพทยศาสตร์ ใช้เวลาในการเรียน 5-6 ปี สำหรับระดับสูงกว่าปริญญาตรี (post graduate studies) จะมีหลักสูตร post graduate certificate และ post graduate diploma ใช้เวลาเรียนประมาณ 9-12 เดือน หลักสูตรปริญญาโทใช้เวลาเรียนประมาณ 12-24 เดือน และหลักสูตรปริญญาเอกจะใช้เวลาประมาณ 3 ปี ส่วนนักเรียนที่มีอายุ 16 ปีขึ้นไปที่ต้องการศึกษาต่อเพื่อรับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ก็สามารถเข้าเรียนในวิทยาลัยเพื่อการศึกษาต่อเนื่อง (College of Further Education) ซึ่งจะมีหลักสูตร first certificate/ diploma national certificate/diploma higher national certificate/ diploma หลักสูตรเหล่านี้ใช้เวลา 1 ปีถึง 3 ปี นอกจากนี้ นักเรียนอาจสมัครเข้าเรียนหลักสูตรสายอาชีพศึกษาที่เน้นทางด้านภาคปฏิบัติซึ่งเป็นหลักสูตรโครงสร้างใหม่ของระบบการศึกษาในอังกฤษ (สหราชอาณาจักร) เรียกว่า General National Vocational Qualification (GNVQ) ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ GNVQ Foundation ใช้เวลาเรียนประมาณ 2 ปี GNVQ Intermediate ใช้เวลาเรียนประมาณ 2 ปีเช่นกัน และ GNVQ Advanced ใช้เวลาเรียน 1 ปี (ก.พ. และบริษัทเอสทีเอเทรเวล จำกัด, พ.ศ. 2540ข)

การรับรองคุณวุฒิผู้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ

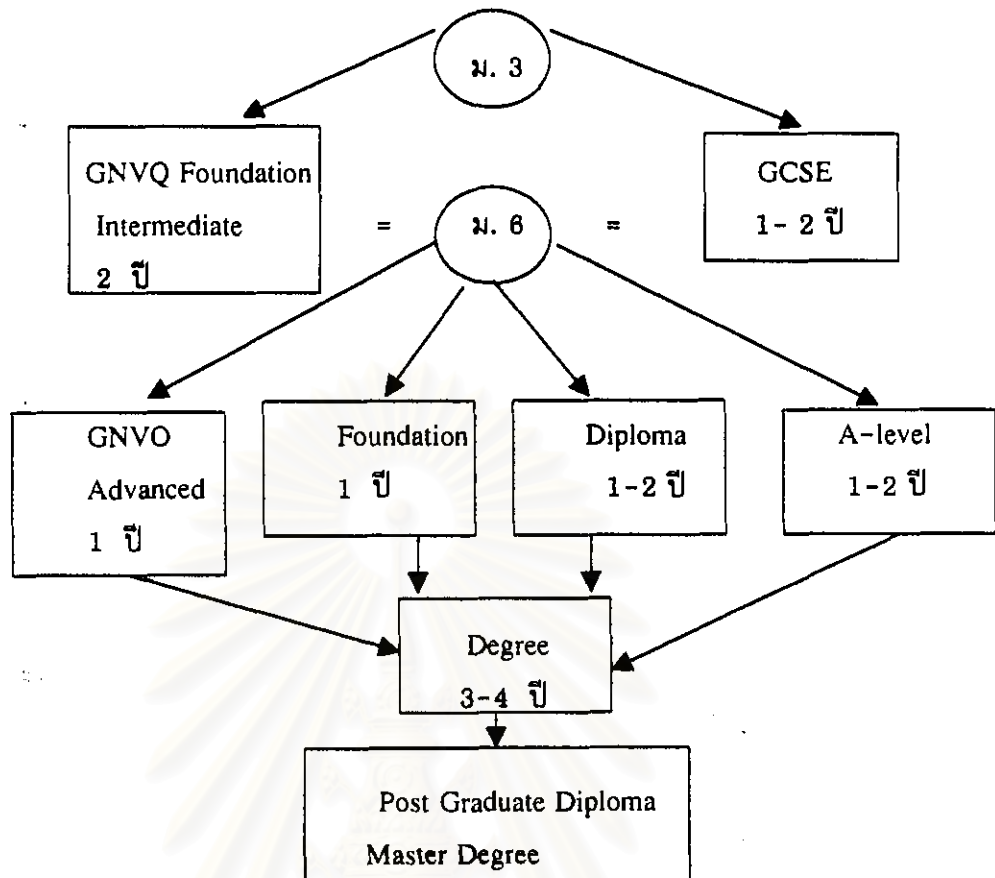
การเปรียบเทียบ (comparison) คุณวุฒิการศึกษาของประเทศอื่นกับคุณวุฒิการศึกษาของประเทศตนเอง จะเต็มไปด้วยความยากลำบาก เพราะระบบการศึกษาไม่เหมือนกัน ไม่มีคุณวุฒิสองคุณวุฒิจากระบบการศึกษาที่ต่างกันเหมือนกันได้ ดังนั้น ในการเปรียบเทียบต้องพยายามหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอนหรือพยายามทำให้การตัดสินใจมีความไม่แน่นอนให้น้อยที่สุด

ถ้าเรายอมรับวิธีการประเมินที่มีความยืดหยุ่นการพิจารณาตัดสินต้องอยู่บนพื้นฐานของความรอบรู้เกี่ยวกับระบบการศึกษาของประเทศที่จะพิจารณารับรองคุณวุฒิอย่างดี

การประเมินควรประเมินคุณภาพมากกว่าปริมาณ การนำอายุมาพิจารณาไม่สามารถชี้ถึงระดับการศึกษาที่บุคคลนั้นควรได้รับ โดยเฉพาะประเทศในโลกที่ 3 ซึ่งอุปกรณ์การศึกษาอาจไม่เพียงพอหรือไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร จำนวนปีของระบบโรงเรียนเป็นตัวแปรที่จะนำมาพิจารณา แต่การตัดสินไม่ควรนับเฉพาะจำนวนปีเท่านั้น จะต้องพิจารณาว่านักศึกษาเรียนอะไรมาบ้าง เรียนอย่างไร ระยะเวลาเรียนของหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอน ระบบการประเมินและการวัดผล พื้นฐานการศึกษาก่อนเข้าศึกษาในระดับที่พิจารณา (NARIC, 1996 a)

NARIC ได้เทียบมัธยมศึกษาปีที่ 3 ของประเทศไทยต่ำกว่า GCSE มัธยมศึกษาปีที่ 6 เท่ากับ GCSE ระดับปริญญาตรีของประเทศไทยโดยทั่วไปเทียบได้ต่ำกว่าปริญญาตรีของอังกฤษ (British) แต่ผู้ที่สำเร็จจากมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงของประเทศไทยอาจได้รับการพิจารณาให้เข้าเรียนบัณฑิตศึกษา (post graduate study)

นักเรียนไทยที่สำเร็จชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และต้องการเข้าศึกษาระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยในประเทศอังกฤษ จะต้องไปศึกษาเพื่อสอบ GCE A Level ให้ได้ในวิชาต่าง ๆ ตามจำนวนที่ทางมหาวิทยาลัยหรือสถาบันทางโพลีเทคนิคกำหนด จึงจะมีคุณสมบัติที่จะสมัครเข้าศึกษาระดับปริญญาตรีได้ ส่วนผู้สำเร็จระดับปริญญาตรีในประเทศไทย ถ้าผลการศึกษาระดับปริญญาตรีอยู่ในเกณฑ์ดี คือคะแนนเฉลี่ยสะสม (GPA) 3.0 ขึ้นไป ก็สามารถเข้าศึกษาระดับปริญญาโทได้ทันที แต่ถ้าคะแนนเฉลี่ยไม่สูงนัก สถานศึกษาอาจรับเข้าศึกษาในระดับ post graduate certificate หรือ post graduate diploma ก่อน ถ้าผลการศึกษาก็สามารถเข้าศึกษาในระดับปริญญาเอกโดยตรง โดยไม่จำเป็นต้องศึกษาระดับปริญญาโทก่อน แต่สถานศึกษาอาจให้ทดลองเรียนในระดับ Master of Philosophy (M.Phil) ระยะเวลาหนึ่ง ถ้าผลการเรียนเป็นที่พอใจของอาจารย์ ก็สามารถข้ามไปศึกษาชั้นปริญญาเอกได้ (ก.พ.และบริษัทเอเทรเวล จำกัด, พ.ศ. 2540ข)

ที่มา ก.พ. และบริษัทเอสทีเอเทรเวล จำกัด คู่มือศึกษาต่อสหราชอาณาจักร.
 กรุงเทพฯ : บริษัทสตูดิโอไทยส์พับลิชิ่ง จำกัด. พ.ศ. 2540. หน้า 20 .

สรุป

การประเมินเพื่อเปรียบเทียบ (comparison) คุณวุฒิผู้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศกับคุณวุฒิการศึกษาของประเทศสหราชอาณาจักรจะพิจารณาจากตัวแปรต่างๆ ดังนี้ จำนวนปีของระบบโรงเรียน หรือพื้นฐานการศึกษาก่อนเข้าเรียนระดับคุณวุฒิที่พิจารณา ระยะเวลาเรียนของหลักสูตร เรียนอะไรบ้าง เรียนอย่างไร และการวัดผลการศึกษา แต้มคะแนนเฉลี่ยสะสมที่ได้ อุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในการเรียนการสอน และชื่อเสียงของสถานศึกษาที่ให้คุณวุฒินั้น

6. ประเทศสหรัฐอเมริกา (United States)

ระบบการศึกษาของสหรัฐอเมริกามีความหลากหลายและความซับซ้อนซึ่งเป็นที่ยอมรับในความหลากหลาย ความมีคุณภาพ มีการกระจายอำนาจในการจัดการศึกษามาก (decentralization) และเปิดกว้างให้โอกาสกับทุกคน สถาบันการศึกษาแต่ละแห่งจะเป็นผู้กำหนด

และควบคุมนโยบายในการรับนักศึกษาเข้าเรียนเอง นักศึกษาต่างชาติที่ต้องการเข้าเรียนในสหรัฐอเมริกา นั้น สถาบันการศึกษาจะเป็นผู้ตัดสินเองว่าคุณวุฒิของผู้นั้นเทียบได้กับระดับใดและจะรับเข้าเรียนหรือไม่ ซึ่งสถาบันการศึกษาอาจดำเนินการให้มีการประเมินหรือให้นักศึกษาดำเนินการให้มีการประเมินคุณวุฒิเอง ด้วยการให้หน่วยงานที่รับประเมินคุณวุฒิดำเนินการให้ ซึ่งในประเทศสหรัฐอเมริกามีหลายหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ในการประเมินคุณวุฒิ เช่น American Association of Collegiate Registrars & Admissions Officers (AACRAO); Office of International Education Services (OIES); Academic Credentials Evaluation Institute, Inc. (ACEI) และ International Consultants of Delaware, Inc. (I.C.D.) เป็นต้น โดยนักศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการประเมิน ข้อมูลหลัก ๆ ที่หน่วยงานเหล่านี้นำมาพิจารณาคือ หลักฐานการศึกษาซึ่งแสดงข้อมูล จำนวนปีของระบบโรงเรียนก่อนเข้าเรียนมหาวิทยาลัย จำนวนปีของหลักสูตรปริญญาตรี และจำนวนหน่วยกิต/ชั่วโมงเรียน (units/credit hours/clock hours) นักศึกษาจะต้องกรอกข้อมูลลงในแบบฟอร์มที่กำหนดพร้อมแนบหลักฐานการศึกษาอย่างเป็นทางการ (official record) ยื่นต่อมหาวิทยาลัยหรือหน่วยงานที่รับประเมินคุณวุฒิ ในการวิเคราะห์หน่วยงานที่รับประเมินจะนำข้อมูลดังกล่าวมาเปรียบเทียบกับระบบการศึกษาของสหรัฐอเมริกา แล้วให้ข้อเสนอแนะกว้าง ๆ (general comments/basic statement of comparability) ข้อเสนอแนะนี้จะไม่ผูกพันให้มหาวิทยาลัยต้องปฏิบัติตาม กล่าวคือ มหาวิทยาลัยจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะให้การเทียบคุณวุฒิเป็นไปตามข้อเสนอแนะนั้นหรือไม่ หรือจะมีการพิจารณาประเด็นอื่นเพิ่มเติมก่อนรับเข้าเรียน เช่น อาจมีการสัมภาษณ์ สอบข้อเขียน เป็นต้น (AACRAO International a, AACRAO International b, International Consultants of Delaware, Inc., และ OIES)

ตัวอย่างการประเมินคุณวุฒิการศึกษาวิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขากายภาพบำบัด (Bachelor of Sciences in Physical Therapy) จาก Emilio Aguinaldo College ประเทศฟิลิปปินส์ ซึ่งดำเนินการประเมินโดย OIES at AACRAO เมื่อ 5 พฤศจิกายน ค.ศ.1992 ได้มีการวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบจำนวนปีของระบบโรงเรียนก่อนเข้าเรียนปริญญาตรี จำนวนปีของหลักสูตรปริญญา คณะเนนเฉลี่ยผลการเรียนตลอดหลักสูตรกับระบบการศึกษาของสหรัฐอเมริกา แล้ว AACRAO ได้ให้ข้อเสนอแนะกว้าง ๆ (general comments) สรุปได้ว่าการศึกษาก่อนมหาวิทยาลัย (pre-university education) ของประเทศฟิลิปปินส์ มีระยะเวลาเพียง 10 ปี เรียนปริญญาตรีอีก 4 ปี รวมระยะเวลาการเรียนจนสำเร็จการศึกษาเป็นเวลาเพียง 14 ปี เท่านั้น คณะเนนผลเรียนอยู่ระดับปานกลาง (average) ดังนั้น ประเด็นก็คือ หลักสูตรปริญญาตรี 4 ปี จากประเทศฟิลิปปินส์ เปรียบเทียบได้กับปริญญาตรีของประเทศสหรัฐอเมริกาหรือไม่ซึ่งมหาวิทยาลัยที่จะรับเข้าเรียนจะเป็นผู้ตัดสินใจ Emilio Aguinaldo College เป็นวิทยาลัยเอกชนซึ่งไม่อยู่ภายใต้การควบคุม (supervision) ของกระทรวงการศึกษา วัฒนธรรมและกีฬา ของประเทศฟิลิปปินส์ จัดตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ.1959 (AACRAO International b)

อีกตัวอย่างหนึ่งของการประเมินคุณวุฒิโดย OIES at AACRAO เมื่อ 5 ตุลาคม ค.ศ.1992 คือ Diploma of Visiting Nurse (Oklev Vidononek) ของประเทศชังการี ซึ่งเป็น

หลักสูตร 3 ปี ต่อจากการศึกษาระดับประถมศึกษา (8 ปี) และระดับมัธยมศึกษา (4 ปี) รวมระยะเวลาเรียนทั้งสิ้น 15 ปี และคะแนนผลการเรียนอยู่ระดับดี (above average) จากผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับระบบการศึกษาของสหรัฐอเมริกา AACRAO ให้ข้อเสนอแนะว่า ผู้สำเร็จการศึกษาคุณวุฒิดังกล่าว ควรเทียบได้กับชั้นปีที่ 4 ของหลักสูตรปริญญาตรี (undergraduate-fourth year) (AACRAO International a)

สรุป

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า องค์ประกอบสำคัญหรือองค์ประกอบหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์เปรียบเทียมนำไปสู่การให้ข้อเสนอแนะ คือ จำนวนปีที่กำหนดของการศึกษาจนกว่าจะได้รับคุณวุฒิที่ขอรับการประเมิน

7. ประเทศออสเตรเลีย (Australia)

ระบบการศึกษา

ระบบการศึกษาของออสเตรเลียไม่ได้มีมาตรฐานเป็นเกณฑ์เดียวกันทั้งประเทศ เพราะการจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของรัฐบาลแต่ละรัฐ โดยทั่วไปแบ่งเป็น 4 ระดับ คือ อนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ซึ่งประกอบด้วยวิทยาลัยเทคนิคและการศึกษาต่อเนื่อง (College of Technical and Further Education หรือ TAFE) และมหาวิทยาลัย ดังนี้ (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พ.ศ. 2540)

ประถมศึกษาใช้เวลา 6 ปี คือระดับชั้นปีที่ 1-6 (year 1-6) มัธยมศึกษาตอนต้น 4 ปี คือระดับชั้นปีที่ 7-10 (year 7-10) และมัธยมศึกษาตอนปลาย 2 ปี คือระดับชั้นปีที่ 11-12 (year 11-12) หรือระบบ 6 4 2 การศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น คือระดับชั้นปีที่ 1-10 (year 1-10) เป็นการศึกษาภาคบังคับ

วิทยาลัยเทคนิคและการศึกษาต่อเนื่อง (College of Technical and Further Education หรือ TAFE) เป็นวิทยาลัยเทคนิคและอาชีวศึกษาของรัฐบาล กระจายอยู่ทั่วประเทศมีมากกว่า 230 แห่ง เป็นหน่วยงานการศึกษา การฝึกอบรมด้านวิชาชีพ เทคนิคและอาชีวศึกษา ให้การศึกษาที่ครอบคลุมทักษะสำคัญ ๆ ทั้งหมดในวิชาชีพด้านอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และศิลปะ หลักสูตรมีทั้งระดับ ช่างฝึกหัด ช่างฝีมือ ช่างฝีมือชั้นสูงและช่างเทคนิค ตลอดจนหลักสูตรพาณิชยกรรม เกษตรกรรม วิทยาศาสตร์ และหลักสูตรทั่วไป หลักสูตรที่เปิดสอนมีระดับต่าง ๆ ดังนี้

- ประกาศนียบัตร (certificate) เป็นหลักสูตรระยะสั้นประมาณ 1 ปี
- ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (advanced certificate) เป็นหลักสูตรประมาณ 1-2 ปี

รับผู้สำเร็จมัธยมศึกษาตอนต้นหรือระดับชั้นปีที่ 10 ในออสเตรเลียหรือเทียบเท่า หรือผู้มีความรู้เทียบเท่า
ตามที่กำหนดไว้ในแต่ละสาขาวิชา หลักสูตรเน้นความรู้วิชาชีพเทคนิค

- ประกาศนียบัตรชั้นสูง (associate diploma) เป็นหลักสูตร 2 ปี รับผู้สำเร็จมัธยมศึกษาตอนปลายในออสเตรเลีย (year 12) หรือเทียบเท่า

- อนุปริญญา (diploma) เป็นหลักสูตร 3 ปี รับผู้สำเร็จมัธยมศึกษาตอนปลายในประเทศออสเตรเลีย (year 12) หรือเทียบเท่า ผู้จบการศึกษาระดับนี้สามารถศึกษาต่อมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัยการศึกษาระดับสูง (College of Advanced Education)

มหาวิทยาลัย

มีมหาวิทยาลัยของรัฐบาลทั้งหมด 38 แห่ง มหาวิทยาลัยเอกชน 2 แห่ง
คือ Bond University และ Notre Dame University

ปริญญาตรี (bachelor's degree) หลักสูตรปริญญาตรีโดยทั่วไปใช้ระยะเวลา 3 ปี
บางสาขาอาจใช้เวลามากกว่า 3 ปี เช่น แพทยศาสตร์ 6 ปี สถาปัตยกรรมศาสตร์ 5 ปี
ทันตแพทยศาสตร์ 5 ปี วิศวกรรมศาสตร์ 4 ปี เป็นต้น การรับนักศึกษาในระดับปริญญาตรี
จะพิจารณาจากผลการเรียนในระดับมัธยมศึกษา เนื่องจากออสเตรเลียไม่มีระบบสอบเข้ามหาวิทยาลัย

ประกาศนียบัตรหลังปริญญาตรี (graduate certificate) เป็นหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ระยะสั้นประมาณ 6 เดือน เพื่อเสริมสร้างความรู้เฉพาะด้าน เช่น ผู้สำเร็จปริญญาตรีวิศวกรรม
ศาสตร์อาจเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรหลังปริญญาตรีด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information
Technology)

ประกาศนียบัตรบัณฑิต (graduate diploma) เป็นหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ระยะ
เวลาเรียน 1 ปี สำหรับผู้สำเร็จปริญญาตรีที่มีประสบการณ์ในการทำงานแล้ว และประสงค์จะศึกษาหา
ความรู้เพิ่มเติม เฉพาะด้าน เช่น การบริหารธุรกิจ เป็นต้น นักศึกษาที่ทำคะแนนได้ดีในหลักสูตรนี้
สามารถผ่านไปเรียนปีที่สองในระดับปริญญาโทได้

ปริญญาโท (master's degree) ใช้ระยะเวลาศึกษา 1-2 ปี แล้วแต่สาขาวิชาและ
ลักษณะการเรียน

ปริญญาเอก (doctor of philosophy) ใช้ระยะเวลาศึกษา 3-5 ปี เป็นหลักสูตรวิจัย
ค้นคว้า

การรับรองคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศ

สำนักงานรับรองความเชี่ยวชาญของชาวต่างประเทศ (National Office of Overseas Skills Recognition หรือ NOOSR) แห่งประเทศออสเตรเลีย (1996) ได้จัดทำ Country Education Profiles ประเทศต่าง ๆ มาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1991 เพื่อเผยแพร่แนวทางที่เป็นประโยชน์แก่นายจ้างและสถานศึกษาในการประเมินคุณวุฒิของชาวต่างประเทศ รวมทั้งช่วยชาวออสเตรเลียที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศในการหางานที่เหมาะสมในประเทศออสเตรเลีย และเพื่อเผยแพร่ข้อมูลในการเปรียบเทียบ (comparability) คุณวุฒิผู้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ กับคุณวุฒิการศึกษาของประเทศออสเตรเลีย profiles ของประเทศต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้น มีการใช้อย่างกว้างขวาง NOOSR จึงได้ปรับปรุง profiles ของแต่ละประเทศให้ทันสมัยขึ้น ในปี 1996 โดยมีแนวทางการประเมิน (assessment guidelines) ดังนี้ เป็นการเปรียบเทียบคุณวุฒิการศึกษาของต่างประเทศกับคุณวุฒิการศึกษาของประเทศออสเตรเลียในแง่ของระดับการศึกษา (educational level) แนวทางการประเมินจะไม่ครอบคลุมคุณวุฒิการศึกษาจากทุกประเทศ คุณวุฒิจากประเทศที่ไม่อยู่ในข่ายตามแนวทางการประเมินที่กำหนด NOOSR จะประเมินคุณวุฒินั้นเป็นรายบุคคล ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ NOOSR ได้เปรียบเทียบคุณวุฒิการศึกษาทั้งระบบกับคุณวุฒิการศึกษาของประเทศออสเตรเลีย ซึ่งผู้วิจัยสืบค้นพบและจะนำเสนอต่อไป

แนวทางการประเมินจะให้หลักการทั่วไปเกี่ยวกับมาตรฐานการศึกษาขั้นต่ำ (minimum educational standards) ของคุณวุฒิการศึกษาของต่างประเทศ พื้นฐานการเปรียบเทียบเพื่อการประเมินคือคุณวุฒิการศึกษาระดับอุดมศึกษาตามสายการศึกษาหลักของประเทศออสเตรเลีย (mainstream Australian Tertiary awards) เช่น การประเมินว่าเทียบเท่าปริญญาตรีของประเทศออสเตรเลียหรือไม่จะหมายถึงการเปรียบเทียบกับการศึกษาระดับปริญญาตรีหลักสูตรปกติของประเทศออสเตรเลีย ไม่รวมหลักสูตรพิเศษ เช่น หลักสูตรปริญญาณระดับปริญญาตรี (honours bachelor degrees) การประเมินของ NOOSR เป็นการเปรียบเทียบคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศกับคุณวุฒิการศึกษาในระบบ (formal qualifications) ของประเทศออสเตรเลีย ไม่พิจารณาปัจจัยอื่น เช่น ความสามารถด้านภาษาอังกฤษและประสบการณ์ภายหลังสำเร็จการศึกษาคุณวุฒินั้น

การเปรียบเทียบคุณวุฒิการศึกษาจากระบบการศึกษาที่แตกต่างกันมากจะมีกระบวนการที่ไม่แน่นอน ด้วยเหตุนี้การประเมินการศึกษาของ NOOSR จึงเป็นแง่ของการเปรียบเทียบ (comparison) ไม่ใช่เทียบเท่า (equivalence) ความแตกต่างในปรัชญาการศึกษา วัตถุประสงค์ และโครงสร้างหลักสูตรในระบบการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ทำให้ไม่สามารถประเมินในแง่ของการเทียบเท่าโดยตรง (direct equivalence) กับคุณวุฒิใดคุณวุฒิหนึ่งของประเทศออสเตรเลียได้ เช่น คุณวุฒิแรก (first qualification) ของระดับมหาวิทยาลัย จะมีชื่อเรียกต่างกันในแต่ละประเทศ และคุณสมบัติพื้นฐานการศึกษาของผู้เข้าศึกษา โครงสร้างหลักสูตร

ระยะเวลาในการศึกษา และลักษณะวิชาที่เรียนมักจะแตกต่างกัน โดยหลักทั่วไป NOOSR จะเปรียบเทียบคุณวุฒิแรก (first qualification) ของระดับมหาวิทยาลัยจากต่างประเทศกับปริญญาตรี (first degrees) ของประเทศออสเตรเลีย แม้ว่าคุณวุฒิจากต่างประเทศจะใช้ระยะเวลาในการศึกษามากกว่า

การประเมินคุณวุฒิการศึกษาของประเทศใดประเทศหนึ่ง NOOSR จะพิจารณาระบบการศึกษาของประเทศนั้น ลักษณะและสถานภาพ (nature and status) ของสถานศึกษาที่ให้คุณวุฒิการศึกษานั้น ชื่อเสียงของสถานศึกษา ระดับการศึกษา ระยะเวลาเรียน และโครงสร้างของหลักสูตรที่เรียนในบางกรณีที่ไม่แน่ใจว่าจะประเมินคุณวุฒินั้นในระดับสูงกว่าได้หรือไม่ ในการประเมินให้นำผลการเรียนมาประกอบการพิจารณาด้วย กล่าวคือ ผลการเรียนอาจจะนำมาใช้ในการปรับระดับการประเมินคุณวุฒิการศึกษาให้สูงขึ้นได้ แต่กรณีเช่นนี้มีน้อยมาก

NOOSR จะประเมินคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศตามคุณวุฒิที่ปรากฏ (face value) บนวุฒิบัตร/ปริญญาบัตร เช่น คุณวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีของต่างประเทศตามที่ปรากฏบนใบปริญญาบัตร NOOSR จะเปรียบเทียบกับระดับปริญญาตรีของประเทศออสเตรเลีย อย่างไรก็ตามในบางกรณี NOOSR อาจพิจารณาว่าการเปรียบเทียบกับคุณวุฒิในระดับที่ต่างกันอาจจะสะท้อนระดับการศึกษาของออสเตรเลียได้ถูกต้องกว่า ในบางกรณี NOOSR อาจประเมินคุณวุฒิ 2 ระดับขึ้นไปพร้อมกัน ในกรณีที่ไม่สามารถแยกแยะความแตกต่างระหว่างระดับการศึกษาของต่างประเทศกับระดับการศึกษาของประเทศออสเตรเลีย ซึ่งบางครั้งอาจประเมินผิดพลาดได้ เช่น อาจประเมินคุณวุฒิการศึกษานั้นเป็นระดับการศึกษาก่อนหน้านั้น (ประเมินต่ำกว่าระดับที่ควรจะเป็น) เมื่อเปรียบเทียบกับระดับการศึกษาของประเทศออสเตรเลีย

การเปรียบเทียบคุณวุฒิการศึกษาของประเทศไทยกับประเทศออสเตรเลีย

NOOSR ได้เปรียบเทียบระดับการศึกษาของประเทศไทยกับประเทศออสเตรเลียตามแนวทางการประเมินข้างต้น สรุปได้ดังนี้

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เปรียบเทียบได้ (comparable) กับปี 12 (year 12) ของประเทศออสเตรเลีย แม้ว่าระบบโรงเรียนของทั้งสองประเทศมีความแตกต่างด้านวิชาการซึ่งอาจมีนัยสำคัญในบางกรณี แต่การเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญในประเทศไทยมีการแข่งขันสูงมาก ดังนั้น นักเรียนที่เรียนสำเร็จมัธยมศึกษาตอนปลายจึงเป็นกลุ่มที่ถูกคัดเลือกสูงมาก

ระดับอุดมศึกษา NOOSR ได้ประเมินระดับอุดมศึกษาของประเทศไทยเปรียบเทียบกับของประเทศออสเตรเลีย โดยแบ่งสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ประกอบด้วยสถาบันอุดมศึกษาต่อไปนี้ (เรียงตามลำดับตัวอักษร)

สถาบันอุดมศึกษาของรัฐ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหิดล

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

มหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า พระนครเหนือ

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ธนบุรี

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

สถาบันอุดมศึกษาเอกชน

มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

มหาวิทยาลัยหอการค้า

มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

การเปรียบเทียบคุณวุฒิการศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษากลุ่มที่ 1 สรุปได้ดังนี้

1. ปริญญาตรีจากสถาบันอุดมศึกษาในกลุ่มที่ 1 จะเทียบได้เท่ากับปริญญาตรีของประเทศออสเตรเลีย
2. ปริญญาโทจากสถาบันอุดมศึกษาในกลุ่มที่ 1 จะเทียบได้เท่ากับปริญญาโทของประเทศออสเตรเลีย
3. อนุปริญญา (associate degree) และประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูงหรือ ป.กศ.สูง (higher certificate of education) และการศึกษา 2 ปีหลังมัธยมศึกษาตอนปลายจากสถาบันอุดมศึกษาในกลุ่มที่ 1 จะเทียบเท่ากับประกาศนียบัตรชั้นสูง (associate diploma) ของประเทศออสเตรเลีย
4. คุณวุฒิอื่น ๆ จากสถาบันอุดมศึกษาในกลุ่มที่ 1 จะพิจารณาเป็นรายบุคคล เช่นคุณวุฒิระดับปริญญาเอก

กลุ่มที่ 2 ประกอบด้วยสถาบันอุดมศึกษาต่อไปนี้

สถาบันอุดมศึกษาของรัฐ

มหาวิทยาลัยบูรพา

มหาวิทยาลัยนเรศวร

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล

สถาบันอุดมศึกษาเอกชน

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีมหานคร

มหาวิทยาลัยพายัพ

มหาวิทยาลัยรังสิต

มหาวิทยาลัยสยาม

สถาบันราชภัฏ กลุ่มรัตนโกสินทร์ ซึ่งประกอบด้วย

สถาบันราชภัฏสมเด็จพระเจ้าพระยา

สถาบันราชภัฏสวนดุสิต

สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา

สถาบันราชภัฏจันทรเกษม

สถาบันราชภัฏพระนคร

สถาบันราชภัฏธนบุรี

การเปรียบเทียบคุณวุฒิการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษากลุ่มที่ 2 สรุปได้ดังนี้

1. ปริญญาตรีจากสถาบันอุดมศึกษาในกลุ่มที่ 2 จะเทียบได้เท่ากับปริญญาตรีของประเทศออสเตรเลีย
2. อนุปริญญา (associate degree) และประกาศนียบัตรวิชาชีพการศึกษาระดับสูงหรือ ป.กศ.สูง และหลักสูตร 2 ปีหลังมัธยมศึกษาตอนปลายจากสถาบันอุดมศึกษาในกลุ่มที่ 2 จะเทียบได้เท่ากับประกาศนียบัตรชั้นสูง (associate diploma) ของประเทศออสเตรเลีย
3. คุณวุฒิอื่น ๆ เช่น ปริญญาโท หรือปริญญาเอก จากสถาบันอุดมศึกษาในกลุ่มที่ 2 จะประเมินเป็นรายบุคคล

กลุ่มที่ 3 ประกอบด้วยสถาบันอุดมศึกษาต่อไปนี้

สถาบันอุดมศึกษาเอกชน

มหาวิทยาลัยเกริก

มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

มหาวิทยาลัยเอเซียอาคเนย์

มหาวิทยาลัยศรีปทุม

วิทยาลัยบัณฑิตพิชญ์โลก (ยกเลิกกิจการเมื่อกันยายน พ.ศ. 2534)

วิทยาลัยบัณฑิตสกลนคร (ถูกเพิกถอนใบอนุญาตเมื่อ 4 เม.ย.

พ.ศ.2540)

วิทยาคริสเตียน

วิทยาลัยมิชชั่น

วิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิทยาลัยภาคกลาง

วิทยาลัยแสงธรรม

วิทยาลัยเซนจอห์น

วิทยาลัยพยาบาลเซนต์หลุยส์

วิทยาลัยสยามบัณฑิต

วิทยาลัยศรีอีสาน (ยกเลิกกิจการเมื่อพฤศจิกายน พ.ศ. 2533)

วิทยาลัยศรีโสภณ

วิทยาลัยวงษ์สวัสดิกุล

วิทยาลัยโยนก

สถาบันราชภัฏ กลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

กลุ่มศรีอยุธยา ซึ่งประกอบด้วย

สถาบันราชภัฏอยุธยา

สถาบันราชภัฏฉะเชิงเทรา

สถาบันราชภัฏเพชรบุรีวิทยาลัย

สถาบันราชภัฏรำไพพรรณี

สถาบันราชภัฏเทพสตรี

กลุ่มทักษิณ ซึ่งประกอบด้วย

สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช

สถาบันราชภัฏภูเก็ต

สถาบันราชภัฏสงขลา

สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี

สถาบันราชภัฏยะลา

กลุ่มล้านนา ซึ่งประกอบด้วย

สถาบันราชภัฏเชียงใหม่

สถาบันราชภัฏเชียงราย

สถาบันราชภัฏลำปาง

สถาบันราชภัฏอุตรดิตถ์

กลุ่มพุทธชินราช ซึ่งประกอบด้วย

สถาบันราชภัฏกำแพงเพชร

สถาบันราชภัฏนครสวรรค์

สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์

สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม

กลุ่มอีสานเหนือ ซึ่งประกอบด้วย

สถาบันราชภัฏเลย

สถาบันราชภัฏมหาสารคาม

สถาบันราชภัฏสกลนคร

สถาบันราชภัฏอุดรธานี

กลุ่มอีสานใต้ ซึ่งประกอบด้วย

สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์

สถาบันราชภัฏนครราชสีมา

สถาบันราชภัฏสุรินทร์

สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี

กลุ่มทวารวดี ประกอบด้วย

สถาบันราชภัฏกาญจนบุรี

สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

สถาบันราชภัฏนครปฐม

สถาบันราชภัฏเพชรบุรี

การเปรียบเทียบคุณวุฒิการศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษากลุ่มที่ 3 สรุปได้ดังนี้

1. ปริญญาตรีจากสถาบันอุดมศึกษา กลุ่มที่ 3 จะเทียบได้เท่ากับระดับอนุปริญญา (diploma) ของประเทศออสเตรเลีย
2. อนุปริญญา (associate degree) และประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง หรือ ป.กศ.สูง (higher certificate of education) และหลักสูตร 2 ปีหลังสำเร็จมัธยมศึกษาตอนปลายเทียบได้เท่ากับประกาศนียบัตรชั้นสูง (associate diploma) ของประเทศออสเตรเลีย
3. คุณวุฒิการศึกษาอื่น ๆ จากสถาบันอุดมศึกษา กลุ่มที่ 3 จะประเมินเป็นรายบุคคล

กลุ่มที่ 4 คุณวุฒิการศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษาอื่น ๆ รวมทั้งสถาบันวิชาการ ทหารและตำรวจ มหาวิทยาลัยสงฆ์ จะประเมินเป็นรายบุคคล ได้แก่สถาบันการศึกษาต่อไปนี้

สถาบันอุดมศึกษาของรัฐ

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

โรงเรียนนายเรืออากาศ

โรงเรียนนายเรือ

โรงเรียนตำรวจ

มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

มหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (ตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2537)

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ (เริ่มรับนักศึกษาปี พ.ศ. 2540)

สถาบันอุดมศึกษาเอกชน

วิทยาลัยรัชตภาค (เริ่มรับนักศึกษา ปี พ.ศ. 2537)

วิทยาลัยรามาอโยธยา (เริ่มรับนักศึกษา ปี พ.ศ. 2537)

วิทยาลัยเทคโนโลยีราชธานี (เริ่มรับนักศึกษา ปี พ.ศ. 2537)

สรุป

การรับรองคุณวุฒิผู้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศของประเทศออสเตรเลีย เป็นการเปรียบเทียบคุณวุฒิการศึกษา โดยพิจารณา ระบบการศึกษาของประเทศของผู้ขอ รับรองคุณวุฒิ และชื่อเสียงของสถานศึกษาที่ให้คุณวุฒิศึกษานั้น ระดับการศึกษา ระยะเวลาเรียน และโครงสร้างของหลักสูตรที่เรียน

8. ประเทศอัฟกานิสถาน (Afghanistan)

ระบบการศึกษา

การศึกษาของประเทศอัฟกานิสถาน (NARIC, 1996 b) เป็นระดับพื้นฐานหรือ ประถมศึกษา (basic หรือ ecole fondamentale) 9 ปี ระดับมัธยมศึกษา (secondary หรือ lycees) 3 ปี รวม 12 ปี ซึ่งถ้าเรียนสายสามัญศึกษาสำเร็จแล้วจะได้ Baccalaureat de l'Enseignement Secondaire ถ้าเรียนสายอาชีพสำเร็จแล้วจะได้ Baccalaureat Technique/ Commercial หรือ Certificate de Technicien (ordinary level) ถ้าเรียนสายอาชีพ 4 ปี สำเร็จ แล้วจะได้ Brevet de Maîtrise

ระดับอุดมศึกษา

ผู้ที่เข้าเรียนมหาวิทยาลัยหรือสถาบันเทียบเท่าต้องสำเร็จ Baccalaureat de l'Enseignement Secondaire หลักสูตรที่มีคือ หลักสูตรปริญญาตรีด้านศิลปศาสตร์ (Licence-es-Letters) และหลักสูตรปริญญาตรีด้านวิทยาศาสตร์ (Licence-es-Sciences) ซึ่งเป็นหลักสูตร 4 ปี และปริญญาตรีวิศวกรรมศาสตร์ เป็นหลักสูตร 5 ปี

ระดับปริญญาโท

ระดับปริญญาโท (doctorat de troisieme cycle หรือ magister degree) จะใช้เวลาเรียนอย่างน้อย 2 ปี หลังจบปริญญาตรี (licence) โดยเรียนวิชาต่าง ๆ 18 เดือน และทำวิทยานิพนธ์อีก 6-12 เดือน

ระดับปริญญาเอก

ระดับปริญญาเอก (doctorat d'etat) ใช้เวลาเรียน 4 ปีหลังสำเร็จ magister degree

Li Thanh Khoi (1970) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบและเทียบเท่าประกาศนียบัตร (comparability and equivalence of diplomas) ของชาวอัฟกานิสถานที่สำเร็จการศึกษาจากประเทศต่าง ๆ 28 ประเทศ คือ ออสเตรเลีย เบลเยียม บัลกาเรีย สาธารณรัฐประชาชนจีน เชคโกสโลวาเกีย อังกฤษ ฝรั่งเศส สมาพันธรัฐเยอรมัน กรีซ ฮังการี อินเดีย อิหร่าน อิรัก ซาอุดีอาระเบีย สหรัฐอาหรับเอมิเรต อิตาลี ญี่ปุ่น เลบานอน นิวซีแลนด์ ปากีสถาน ฟิลิปปินส์ โปแลนด์ สวีเดน สวิตเซอร์แลนด์ เตอร์กี สหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียตรัสเซีย และ ยูโกสลาเวีย โดยพิจารณาจากระยะเวลาของหลักสูตรการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนสำเร็จได้รับคุณวุฒิการศึกษาที่ขอเทียบของแต่ละบุคคล Li Thanh Khoi มีความเห็นว่าระบบการศึกษาแตกต่างกันของแต่ละประเทศทำให้มีปัญหามากมายในการเปรียบเทียบและเทียบเท่าคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศ เพราะมาตรฐานอุดมศึกษานอกจากจะมีผลมาจากการศึกษาก่อนระดับมหาวิทยาลัยแล้ว ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ เช่น อัตราส่วนห้องเรียน ต่อนักเรียน อัตราส่วนครูต่อนักเรียน การเตรียมการสอนของครู เนื้อหาและวิธีการสอน จำนวนและคุณภาพของอุปกรณ์การทดลอง ห้องสมุด เป็นต้น นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับครอบครัว และสถานะแวดล้อมทางสังคมด้วย ดังนั้น เมื่อเปรียบเทียบอุดมศึกษาของประเทศต่าง ๆ ก็จะมีปัญหาทำนองเดียวกัน พื้นฐานการศึกษาก่อนเข้าเรียน ระยะเวลาของการเรียน หลักสูตรและวิธีการสอนจะแตกต่างกันแม้จะเป็นคุณวุฒิการศึกษาเดียวกัน ปัญหาของการเปรียบเทียบและเทียบเท่าคุณวุฒิการศึกษาไม่สามารถแก้ไขได้ง่าย เพราะคุณวุฒิการศึกษาหนึ่งไม่สามารถเทียบเท่ากับ

อีกคุณวุฒิหนึ่งเพราะใช้เวลาในการศึกษาเท่ากัน แต่บัณฑิตจะต้องมีความรู้ ทักษะและทัศนคติ ต่อสาขาวิชาที่เรียนเหมือนกัน

Li Thanh Khoi จึงมีข้อเสนอแนะว่าในการเทียบเท่า (equivalence) คุณวุฒิ การศึกษาไม่ควรพิจารณาบนพื้นฐานของระยะเวลาเรียน (length of studies) แต่ควรอยู่บน พื้นฐานของระดับความรู้และทักษะที่ได้ เรียนรู้

สรุป

ในการเปรียบเทียบและเทียบเท่าคุณวุฒิของชาวอัฟกานิสถานที่สำเร็จการศึกษา จากต่างประเทศ Li Thanh Khoi พิจารณาจากระยะเวลาของหลักสูตรตั้งแต่ระดับประถมศึกษา จนสำเร็จคุณวุฒิที่ขอเทียบของแต่ละบุคคล

9. ประเทศเอสโตเนีย (Estonia)

การรับรองคุณวุฒิการศึกษาในประเทศเอสโตเนีย จะมี 2 ขั้นตอนคือ ขั้นแรก ประเมินสถาบันเจ้าบ้าน (home institution) และขั้นที่ 2 ประเมินรายบุคคล

การประเมินสถาบันเจ้าบ้าน จะพิจารณาการรับรองวิทยฐานะ (accreditation) และการรับรอง (recognition) สถาบันการศึกษา และระบบการศึกษาของประเทศเจ้าบ้าน

การประเมินคุณวุฒิรายบุคคล จะพิจารณาหลักสูตรที่เรียน คุณวุฒิที่ได้ ระยะเวลาเรียน คำอธิบายรายวิชา (course descriptions) และจำนวนหน่วยกิต (credits) ที่เรียน (Vaht)

สรุป

การรับรองคุณวุฒิของประเทศเอสโตเนียเป็นการพิจารณาเป็นรายบุคคล โดย คุณวุฒิที่ขอให้รับรองเป็นคุณวุฒิจากสถาบันการศึกษาที่ได้รับการรับรองวิทยฐานะ แล้วจึง พิจารณาหลักสูตรที่เรียน ระยะเวลา คำอธิบายรายวิชา และจำนวนหน่วยกิตที่เรียน

10. ประเทศอัลบาเนีย (Albania)

การศึกษาภาคบังคับของประเทศอัลบาเนียเป็นการศึกษา 8 ปี นักเรียนจะต้อง สอบไล่ได้ (school - leaving examination) จึงจะถือว่าสำเร็จการศึกษา หลังจากนั้น อาจจะเข้า เรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย (upper secondary education) ซึ่งมีระยะเวลา 4 ปี และสอบผ่าน Maturity Examination จึงจะถือว่าสำเร็จมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งมีสิทธิเข้าเรียนสถาบันอุดม

ศึกษา หลักสูตรระดับมหาวิทยาลัย ส่วนใหญ่จะเป็นหลักสูตร 4 ปี บางหลักสูตรอาจ 5 ปี 6 ปี
แล้วแต่สาขาวิชา

ในการรับรองคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศ จะเชื่อว่าจำนวนปีของหลักสูตรสามารถ
เทียบเท่ากันได้ โดย Albanian ENIC office จะร่วมกับคณะกรรมการสอบไล่ของคณะ/ภาควิชา
(examining board of the faculty department) พิจารณาตัดสินการรับรองคุณวุฒิการศึกษาจากต่าง
ประเทศ (Homepage of Albanian ENIC)

สรุป

ประเทศอัลบาเนียเชื่อว่าจำนวนปีของหลักสูตรสามารถเทียบเท่าคุณวุฒิกันได้

11. ประเทศไอร์แลนด์ (Ireland)

ในประเทศไอร์แลนด์ มหาวิทยาลัยมีอิสระทางวิชาการอย่างเต็มที่ การพิจารณา
ให้การรับรองคุณวุฒิจากต่างประเทศเป็นอำนาจของมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง ข้อมูลที่มหาวิทยาลัย
แต่ละแห่งใช้พิจารณาได้แก่ ประเภทของคุณวุฒิ เนื้อหาและระยะเวลาที่เรียนจนได้คุณวุฒิที่ขอ
ให้รับรอง ระดับของคุณวุฒิ (level of qualification) คือผ่านหรือเกียรตินิยม (pass/honors)
และประเภทของสถาบันที่ให้คุณวุฒิที่ขอรับรอง

ประเทศไอร์แลนด์เป็นสมาชิกสภายุโรปและลงนามในอนุสัญญาเกี่ยวกับการ
เทียบเท่าประกาศนียบัตรที่นำไปสู่การเข้าเรียนมหาวิทยาลัย (Convention on the Equivalence
of Diplomas Leading to Admission to Universities) ดังนั้น ผู้สำเร็จมัธยมศึกษาตอนปลายจาก
ประเทศสมาชิกสภายุโรปและประเทศอื่น ๆ ที่ลงนามในอนุสัญญาดังกล่าวที่มีสิทธิ์เข้าเรียน
มหาวิทยาลัยในประเทศของตนก็มีสิทธิ์เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยในประเทศไอร์แลนด์ แต่ถ้า
มหาวิทยาลัยมีเงื่อนไขอื่นของการเข้าเรียนมหาวิทยาลัยด้วย ผู้สำเร็จมัธยมศึกษาตอนปลายจาก
ประเทศอื่น ๆ ก็ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขดังกล่าวเช่นเดียวกับผู้สำเร็จมัธยมศึกษาตอนปลายใน
ประเทศไอร์แลนด์ (Ireland ENIC)

สรุป

การรับรองคุณวุฒิจากต่างประเทศในประเทศไอร์แลนด์ เป็นอำนาจของ
มหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง โดยจะพิจารณาจากประเภทของคุณวุฒิ เนื้อหาและระยะเวลาที่เรียน
ระดับของคุณวุฒิและประเภทของสถาบันที่ให้คุณวุฒิที่ขอรับรอง

12. ประเทศฮังการี (Hungary)

การรับรองปริญญาด้านวิชาการ (academic degree) เป็นอำนาจของศูนย์สารสนเทศทางการศึกษาประเทศฮังการี (Hungarian Education Information Centre หรือ HEIC) กระทรวงวัฒนธรรมและการศึกษา ส่วนการรับรองปริญญา (degrees) เป็นอำนาจของสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งก่อนจะรับรองปริญญาสถาบันอุดมศึกษาจะสอบถามการรับรองปริญญาด้านวิชาการจาก HEIC การรับรองปริญญาด้านวิชาการเป็นการพิสูจน์ว่า ปริญญาของต่างประเทศจะเทียบเท่าปริญญาจากมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัยที่ได้รับจากสถาบันอุดมศึกษาในประเทศฮังการีหรือไม่มีปริญญาที่จะเทียบเท่า ถ้าไม่เห็นด้วยกับการพิจารณาของ HEIC สามารถอุทธรณ์ต่อกระทรวงการวัฒนธรรมและการศึกษา

การพิจารณารับรองคุณวุฒิ (qualification) HEIC จะพิจารณาสถานภาพทางกฎหมายของสถาบันอุดมศึกษาต่างประเทศ ลักษณะของปริญญา (character of the degree) ระยะเวลาที่เรียน และเงื่อนไขของการเรียน (study requirements) ประการสำคัญคือ สถาบันอุดมศึกษาต่างประเทศที่ให้ปริญญานั้นจะต้องได้รับการรับรองวิทยฐานะและการให้ปริญญาเป็นไปตามกฎหมายของประเทศนั้น (HEIC)

สรุป

HEIC เป็นผู้ที่มีอำนาจพิจารณารับรองคุณวุฒิจากต่างประเทศ โดยสถาบันอุดมศึกษาต่างประเทศที่ให้ปริญญาบัตรจะต้องได้รับการรับรองวิทยฐานะ และการให้ปริญญาเป็นไปตามกฎหมายของประเทศที่สถานศึกษาตั้งอยู่ และพิจารณาลักษณะของปริญญา เงื่อนไขของการเรียน และระยะเวลาเรียน

13. ประเทศไต้หวัน (Republic of China on Taiwan)

กระทรวงศึกษาธิการของไต้หวันให้ความสำคัญกับการที่นักศึกษาจะฝังตัว (immersing) อยู่ในวัฒนธรรมที่ตนศึกษาอยู่ เพราะเชื่อว่านักศึกษาที่เรียนเพื่อรับปริญญาจากมหาวิทยาลัยในประเทศนั้น เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา นักศึกษาจะได้รับประโยชน์มากที่สุดจากการเดินทางเข้าไปในสหรัฐอเมริกา นั่งเรียนในห้องเรียนอเมริกันที่มีอาจารย์ชาวอเมริกันเป็นผู้สอนและเรียนในห้องปฏิบัติการและห้องสมุดอเมริกัน ดังนั้น กระทรวงไม่สามารถให้การรับรองปริญญาจากมหาวิทยาลัยที่ยอมให้นักศึกษายังคงอยู่ในไต้หวันระหว่างการเรียน จึงได้กำหนดแนวทางการรับรองคุณวุฒิผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัย/วิทยาลัยจากต่างประเทศไว้ดังนี้

13.1 ต้องเป็นปริญญาจากมหาวิทยาลัยที่กระทรวงศึกษาธิการได้วันให้การรับรองวิทยฐานะ(accredit)

13.2 สำหรับปริญญาโทด้านศิลปกรรมศาสตร์ (M.A. Degree) จะต้องเรียนอยู่ในประเทศซึ่งมหาวิทยาลัยที่ให้ปริญญานั้นตั้งอยู่อย่างน้อย 2 ภาคการศึกษาในระบบทวิภาค (semesters) หรือ 3 ภาคการศึกษาในระบบจตุรภาค (quarter)

13.3 สำหรับปริญญาเอกต้องเรียนในประเทศซึ่งมหาวิทยาลัยที่ให้ปริญญาตั้งอยู่อย่างน้อย 4 ภาคการศึกษาในระบบทวิภาค (semesters) หรือ 6 ภาคการศึกษาระบบจตุรภาค (quarters)

13.4 ผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาทุกคนต้องทำวิทยานิพนธ์

13.5 จะต้องไม่ใช่การเรียนเฉพาะภาคฤดูร้อนเท่านั้น

13.6 นักศึกษาต้องเข้าเรียนรายวิชาด้วยตนเอง จะไม่พิจารณาการเรียนทางไปรษณีย์หรือทางไกล (correspondence study)

13.7 ไม่รับรองปริญญาที่ได้จากเรียนหลักสูตรที่อนุญาตให้นักศึกษาเรียนรายวิชาและการศึกษาทั้งหมดเพื่อรับปริญญาในประเทศไต้หวัน

14.8 นักศึกษาที่ได้รับปริญญาที่ขอให้รับรองต้องลงทะเบียนเรียนและเข้าเรียนอย่างถูกต้องในมหาวิทยาลัยที่ให้ปริญญานั้น

13.9 ผู้ที่ได้รับปริญญาวิทยาศาสตร์การแพทย์ (medical sciences) จากโรงเรียนแพทย์หรือทันตแพทย์จากต่างประเทศต้องสอบผ่านการสอบของกระทรวงศึกษาธิการ ยกเว้นเป็นปริญญาที่ได้รับจากประเทศสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น แคนาดา ยุโรป ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ สิงคโปร์ ฮองกง หรือสอบผ่าน Foreign Medical Graduate Examination in the Medical Sciences in Chinese ของ Educational Commission for Foreign Medical Graduates. (Lee, 1995)

สรุป

Lee กล่าวถึงแต่เพียงเงื่อนไขของการพิจารณารับรองคุณวุฒิแต่ไม่ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์ของการพิจารณาให้การรับรองคุณวุฒิ

14. University of Tsukuba ประเทศญี่ปุ่น

University of Tsukuba ประเทศญี่ปุ่น ได้กำหนดคุณสมบัติด้านการศึกษาของผู้สมัครเข้าเรียนหลักสูตรปริญญาโทสาขาวิทยาศาสตร์ และวิศวกรรมศาสตร์ (Master's Program in Science and Engineering) ไว้ว่าเป็นผู้สำเร็จปริญญาตรีในประเทศญี่ปุ่น หรือ สำเร็จการศึกษา 16 ปี ของระบบการศึกษาในประเทศอื่น ๆ (<http://www.is.tsukuba.ac.jp/RIKOUGAKU/admit-n.html>)

สรุป

การศึกษาจนสำเร็จปริญญาตรีในญี่ปุ่นจะใช้เวลา 16 ปี แสดงว่า University of Tsukuba ใช้จำนวนปีของการศึกษาในการเทียบคุณวุฒิปริญญาตรีของต่างประเทศเท่ากับปริญญาตรีของประเทศญี่ปุ่น

ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาดัชนีบ่งชี้ (indicator)

ความหมายของคำว่าดัชนีบ่งชี้ (indicator) ค่อนข้างจะหลากหลาย เช่น ดัชนีบ่งชี้หมายถึงข้อความที่บ่งบอกหรือเครื่องมือที่ใช้ในการติดตามการดำเนินงาน หรือสถานะของระบบ (Davies, 1972) หรือหมายถึง สิ่งชี้บ่งบอก หรือ ชี้ให้เห็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ค่อนข้างแม่นยำไม่มากก็น้อย (Johnstone, 1981) หรือ เครื่องชี้หรือตัวชี้ใด ๆ สำหรับบันทึก หรือแสดง หรือหมายถึง กลุ่มค่าสถิติที่นำมารวมกันเพื่อบ่งชี้สภาพเศรษฐกิจหรือสภาพที่ต้องการ (นางลักษณ์ วิรัชชัย และสุวิมล ว่องวาณิช, 2542) Jaeger ได้ให้ความหมายว่า คืออะไรก็ได้ที่ชัดเจนและคงเส้นคงวา (anything but clear and consistent) แต่หลังจากที่เขาได้ศึกษาความหมายของคำว่าดัชนีบ่งชี้ที่นักวิชาการต่างๆ ให้ไว้พบว่ามีความขัดแย้ง และไม่ค่อยมีความชัดเจน เขาจึงเสนอแนะว่า ตัวแปรทุกตัว ซึ่งแสดงถึงสถานภาพรวม หรือการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของกลุ่มบุคคล สิ่งของ สถาบัน หรือสิ่งที่กำลังศึกษา และเป็นตัวแปรที่จำเป็นในการรายงานสถานภาพหรือการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของสิ่งที่กำลังศึกษา หรือเพื่อเข้าใจในเงื่อนไขของสิ่งที่กำลังศึกษา ควรเรียกว่าดัชนีบ่งชี้ นอกจากนี้ เขาเสนอว่าวิธีที่ฉลาดคือควรเปิดกว้างสำหรับความหมายของดัชนีบ่งชี้ และตัดสินสถานภาพของดัชนีบ่งชี้ที่มีศักยภาพจากการใช้มากกว่าการอยู่บนพื้นฐานของความหมายที่เข้มงวด (Jaeger, 1978 อ้างถึงใน Shavelson, R.J.; and Other, 1998) ดัชนีบ่งชี้ต้องให้สารสนเทศเกี่ยวกับสภาพที่ศึกษาอย่างกว้างๆ ไม่จำเป็นต้องให้สารสนเทศที่ละเอียด ถูกต้องและแม่นยำ (Johnstone, 1981) ในการพัฒนาดัชนีบ่งชี้แม้แต่เพียงตัวเดียวเป็นกระบวนการซ้ำๆ ที่ต้องใช้เวลาประมาณ 10 ปีจึงจะสมบูรณ์ เป็นกระบวนการที่ต้องเวลามาก เพราะดัชนีบ่งชี้ถูกพัฒนาภายใต้บริบทของนโยบาย (policy context) (de Neufville, 1975 อ้างถึงใน Shavelson, R.J.; and Others) ในแง่ของการวิจัยการพัฒนาดัชนีบ่งชี้จะเป็นการมุ่งสู่การสร้างทฤษฎีโดยตรง หรือ ดัชนีบ่งชี้เป็นหน่วยพื้นฐาน (basic units) ในการพัฒนาทฤษฎี (Johnstone, 1981)

Johnstone กล่าวว่า ดัชนีบ่งชี้สามารถสร้างขึ้นมาได้และใช้ในวัตถุประสงค์ต่างๆ อย่างกว้างขวาง แต่ยังไม่มีการบวนการทางสถิติที่พัฒนาแล้วและเป็นที่ยอมรับในการสร้างดัชนีบ่งชี้ทางสังคม (social indicators) วิธีการพัฒนาดัชนีบ่งชี้ทางสังคมเพิ่งจะเริ่มกันอย่างจริงจังเมื่อไม่นานมานี้ต่างกับดัชนีบ่งชี้ทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งมีการพัฒนามาแล้วเป็นเวลานาน ในการพัฒนาดัชนีบ่งชี้ส่วนใหญ่จะต้องคำนึงถึงปัจจัยสำคัญ 4 ประการดังนี้

- (1) จะนิยามดัชนีบ่งชี้ด้วยวิธีใด
- (2) จะใช้ตัวแปรอะไรบ้าง
- (3) จะจัดตัวแปรเป็นกลุ่มอย่างไร
- (4) จะกำหนดน้ำหนัก(weights) ความสำคัญของตัวแปรแต่ละตัวในการรวมกันอย่างไร

Johnstone ได้แบ่งการนิยามดัชนีบ่งชี้ออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

(1) ดัชนีบ่งชี้ตามนิยามเชิงประยุกต์หรือเชิงปฏิบัติ (pragmatic definition of an indicator) เป็นการเลือกตัวแปรตัวหนึ่งจากจำนวนตัวแปรที่มีอยู่มาเป็นดัชนีบ่งชี้ ดัชนีบ่งชี้แบบนี้จะเป็นดัชนีตัวแทน (representative index) ซึ่งจะไม่เหมาะกับการนำมาใช้เป็นดัชนีบ่งชี้ระบบการศึกษา (education system) หรือเป็นดัชนีบ่งชี้ที่เกิดจากการรวม (combine) ตัวแปรที่มีอยู่แล้วจำนวนหนึ่งภายใต้สมมติฐานบางประการในความสัมพันธ์ของตัวแปรเหล่านั้น ลักษณะสำคัญของกรรวม (combination) นี้จะขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของคนเพียงคนเดียว ซึ่งอาจจะมียอคติ (bias) ในการเลือกตัวแปร วิธีนี้จึงเป็นวิธีที่มีจุดอ่อนมากไม่เหมาะที่จะนำมาใช้กับระบบการศึกษา

(2) ดัชนีบ่งชี้ตามนิยามเชิงทฤษฎี (theoretical definition of an indicator) วิธีนี้จะเป็นการรวมตัวแปรจำนวนหนึ่ง ซึ่งกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรไว้ก่อนในรูปของคณิตศาสตร์ ตัวแปรแต่ละตัวจะถูกกำหนดค่าน้ำหนักจำนวนหนึ่ง (a numerical weight) การเลือกตัวแปรนี้อาจจะอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎี (theoretical grounds) หรือการพยายามที่จะนิยามมโนทัศน์ซึ่งบูรณาการเข้ากับแผนพัฒนา (an attempt to define a concept integral to a development plan) การเลือกตัวแปรและกำหนดค่าน้ำหนักตัวแปรจะต้องทำอย่างระมัดระวัง และพิจารณาอย่างเหมาะสม การกำหนดค่าน้ำหนักตัวแปรที่แตกต่างกัน จะทำให้ได้ดัชนีบ่งชี้ที่แตกต่างกัน

การกำหนดความสัมพันธ์ของตัวแปรในรูปความสัมพันธ์แบบคณิตศาสตร์ที่นิยมใช้มากที่สุดคือการบวกตัวแปรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง (simple addition) โดยตัวแปรทุกตัวอาจมีความสำคัญเท่ากันหรือต่างกันได้ ส่วนใหญ่มักจะกำหนดให้ตัวแปรทุกตัวมีความสำคัญเท่ากัน นั่นคือกำหนดให้ค่าน้ำหนัก (weight) ของตัวแปรทุกตัวมีค่าเท่ากับหนึ่ง การกำหนดค่าน้ำหนักของตัวแปรสามารถทำได้หลายวิธี เช่น ความเห็นของผู้วิจัย ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ เป็นต้น การเลือกตัวแปร และการกำหนดค่าน้ำหนักจะต้องทำด้วยความระมัดระวังที่สุด และต้องพิจารณาอย่างเหมาะสม การหาดัชนีบ่งชี้ตามนิยามเชิงทฤษฎีนี้ต้องคำนึงถึงการเลือกองค์ประกอบของตัวแปร การเลือกค่าน้ำหนักและการเลือกวิธีการกำหนดความสัมพันธ์ของตัวแปร

(3) ดัชนีบ่งชี้ตามนิยามเชิงประจักษ์ (empirical definition of an indicator) ดัชนีบ่งชี้ตามนิยามนี้จะมีวิธีการคล้ายกับกระบวนการของนิยามเชิงทฤษฎี (theoretical definition procedure) จะต่างกันแต่เพียงแทนที่จะกำหนดค่าน้ำหนักไว้ก่อน (priori manner) จะกำหนดค่าน้ำหนักโดยการวิเคราะห์ข้อมูลหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร เช่น วิเคราะห์องค์ประกอบ

(factor analysis methods) เป็นต้น ปัญหาเกี่ยวกับข้อมูลและโครงสร้างพื้นฐานที่ไม่ได้กำหนดจะมีผลต่อการกำหนดลักษณะของดัชนีบ่งชี้ ความอคติ (bias) แบบนี้สามารถเกิดขึ้นได้จากการเลือกตัวแปรหรือในกรณีทีวิเคราะห์ข้อมูลในภาพรวมของประเทศหรือภาคภูมิศาสตร์ ปัญหาอีกประการหนึ่งเมื่อใช้นิยามประเภทนี้ในการหาค่าประกอบของดัชนีบ่งชี้จะพบว่าองค์ประกอบของดัชนีบ่งชี้เองอาจจะเป็นตัวกำหนดค่าน้ำหนักของตัวแปรต่าง ๆ เช่น เมื่อมีการรวบรวมข้อมูลซึ่งประกอบด้วยตัวแปรกลุ่มหนึ่งของประเทศต่าง ๆ แล้วนำมาวิเคราะห์แยกกลุ่มประเทศจะได้ค่าน้ำหนักของตัวแปรที่แตกต่างในแต่ละกลุ่ม และบางครั้งก็จะได้กลุ่มดัชนีบ่งชี้ที่แตกต่างกันด้วย

Johnstone ได้กล่าวถึงการวิเคราะห์เปรียบเทียบดัชนีบ่งชี้ว่าไม่ว่าจะเป็นเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลภายในประเทศ (intra-national) หรือ ระหว่างประเทศ (international) ปัญหาหลักในทางปฏิบัติในการพิจารณาความสมเหตุสมผลภายในของข้อมูล (internal validity of data) คือความแตกต่างในความหมายหรือนิยามที่ใช้ในการประมวลข้อมูล เมื่อมีความแตกต่างเกิดขึ้น เราจะต้องพยายามจำแนกองค์ประกอบที่ต้องการเปรียบเทียบให้ชัดเจน ต้องพยายามเลือกข้อมูลที่มีความหมายหรือนิยามและแนวคิดที่เป็นที่ยอมรับนำมาเปรียบเทียบกัน ไม่ว่าจะเป็นการเปรียบเทียบภายในระบบเดียวกัน (intra-system) หรือระหว่างระบบ (inter-system) การวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลลักษณะนี้ยังไม่มีวิธีการทางสถิติที่สามารถนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสม วิธีการที่ไม่ใช่ทางสถิติ (non-statistical way) ที่เป็นไปได้ คือการให้ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ประเมินเปรียบเทียบข้อมูลดังกล่าว

Guition (1977) มีความเห็นว่า แนวคิดของการเทียบเท่าจะขึ้นกับหลักการทางวัฒนธรรม (cultural expansionism) เพราะการใช้หลักการทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือวัดในแง่ของการเปรียบเทียบ และการวัดโดยใช้ระบบการศึกษาของประเทศพัฒนาแล้วเป็นเหมือนรูปแบบ (model) ที่จะใช้ได้กับทุกแห่งเป็นพื้นฐานและผลของวัฒนธรรมที่กว้างขวางและเป็นสากล ซึ่ง Lonner (1981) ได้ให้หลักการเกี่ยวกับการประเมินข้อมูลการวัดทางจิตวิทยาที่ต่างวัฒนธรรม หรือการเลือกแบบทดสอบหรือแบบวัดสำหรับอีกวัฒนธรรมหนึ่งจะต้องให้ความสำคัญกับประเด็นต่อไปนี้

1. ความแตกต่างระหว่างโครงสร้าง (constructs) และเกณฑ์หรือบรรทัดฐาน (criteria)
2. การกำหนดการเทียบเท่า (establishment of equivalence)
3. ธรรมชาติของสิ่งเร้าในการสอบ รวมทั้งสื่อทางภาษาพูด ภาษาเขียน และสื่อภาษา ท่าทาง
4. ปทัสถานที่ถ่ายทอดไปยังอีกวัฒนธรรมหนึ่ง
5. ลักษณะของกลุ่มพฤติกรรมในการตอบสนองที่แสดงเป็นประจำ

6. แนวโน้มที่จะสรุปความผิดพลาดของผู้สอบจากความแตกต่างของคะแนนที่ได้จากการทดสอบ

7. ลักษณะรวม ๆ ทางวัฒนธรรมของแบบสอบที่ยึดวิถีทางตะวันตกเป็นหลักและเหตุผลที่ใช้แบบสอบเหล่านั้น

Lonner ได้กล่าวถึงโครงสร้างเชิงจิตวิทยา (psychological constructs) ว่าเมื่อใช้ในวัฒนธรรมต่าง ๆ (interculturally) จะหมายถึงสิ่งบ่งบอกลักษณะนิสัยและการเปรียบเทียบมนุษย์ที่นักจิตวิทยากำหนดขึ้นบนสมมติฐานของมิติสากล (universal dimensions) ที่นิยมใช้กันมากได้แก่ ความฉลาด (intelligence) ความวิตกกังวล (anxiety) ความต้องการความสำเร็จ (need for achievement) การพึ่งพิงกัน (dependency) ความก้าวร้าว (aggression) และตัวแปรทางจิตวิทยาอื่น ๆ

ส่วนเกณฑ์หรือบรรทัดฐาน (criteria) โดยปกติจะเป็นประเด็นสำคัญของหลักฐานหรือข้อพิสูจน์จากการวิจัยเชิงประจักษ์ (empirical research) ซึ่งมักจะเกี่ยวกับการวัดระดับการกระทำของหน้าที่ (levels of performance of functioning) ที่อาจจะเป็นข้อคิดเห็นภายใต้โครงสร้าง (constructs) ที่กำลังประเมิน

แบบทดสอบทางจิตวิทยา (psychological tests) จะมีลักษณะสัมพันธ์กับโครงสร้าง (construct-related) หรืออิงเกณฑ์ (criterion-referenced) ก็ได้ ความสัมพันธ์กับโครงสร้าง จะเป็นความสัมพันธ์ทั้งหมดหรือบางส่วนของทฤษฎีจิตวิทยาบางทฤษฎีหรือเรียกว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี ส่วนการอิงเกณฑ์ (criterion-referenced) จะขึ้นอยู่กับ การสังเกตการณ์ความสัมพันธ์ที่สร้างขึ้นและไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับทฤษฎีจิตวิทยาใด ๆ โดยเฉพาะ ดังนั้น การใช้แบบทดสอบที่สัมพันธ์กับโครงสร้าง อาจจะไม่เหมาะกับการนำไปใช้กับบุคคลที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างจากโครงสร้างที่อิงวัฒนธรรมตะวันตก (western-based construct) ในทำนองเดียวกันเกณฑ์หรือมาตรฐาน (criteria) ที่ใช้กับวัฒนธรรมหนึ่งก็อาจไม่สามารถนำไปใช้กับอีกวัฒนธรรมหนึ่งได้

ในการกำหนดการเทียบเท่าระหว่างวัฒนธรรม (establishment of equivalence across cultures) Lonner อธิบายว่าจะมีปัญหาเรื่องโครงสร้าง (construct) และเกณฑ์ (criteria) เข้ามาเกี่ยวข้อง ถ้าแบบทดสอบที่เทียบเท่ากัน (equivalence of test) ถูกกำหนด ขึ้นระหว่างวัฒนธรรมแล้ว จะทำให้การเปรียบเทียบระหว่างวัฒนธรรมมีความเชื่อมั่นได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม แบบทดสอบมักจะไม่ค่อยเป็นไปตามมาตรฐานซึ่งเป็นที่ยอมรับของนักจิตวิทยาข้ามวัฒนธรรม (cross-cultural methodologists) นี้

Lonner จำแนกการเทียบเท่า (equivalence) เป็น 4 ประเภทดังนี้

(1) การเทียบเท่าตามหน้าที่หรือการใช้ (Functional equivalence)

ได้แก่วัฒนธรรมประดิษฐ์ สถาบัน พิธีกรรม บทบาท เป็นต้น แต่ละสังคมหรือแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมต้องปฏิบัติหน้าที่พื้นฐาน (basic functions) เพื่อความอยู่รอด นักเปรียบเทียบ (comparativists) ต้องหาพื้นฐานร่วม (common ground) ของสิ่งที่มีมาก่อนเชิงวัฒนธรรมก่อนการใช้แบบทดสอบวัดลักษณะเฉพาะ (traits) ในปัจจุบันของวัฒนธรรมหนึ่งเปรียบเทียบกับอีกวัฒนธรรมหนึ่ง แบบทดสอบที่ใช้ข้ามวัฒนธรรมจะต้องเจาะลึกในลักษณะของบทบาทหน้าที่เดียวกัน มิฉะนั้น ผลสรุปที่ได้จากการเปรียบเทียบคะแนนทดสอบจะผิดพลาดได้

(2) การเทียบเท่าเชิงมโนทัศน์ (Conceptual equivalence)

วิธีนี้ใช้กับกรณีรายบุคคลในขณะที่การเทียบเท่าตามหน้าที่ใช้กับกลุ่มคน การเทียบเท่าเชิงมโนทัศน์เป็นรากฐานของความเห็นทั่วไป ซึ่งยากที่จะพัฒนาแบบทดสอบที่ปลอดภัยทางวัฒนธรรม แบบทดสอบนี้อาจประกอบด้วยข้อกระทง (items) ที่ทุกคนมีความคุ้นเคยหรือไม่คุ้นเคยพอ ๆ กัน ถ้าไม่มีข้อกระทงเทียบเท่ากันได้ทางวัฒนธรรม และเกี่ยวข้องกับดัชนีบ่งชี้ความเทียบเท่ากันได้ตามหน้าที่ การอธิบายหรือตีความคำตอบที่ได้ก็จะเป็นการเดา (guesswork)

(3) การเทียบเท่าเชิงภาษาศาสตร์ (Linguistic equivalence)

เป็นการเทียบเท่า (equivalence) ที่ต่างจากการเทียบเท่าเชิงมโนทัศน์ การเทียบเท่าเชิงภาษาศาสตร์จะเกี่ยวกับการสร้างสมดุลของคำและประโยคในแบบทดสอบ (tests) แบบสอบถาม (questionnaires) การสัมภาษณ์ (interviews) และอื่น ๆ ที่ทำให้มีความเข้าใจตรงกัน

(4) การเทียบเท่าเชิงเมตริก (Metric equivalence)

จุดสำคัญของการเทียบเท่าเชิงเมตริก คือแบบวัดและการวัดต้องมีการเทียบเท่าตามหน้าที่ (functionally equivalent) นั่นคือ แบบวัดจะต้องวัดลักษณะพฤติกรรมแบบเดียวกันในกลุ่มคนที่ต่างกัน แบบวัดและการวัดควรมีความเทียบเท่าของคะแนน (score equivalent) ซึ่งต้องวัดมโนทัศน์ (concept) หรือโครงสร้าง (construct) บางอย่างทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ แบบวัดจะต้องวัดสิ่งเดียวกันและในระดับเดียวกัน (same level) เมื่อใช้ในบริบทของอีกวัฒนธรรมหนึ่ง

แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และวิธีวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) คือ เทคนิคการวิจัยสำหรับการอธิบายวัตถุประสงค์ ระบบและปริมาณของเนื้อหาที่ชัดเจนของการสื่อสาร (Berelson, 1952) การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเครื่องมือของการวิจัยที่เน้น (focus) ที่เนื้อหาที่แท้จริง (actual content) และลักษณะภายใน (internal features) ของสื่อ ซึ่งจะใช้สำหรับการตัดสินใจ คำพูด แนวคิด หัวข้อเรื่อง (themes) วลี (phrases) ลักษณะ (characters) หรือประโยคที่ปรากฏในเอกสารต่าง ๆ หรือกลุ่มของเอกสาร (sets of texts) และแปลงเป็นปริมาณ (quantify) ได้ ตามลักษณะของวัตถุประสงค์ เอกสาร (texts) ได้แก่ ตำรา หนังสือต่าง ๆ เรียงความ บทสัมภาษณ์ การอภิปราย หัวข้อข่าวและบทความ สุนทรพจน์ และการสนทนา เป็นต้น (Palmquist, 1990)

การใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารจะต้องประมวลเอกสารหรือจำแนกเป็นรายการ (categories) แล้วตรวจสอบโดยใช้วิธีวิเคราะห์ วิธีการเบื้องต้นของการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis' basic methods) มี 2 วิธี คือ การวิเคราะห์หมโนทัศน์ (conceptual analysis) และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ (relational analysis) การวิเคราะห์หมโนทัศน์ (conceptual analysis) คือ การยอมรับ (establishing) แนวคิดและความถี่ที่ปรากฏในเอกสาร ในขณะที่การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ อาศัยการวิเคราะห์หมโนทัศน์มาใช้ในการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างหมโนทัศน์ในเอกสาร

ในการวิเคราะห์หมโนทัศน์นั้น หมโนทัศน์ (concept) หนึ่งจะถูกเลือกมาเพื่อตรวจสอบ และจำนวนครั้งของหมโนทัศน์นี้ที่ปรากฏในเอกสารจะถูกบันทึก หรือจำนวนเอกสารที่มีหมโนทัศน์ที่กำหนดจะถูกบันทึก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการศึกษา ซึ่งในการดำเนินการวิธีนี้ ความหมายของหมโนทัศน์จะต้องชัดเจน การวิจัยวิธีนี้ส่วนใหญ่จะเริ่มด้วยคำถามของการวิจัย และการเลือกตัวอย่าง เมื่อมีการกำหนดคำถามของการวิจัย และเลือกตัวอย่างแล้ว เอกสารจะต้องถูกประมวลเป็นรายการของเนื้อหาที่จัดการได้ (manageable content categories) กระบวนการของการประมวล คือ พื้นฐานขั้นตอนของการคัดเลือกตัดทอน (selective reduction) ซึ่งเป็นแนวคิดหลัก (central idea) ของการวิเคราะห์เนื้อหา โดยการจำแนก (break down) เนื้อหาของเอกสารเป็นหน่วยของสารสนเทศ (units of information) ที่มีความหมายและเกี่ยวข้องโดยตรง การประมวลและจัดจำแนกจะต้องคงเส้นคงวา ข้อมูลที่เหมือนกันจะต้องประมวลและจัดจำแนกด้วยวิธีการเดียวกันและด้วยความหมายที่เหมือนกัน (Palmquist, 1990)

กระบวนการวิเคราะห์หมโนทัศน์มักจะนำมาใช้กับข้อมูลที่ลักษณะเป็นภาษา ซึ่งอาจจะตีความยากและมีลักษณะที่จะต้องทำเป็นเชิงคุณภาพ ลักษณะการวิเคราะห์แบบนี้จะต้องทำเป็นเชิงวิทยาศาสตร์ ซึ่งผู้วิจัยอื่นสามารถกระทำซ้ำแล้วได้ข้อมูลที่เหมือนกัน หรือใกล้เคียงกัน ผู้วิจัยสามารถ

ประยุกต์ใช้โดยเน้นความเหมาะสมกับประโยชน์ของข้อมูล กระบวนการวิเคราะห์หมโนทัศน์มี ดังนี้

- (1) อธิบายข้อมูล (data description)
- (2) นำเสนอกายภาพ (physical display) เช่น แสดงเอกสาร สิ่งพิมพ์ เป็นต้น
- (3) นำเสนอมโนทัศน์ (conceptual display) เช่น การจัดการข้อมูล (managing data) การทำดัชนี (indexing) การบ่งชี้ว่ามีอะไรเป็นแกนของเรื่อง เป็นต้น
- (4) นำเสนอข้อมูล (data display)
- (5) อภิปราย จะต้องแสดงให้เห็นถึงความสำคัญ (critical) ของคำถามในการวิจัย ศูนย์กลาง (central) ของมโนทัศน์ และบ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและศูนย์กลางของมโนทัศน์ (Pitman, M.A. and Maxwell, J.A., 1992)

Krippendorff (1980) ได้เสนอไว้ว่า วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาใด ๆ เกี่ยวข้องกับกิจกรรมหลัก 3 ประการ คือ

- (1) การออกแบบ (design)
- (2) การดำเนินการ (execution)
- (3) การรายงาน (report)

(1) การออกแบบ (Design)

การออกแบบการวิเคราะห์เนื้อหา มีขั้นตอน ดังนี้

(1.1) กำหนดโครงร่าง (framework) ของการวิเคราะห์เนื้อหา (Applying the Framework for Content Analysis)

ในขณะที่การวิจัยทางวิทยาศาสตร์เป็นความต้องการที่จะรู้หรือเข้าใจโลกแห่งความเป็นจริงมากขึ้น การวิเคราะห์เนื้อหาต้องแสดงถึงความสนใจในความเป็นจริง (reality) 2 ประการ คือ ความเป็นจริงของข้อมูล และความเป็นจริงของอะไรที่ผู้วิจัยต้องการจะรู้ ดังนั้น นักวิจัยจะต้องหาวิธีการที่จะพิจารณาข้อมูลที่ทำให้ตนสามารถวิเคราะห์บ่งชี้ปรากฏการณ์ที่สนใจได้ การเลือกข้อมูลเพื่อให้ได้สิ่งที่ตนต้องการรู้คือ เป้าหมาย (target) ลำดับแรก การกำหนดรายละเอียดของเป้าหมายของการสรุป นักวิจัยจะต้องระบุความหมายของคำที่ใช้ ซึ่งจะมีผลต่อการสรุปผลให้ชัดเจน

(1.2) การหาข้อมูลที่เหมาะสม (Searching for Suitable Data)

ในการหาข้อมูลที่เหมาะสม นักวิจัยจำเป็นต้องสำรวจว่า ปรากฏการณ์ที่สนใจจะต้องมีผลกระทบหรือถูกกระทบอย่างไร ด้วยอะไรที่สามารถสังเกตได้ ปรากฏการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นได้อย่างไร และจะหาข้อมูลได้จากที่ไหน

(1.3) การหาความรู้ในเนื้อหา (Searching for Contextual Knowledge)

ในการวิเคราะห์เนื้อหาใด ๆ หลักฐานการเกี่ยวข้อสัมพันธ์กันเชิงประจักษ์ระหว่างข้อมูลและสิ่งซึ่งจะอนุมานจากข้อมูลมีความสำคัญอย่างชัดเจน การแสดงการอนุมานใด ๆ จากข้อมูลนั้น ความรู้จริงบางประการและหลักฐานเชิงประจักษ์บางประการเกี่ยวกับความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างข้อมูลกับสิ่งที่ต้องการจะอนุมานจากข้อมูลเหล่านั้นเป็นสิ่งที่จำเป็น ความรู้เหล่านี้จะทำให้ผู้วิจัยนำข้อมูลมาใช้ในบริบทที่เหมาะสม และทำให้สามารถบ่งชี้ปรากฏการณ์ภายนอกและเป็นตัวเชื่อมที่สมเหตุสมผลที่จะนำไปสู่ข้อสรุป แหล่งความรู้ของเนื้อหา คือ ทฤษฎี รูปแบบเกี่ยวกับระบบที่กำลังศึกษา ประสบการณ์เกี่ยวกับบริบทของข้อมูลที่ผู้วิจัยต้องการใช้ ความสำเร็จเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูลที่คล้ายกันในสถานะการที่คล้ายกัน และตัวแทนของผู้แปลความ (representative interpreters) เช่น ผู้เชี่ยวชาญ หรือนักสารสนเทศ เป็นต้น การค้นหาความรู้ด้วยวิธีนี้กินเวลาและต้องใช้ความพยายามมาก

(1.4) การวางแผนเพื่อการรวม และการเลือกตัวอย่าง (Developing Plans for Unitizing and Sampling)

ในการวิเคราะห์เนื้อหาส่วนใหญ่แล้ว การควบคุมกระบวนการรวบรวมข้อมูลจะถูกจำกัด ในการวางแผนเพื่อการรวมและการเลือกตัวอย่างจะต้องพิจารณาถึง

- ลักษณะของหน่วยตัวอย่าง
- แหล่งของหน่วยตัวอย่างชนิดต่าง ๆ
- ลักษณะการกระจายของสารสนเทศในประชากร
- ลักษณะการสุ่มตัวอย่างสำหรับหน่วยข้อมูลที่แตกต่างกัน

กระบวนการสุ่ม (random process) ควรใช้เพื่อการตัดสินใจครั้งสุดท้ายในการรวมข้อมูลเข้ามาในตัวอย่าง เฉพาะเมื่อได้ใช้ความรู้เกี่ยวกับประชากรของข้อมูลที่เป็นไปได้หมดแล้ว

(1.5) การพัฒนาคำสั่งในการประมวล (Developing Coding Instruction)

จุดเริ่มต้นที่ชัดเจนประการหนึ่ง คือ การสำรวจวรรณคดีที่เกี่ยวกับข้อมูลว่ามีความสัมพันธ์ในบริบทของตนอย่างไร คำสั่งของการประมวลหรือบันทึกที่ดีควรประกอบด้วย

การบันทึก

- คำอธิบายลักษณะของผู้สังเกตการณ์ (observers) ที่ทำหน้าที่ในกระบวนการบันทึก

- การฝึกอบรมผู้สังเกตการณ์ในการเตรียมตัวเพื่อทำงาน
- ความหมายของคำต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับการจัดข้อมูลเป็นรายการ (categories)

- คำอธิบายวิธีการใช้แบบบันทึกข้อมูล

(1.6) การหาความรู้เพื่อกระบวนการที่เหมาะสมของเนื้อหา (Searching for Contextually Justifiable Procedures)

ในกระบวนการวิเคราะห์ใด ๆ โดยธรรมชาติของมันเองจะถูกอ้างว่า หมายถึงสมมติฐาน (assumptions) บางประการเกี่ยวกับบริบทของข้อมูล ซึ่งต้องโต้แย้งได้จากสิ่งที่รู้เกี่ยวกับ

บริบทนี้ เมื่อมีการตรวจสอบสมมติฐานที่ใช้ในกระบวนการที่การวิเคราะห์เนื้อหาใช้ มักจะพบว่า นักวิเคราะห์ได้กำหนดมโนทัศน์เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของสัญลักษณ์ (symbolic environment) แตกต่างจากมโนทัศน์ที่สอดแทรกในเทคนิคการวิเคราะห์ที่เลือก

(1.7) การกำหนดมาตรฐานคุณภาพ (Deciding on Quality Standards)

มาตรฐานคุณภาพที่สูงมักมีค่าใช้จ่ายสูง นักวิเคราะห์เนื้อหาขอมไม่รับโครงการ ซึ่งมีมาตรฐานสูงเกินกว่าที่ตนจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายได้ อย่างไรก็ตาม เป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องตัดสินใจเกี่ยวกับมาตรฐานดังกล่าว ก่อนที่จะเริ่มวิเคราะห์ การวิเคราะห์เนื้อหานั้น มาตรฐานเชิงคุณภาพจะเกี่ยวกับหลักการของความเชื่อมั่น (reliability) และความเที่ยงตรง (validity) นักวิจัยจะได้มาตรฐานเหล่านี้จากการทำย้อนกลับไป จากความเที่ยงตรงที่ต้องการของผลของความต้องการในแต่ละองค์ประกอบของการวิเคราะห์ต้องเป็นที่พอใจเพื่อให้ผลที่ได้มีความเที่ยงตรง ความเชื่อมั่นสูงเป็นความต้องการของความเที่ยงตรงสูง แต่ไม่เสมอไป มาตรฐานของความเที่ยงตรงจะมีอำนาจชัดเจนกว่าและเป็นที่ยอมรับกว่ามาตรฐานของความเชื่อมั่น อย่างไรก็ตาม การวัดความเชื่อมั่นมีความสำคัญด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ ประการแรก เมื่อหลักฐานของความเที่ยงตรงไม่มี นักวิจัยจะไม่มีทางเลือกจึงต้องใช้ทุกอย่างที่สามารถทำได้เพื่อให้แน่ใจว่าผลที่ได้มีความเที่ยงตรง ประการที่ 2 เนื่องจากความเชื่อมั่นต่ำ หมายความว่า ข้อมูลนั้นไม่สามารถเชื่อถือได้ ดังนั้น จึงไม่จำเป็นต้องทดสอบความเที่ยงตรงถ้าความเชื่อมั่นต่ำ (Krippendorff , 1980)

Palmquist (1990) มีความเห็นว่า ความเชื่อมั่นของการศึกษาวิธีวิเคราะห์เนื้อหา หมายถึง ความมั่นคง (stability) ของวิธีการหรือแนวโน้มของความคงเส้นคงวาของการประมวลข้อมูลชนิดเดียวกันด้วยวิธีเดียวกันในช่วงเวลาหนึ่ง การตัดทอน หรือแนวโน้มที่กลุ่มของผู้ประมวลจะจัดจำแนกรายการในวิธีการเดียวกัน และแม่นยำ (accuracy) เป็นต้น

ปัญหาของการวิจัยด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา คือ ลักษณะที่ทำให้ทายของการสรุปโดยวิธีการอนุมาน เช่น ผลการอนุมานเป็นไปตามข้อมูลหรือไม่ หรือสามารถอธิบายปรากฏการณ์บางประการหรือไม่ การสรุปที่สมเหตุสมผลจะได้จากจำนวนข้อมูลที่มากพอสมควร แต่บางครั้งคำถามที่ต้องการพิสูจน์อาจยังคงไม่มีคำตอบ การอนุมานทั่วไปจะขึ้นอยู่กับว่าได้กำหนดรายการของมโนทัศน์ (concept categories) ไว้อย่างไร และรายการเหล่านั้นเชื่อถือได้เพียงใด สำคัญที่ว่าได้มีการกำหนดรายการซึ่งวัดมโนทัศน์หรือรายการที่ต้องการวัดเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการรู้อย่างแม่นยำ นั่นคือ การสร้างกฎ (construction of rules) การพัฒนากฎที่จะใช้ในการจัดรายการและประมวลข้อมูล ที่เหมือนกันด้วยวิธีเดียวกันตลอดเวลา คือ ความเที่ยงตรง ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความสำเร็จของวิธีการวิเคราะห์มโนทัศน์

(2) การดำเนินการ (Execution)

การดำเนินการจะเป็นไปตามการออกแบบที่ดี แต่แม้จะได้มีการวางแผนและออกแบบที่ดีอย่างไร เมื่อลงมือปฏิบัติจะมีปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย จากการที่ข้อมูลที่มีไม่เพียงพอ และค่าใช้จ่ายที่ไม่ได้คาดคิดเกี่ยวกับค่าจ้างและสิ่งอำนวยความสะดวก ปัญหาสำคัญที่สุด คือ การไม่สามารถทำให้ได้มาตรฐานความเชื่อมั่นและความเที่ยงตรงตามที่กำหนด เมื่อไม่สามารถกำหนดวิธีการแก้ปัญหาล่าช้าไว้ล่วงหน้าได้ ก็ต้องกลับไปทบทวนการออกแบบ

ขั้นตอนของการดำเนินการอย่างน้อยจะเป็นประการใดประการหนึ่ง ต่อไปนี้

(2.1) เลือกตัวอย่างด้วยหน่วยตัวอย่างจนกระทั่งได้จำนวนตัวอย่างที่เพียงพอที่จะเป็นตัวแทนประชากร

(2.2) ระบุหรืออธิบายลักษณะของหน่วยบันทึก (recording units)

(2.3) การตัดทอนข้อมูล (data reduction) และการแปลงข้อมูล (transformation) เป็นรูปแบบที่ต้องการวิเคราะห์

(2.4) นำกระบวนการวิเคราะห์หมโนทัศน์มาใช้เพื่อให้ได้ข้อสรุป

(2.5) วิเคราะห์ แสดงรูปแบบของการสรุป ทดสอบสมมติฐาน ความสัมพันธ์ระหว่างการอนุมานและผลที่ได้จากวิธีการใช้ และความเที่ยงตรงของข้อค้นพบ

(3) การรายงาน (Report)

การรายงานจำเป็นต้องระบุถึงประเด็นต่อไปนี้ทั้งหมดหรือบางประเด็น ดังนี้

(3.1) ระบุปัญหาทั่วไป (general problem)

(3.2) ที่มาของปัญหา (background of the problem)

(3.3) วัตถุประสงค์เฉพาะของการวิเคราะห์เนื้อหา

(3.4) ระบุการเลือกข้อมูล วิธีการ และการออกแบบ (design)

(3.5) อธิบายกระบวนการที่ทำจริง (procedures actually followed)

(3.6) นำเสนอข้อค้นพบ (findings)

(3.7) ประเมินความสำคัญของกระบวนการที่ทำและผลที่ได้ในเชิงสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ที่กำหนด

สรุป

1. แนวคิดเกี่ยวกับการรับรองคุณวุฒิ

จากการประมวลแนวคิดในการรับรองคุณวุฒิของผู้เชี่ยวชาญและหน่วยงาน/องค์กร

ต่าง ๆ ดังได้เสนอรายละเอียดข้างต้น สรุปได้ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการรับรองคุณวุฒิได้เริ่มพัฒนามาจากแนวคิดเรื่องการเทียบเท่าคุณวุฒิ Bodelsen (1970) กล่าวว่า โดยพื้นฐานของการเทียบเท่า (equivalence) คุณวุฒิ คุณวุฒิที่ขอเทียบเท่าจะต้องมีเนื้อหา (content) เดียวกันอย่างคร่าว ๆ กับคุณวุฒิที่ต้องการเทียบเท่าในต่างประเทศ ในการประเมินเพื่อเทียบเท่าคุณวุฒิ ส่วนใหญ่จะพิจารณาระยะเวลาเรียนของคุณวุฒินั้น หรือการเรียนและการสอบที่กำหนดเพื่อคุณวุฒิที่ขอเทียบเท่าของมหาวิทยาลัยต่างประเทศ แต่ Kouwenaar (1994) มีความเห็นว่า การเทียบเท่าคุณวุฒินั้น เนื้อหาหลักสูตรการศึกษาจากต่างประเทศจะต้องครอบคลุมเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ของหลักสูตรในประเทศ ส่วน Guiton (1977) มีความเห็นว่า คำว่าเทียบเท่า (equivalence) เป็นคำที่ไม่ชัดเจนและมีแนวโน้มที่ทำให้เกิดความสับสนความเข้าใจเกี่ยวกับการเทียบเท่าจะคล้ายกับความเหมือนกัน (identity) ของการศึกษา ระยะเวลา เนื้อหา และคุณภาพของการเรียน การสอน คำว่าเทียบเท่าได้มีการใช้กันทั่วไปจนกระทั่งปลายศตวรรษที่ 20 นักการศึกษาเชื่อว่าไม่สามารถที่จะเทียบเท่าคุณวุฒิที่แท้จริงในระบบการศึกษาที่แตกต่างกัน และแม้ว่าคุณวุฒิการศึกษาระดับเดียวกันของระบบการศึกษาเดียวกันก็ไม่สามารถเทียบเท่ากันได้จริง ๆ จึงได้เสนอให้ใช้คำว่า รับรอง (recognition) แทนคำว่าเทียบเท่า (equivalence) ข้อเสนอแนะนี้ได้มีการใช้กันอย่างกว้างขวาง (Dalichow, 1992) ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ Halls (1971) ที่ว่าไม่มีระบบการศึกษาใดที่สามารถเทียบเท่ากับระบบการศึกษาอื่น ๆ นอกจากการเปรียบเทียบในมิติที่ผิวเผินที่สุด

Dalichow (1996) กล่าวว่า องค์ประกอบที่เหมาะสมในการเปรียบเทียบหลักสูตรปริญญา มี 3 องค์ประกอบหลักคือ

- (1) องค์ประกอบด้านรูปแบบ (formal element)
- (2) องค์ประกอบด้านหน้าที่หรือการใช้ (functional element)
- (3) องค์ประกอบด้านเนื้อหาสาระ (material element) หรือคุณภาพของเนื้อหา (content - quality element)

โดย Dalichow มีความเห็นว่า การประเมินคุณวุฒิโดยพิจารณาจากองค์ประกอบด้านเนื้อหาสาระหรือคุณภาพของเนื้อหาดังกล่าวข้างต้น จะทำได้ดีที่สุดโดยผู้ซึ่งได้รับการฝึกมาอย่างพิเศษ แต่ในทางปฏิบัติพบว่ามีปัญหายุ่งยากมากในการประเมิน เพราะขาดข้อมูลหรือมีข้อมูลไม่เพียงพอ ผู้ประเมินขาดความรู้ความเข้าใจที่เพียงพอในระบบการศึกษาของประเทศที่พิจารณานอกจากนี้ ยังอาจมีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ทศนคติส่วนตัวของผู้รับผิดชอบในกระบวนการรับรอง ระบบราชการและปัญหาเรื่องภาษา เป็นต้น ทำให้ต้องใช้เวลาในการรอคอยผลการพิจารณา และผลการพิจารณามักไม่เป็นที่พอใจของผู้ร้องขอ

การรับรองเป็นคำสำคัญในแง่ของการนำไปใช้ เพราะในทางปฏิบัติคุณค่าของ คุณวุฒิการศึกษาในบริบทของนานาชาติไม่ได้อยู่ที่มีองค์ความรู้ และความเชี่ยวชาญเฉพาะของ คุณวุฒิเหมือนกันทุกประการมากนัก แต่ความสำคัญอยู่ที่มีความสามารถทั่วไปในการเรียนรู้ การวิเคราะห์ การปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ การแก้ปัญหา และการประยุกต์ใช้ความรู้ อย่างไรก็ตาม ความร่วมมือระหว่างนานาชาติ และการแลกเปลี่ยนระหว่างระบบการศึกษาที่เพิ่มขึ้นอย่างมากทำให้มีการเรียกร้องให้มีทัศนคติที่ชัดเจนมากขึ้นในการรับรองคุณวุฒิต่างประเทศ ความเป็นนานาชาติของกระบวนการศึกษาและผลผลิตต้องการวิธีทางคณิตศาสตร์ในการรับรอง โดยพิจารณาจากหน้าที่หรือการใช้ (functions) และระดับทั่วไป (general level) ของความ ชับซ้อนและความลึกซึ้งของปริญญาในสาขานั้นโดยประมาณมากกว่าข้อเท็จจริงและเทคนิคที่ให้กับหลักสูตรการศึกษานั้น และใช้การยอมรับ (acceptance) เป็นแนวทางหลักในการรับรอง คุณวุฒิจากต่างประเทศ (Kouwenaar, 1994)

Unesco (1970) ได้แบ่งวิธีการรับรองคุณวุฒิการศึกษาของต่างประเทศเป็น 3 วิธี คือวิธีพหุภาคี (multilateral approach) วิธีทวิภาคี (bilateral approach) และวิธีพิจารณาฝ่ายเดียว (unilateral approach) แต่ละวิธีมีทั้งข้อดีและข้อเสียแตกต่างกัน ซึ่ง Bodelsen(1970) มีความเห็นว่า การยอมรับคุณวุฒินักศึกษาต่างชาติเป็นกิจกรรมภายใน ไม่ใช่เรื่องต่างตอบแทน จึงควรดำเนินการรับรองคุณวุฒิด้วยวิธีพิจารณาฝ่ายเดียว (unilateral approach)

ยูเนสโกได้ดำเนินการเกี่ยวกับการรับรองคุณวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศตั้งแต่ ก่อนทศวรรษ 1960 เพื่อสนับสนุนการเคลื่อนย้ายทางวิชาการ (academic ability) โดยได้ดำเนินการให้มีสนธิสัญญาระหว่างประเทศ/ภูมิภาคด้านการเทียบเท่าหรือการรับรองคุณวุฒิการศึกษา 5 ฉบับ ได้แก่ สนธิสัญญาระหว่างประเทศต่างๆ ในลาตินอเมริกาและแคริบเบียน ค.ศ. 1975, สนธิสัญญาระหว่างประเทศอาหรับและประเทศในแถบเมดิเตอร์เรเนียน ค.ศ. 1976, สนธิสัญญา ระหว่างประเทศต่าง ๆ ในอาหรับ ค.ศ. 1978, สนธิสัญญาระหว่างรัฐต่างๆในภูมิภาคยุโรป ค.ศ. 1979, สนธิสัญญาระหว่างประเทศต่างๆ ในแอฟริกา ค.ศ. 1981 และ สนธิสัญญาระหว่าง ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียและแปซิฟิก ค.ศ. 1983 เป็นสนธิสัญญาการรับรองการศึกษา ประกาศนียบัตร และปริญญาในระดับอุดมศึกษาของประเทศต่างๆ ที่อยู่บนพื้นฐานของการตกลงใน หลักการ กล่าวคือถ้าคุณวุฒิใดเป็นที่ยอมรับในวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่งโดยเฉพาะของ มหาวิทยาลัยหรือประเทศที่ให้คุณวุฒินั้น คุณวุฒินั้นก็จะเป็นที่ยอมรับในวัตถุประสงค์ที่คล้ายคลึง กันในมหาวิทยาลัยของประเทศอื่นด้วย เช่น ถ้าคุณวุฒินั้นเป็นที่ยอมรับให้สมัครเข้าเรียนต่อ มหาวิทยาลัยในประเทศที่ให้คุณวุฒินั้น คุณวุฒิดังกล่าวก็จะเป็นที่ยอมรับให้มีสิทธิ์สมัครเข้าเรียน

ในมหาวิทยาลัยของประเทศอื่นด้วยเป็นต้น วิธีการนี้จะไม่เน้นการประเมินด้านวิชาการคือ ไม่คำนึงว่าเนื้อหาที่เรียนและระดับคุณวุฒิเทียบเท่ากันหรือไม่ ซึ่งเป็นข้อดีเพราะใช้ง่าย และเป็นกรอบความคิดที่เป็นประโยชน์ในการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศที่ทำให้การย้ายถิ่นของนักศึกษาจากประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่งสะดวกขึ้น แต่มีข้อเสียคือ มหาวิทยาลัยสูญเสียความเป็นอิสระที่ต้องยอมรับคุณวุฒิของต่างประเทศซึ่งอาจเทียบได้ไม่เท่ากับคุณวุฒิของตน เป็นการให้ประโยชน์แก่ผู้สมัคร แต่ผลที่ตามมาคือมหาวิทยาลัยเสี่ยงที่จะรับผู้ซึ่งมีคุณวุฒิต่ำกว่าที่กำหนด (under-qualified) ทำให้ประเทศสมาชิกต่าง ๆ ไม่ค่อยปฏิบัติตามสนธิสัญญา

จุดอ่อนในแง่กฎหมายของสนธิสัญญาในทางปฏิบัติคือ การรับรองคุณวุฒิเพื่อการศึกษาไม่ขึ้นอยู่กับกรอบกฎหมายนานาชาติ ประเทศต่าง ๆ มีอิสระที่จะดำเนินการบนพื้นฐานของการพิจารณาฝ่ายเดียว (unilateral) หรือทวิภาคี (bilateral) ในกรณีเช่นนี้ การแสวงหาความร่วมมือระหว่างประเทศในแง่ของการปฏิบัติไม่มีกฎหมายสนับสนุน ทำให้การปฏิบัติของประเทศต่าง ๆ สามารถทำนายได้น้อยลง แต่ทำให้เปิดกว้างที่จะใช้วิธีการพิจารณาฝ่ายเดียวของประเทศเจ้าภาพ (host countries) ดังนั้น คุณวุฒิต่างประเทศที่ได้รับการรับรองจากประเทศเจ้าภาพประเทศหนึ่ง อาจไม่ได้รับการรับรองจากประเทศเจ้าภาพอีกประเทศหนึ่งก็ได้ แม้ว่าจะระบบการศึกษาของทั้ง 2 ประเทศเมื่อพิจารณาโดยทั่วไปแล้วมีมาตรฐานเท่ากัน (equal standard) ประเทศเจ้าภาพควรจะได้ประกาศให้ชัดเจนว่าเมื่อมีการพิจารณาอย่างสมเหตุสมผลแล้วอะไรคือความแตกต่างอย่างสำคัญ (substantial difference) ที่ไม่อาจทำให้การรับรองว่าคุณวุฒินั้นเทียบเท่ากับคุณวุฒิของตน เช่น ประเทศที่มีระบบประถมศึกษาและมัธยมศึกษา 12-13 ปี พิจารณาว่าประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาจากระบบที่เรียน 11 ปี หรือน้อยกว่าถือเป็นความแตกต่างอย่างสำคัญเป็นต้น (Council of Europe and Unesco, 1994)

ต่อมาในปี 1997 สภายุโรปและยูเนสโกได้ประกาศใช้สนธิสัญญาการรับรองคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาในภูมิภาคยุโรป (Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in Europe Region) สนธิสัญญานี้เปลี่ยนแปลงจากสนธิสัญญาการรับรองคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาดั้งเดิม คือ เป็นการเปรียบเทียบคุณวุฒิอย่างกว้าง ๆ โดยใช้หลักการของ "ความแตกต่างอย่างสำคัญ" (substantial difference) ดังนั้น แต่ละประเทศจึงควรรับรองคุณวุฒิของประเทศอื่นที่เป็นไปตามข้อกำหนดทั่วไป (general requirements) ในการเข้าเรียนอุดมศึกษาของตนวันแต่จะสามารถชี้ให้เห็น ความแตกต่างอย่างสำคัญ (substantial difference) โดยทุกประเทศควรประกาศให้ชัดเจนว่าประเทศของตนถืออะไรคือ ความแตกต่างอย่างสำคัญ (substantial difference) ที่ทำให้ไม่อาจรับรองคุณวุฒิของอีกประเทศหนึ่งได้ (Bergan, 1998, Council of Europe and Unesco, 1997) ดังนั้น การประเมินคุณวุฒิเพื่อการรับรองควรเป็นการ

ประเมินเชิงระบบมากกว่าการประเมินรายบุคคลว่าแต่ละระดับการศึกษาของทั้ง 2 ประเทศจะเทียบเท่ากันอย่างไร (Bodelsen, 1970, Alisauskas, 1992 และ Council of Europe และ Unesco, 1997) เพื่อจะได้ประกาศให้ประเทศอื่น ๆ ได้ทราบล่วงหน้าถึงความแตกต่างอย่างสำคัญ (substantial difference) ซึ่งทำให้ไม่สามารถรับรองคุณวุฒิการศึกษาระดับใดของอีกประเทศหนึ่งได้

หลักการทั่วไปในการประเมินคุณวุฒิ คือเข้าใจระบบการศึกษาของประเทศของตนเอง และประเทศของผู้รับรองคุณวุฒิ ต้องเป็นคุณวุฒิจากสถานศึกษาที่ได้รับการรับรองวิทยฐานะจากหน่วยงานที่มีหน้าที่ของประเทศที่สถานศึกษาตั้งอยู่ (Alisauskas, 1992) มาตรฐานชนิดหนึ่งที่ใช้เปรียบเทียบมาตรฐานการศึกษาระหว่างประเทศคือ จำนวนปีการศึกษาที่ศึกษาตามหลักสูตรระดับใดระดับหนึ่ง ถ้าจำนวนปีการศึกษาเท่ากันถือว่ามาตรฐานเทียบเคียงกันได้ (วิจิตรศรีสอ้าน, พ.ศ. 2518) การเทียบเคียงเพื่อการรับรองคุณวุฒิในทางปฏิบัติควรอยู่บนพื้นฐานของหลักแห่งความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ซึ่งในการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันนี้ ประเทศต่าง ๆ ควรรับประกันคุณภาพการศึกษาของตนเอง มีกระบวนการประกันคุณภาพที่เชื่อถือได้และมีการเผยแพร่ผลการประเมินคุณภาพการศึกษา (Council of Europe, 1994)

2. ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาดัชนีบ่งชี้ (indicator)

ดัชนีบ่งชี้ (indicator) เป็นหน่วยพื้นฐาน (basic units) ในการพัฒนาทฤษฎี (Johnstone, 1981) ในการพัฒนาดัชนีบ่งชี้แม้จะเป็นเพียงตัวเดียวก็เป็นกระบวนการซ้ำ ๆ ที่ต้องใช้เวลานานประมาณ 10 ปี จึงจะสมบูรณ์ เป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลามากเพราะ ดัชนีบ่งชี้ถูกพัฒนาภายใต้บริบทของนโยบาย (de Neufville, 1975 อ้างถึงใน Shavelson, R.J.; and Others) ดัชนีบ่งชี้จะให้สารสนเทศเกี่ยวกับสภาพที่ศึกษาอย่างกว้าง ๆ ไม่จำเป็นต้องเป็นสารสนเทศที่ละเอียดถูกต้องและแม่นยำ (Johnstone, 1981) แต่มีความชัดเจนและคงเส้นคงวา (Jacger 1978 อ้างถึงใน Shavelson, R.J.; and Others, 1998) Johnstone ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาดัชนีบ่งชี้ทางการศึกษา กล่าวว่า ยังไม่มีกระบวนการทางสถิติที่พัฒนาแล้ว และเป็นที่ยอมรับในการสร้างดัชนีบ่งชี้ทางสังคม (social indicators) วิธีการพัฒนาดัชนีบ่งชี้ทางสังคมเพิ่งจะเริ่มกันอย่างจริงจังเมื่อไม่นานมานี้ต่างกับดัชนีบ่งชี้ทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งมีการพัฒนามาแล้วเป็นเวลานาน การพัฒนาดัชนีบ่งชี้ส่วนใหญ่จะต้องคำนึงถึงปัจจัยสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

- 1) จะนิยามดัชนีบ่งชี้ด้วยวิธีใด
- 2) จะใช้ตัวแปรอะไรบ้าง
- 3) จะจัดตัวแปรเป็นกลุ่มอย่างไร

4) จะกำหนดน้ำหนัก (weights) ความสำคัญของตัวแปรแต่ละตัวอย่างไร

Johnstone ได้แบ่งการนิยามดัชนีบ่งชี้ออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

- 1) ดัชนีบ่งชี้ตามนิยามเชิงประยุกต์หรือเชิงปฏิบัติ (pragmatic definition of an indicator)
- 2) ดัชนีบ่งชี้ตามนิยามเชิงทฤษฎี (theoretical definition of an indicator)
- 3) ดัชนีบ่งชี้ตามนิยามเชิงประจักษ์ (empirical definition of an indicator)

จากความเห็นของ Guiton (1977) ที่ว่าแนวคิดของการเทียบเท่าจะขึ้นอยู่กับหลักการทางวัฒนธรรม (cultural expansionism) เพราะการใช้หลักการทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือวัดในแง่ของการเปรียบเทียบและการวัดโดยใช้ระบบการศึกษาของประเทศพัฒนาแล้ว เป็นเหมือนตัวแบบ (model) ที่จะใช้ได้กับทุกแห่งเป็นพื้นฐานและผลของวัฒนธรรมที่กว้างขวางและเป็นสากล ผู้วิจัยจึงได้นำหลักการของ Lonner (1981) เกี่ยวกับการประเมินข้อมูลการวัดทางจิตวิทยาที่ต่างวัฒนธรรม หรือการเลือกแบบวัดสำหรับอีกวัฒนธรรมหนึ่งซึ่งจะต้องให้ความสำคัญกับความแตกต่างระหว่างโครงสร้างและเกณฑ์หรือบรรทัดฐานมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาดัชนีบ่งชี้ตามแนวคิดของ Johnstone ซึ่ง Lonner ได้จำแนกการเทียบเท่าออกเป็น 4 ประเภท คือ การเทียบเท่าตามหน้าที่หรือการใช้ (functional equivalence) การเทียบเท่าเชิงมโนทัศน์ (conceptual equivalence) การเทียบเท่าเชิงภาษาศาสตร์ (linguistic equivalence) และการเทียบเท่าเชิงเมตริก (metric equivalence)

3. แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาและวิธีวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เป็นเทคนิคการวิจัยสำหรับการอธิบายวัตถุประสงค์ระบบและปริมาณของเนื้อหาที่ชัดเจนของการสื่อสาร (Berelson, 1952) Palmquist (1990) จำแนกการวิเคราะห์เนื้อหาเบื้องต้นออกเป็น 2 วิธี คือ การวิเคราะห์มโนทัศน์ (conceptual analysis) และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ (relational analysis) การวิเคราะห์มโนทัศน์มักจะนำมาใช้กับข้อมูลเชิงคุณภาพ ลักษณะการวิเคราะห์จะต้องทำเป็นเชิงวิทยาศาสตร์ ซึ่งผู้วิจัยสามารถกระทำซ้ำแล้วได้ข้อมูลที่เหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน โดยมีกระบวนการ ดังนี้ (Pitman, M.A. and Maxwell, J.A., 1992)

- (1) อธิบายข้อมูล (data description)
- (2) นำเสนอภาพกายภาพ (physical display)
- (3) นำเสนอมโนทัศน์ (conceptual display)
- (4) นำเสนอข้อมูล (data display)

(5) อภิปราย

วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดย ๗ Krippendorff (1980) เสนอว่า เกี่ยวข้อง
กับกิจกรรมหลัก 3 ประการ คือ

- (1) การออกแบบ (design)
- (2) การดำเนินการ (execution)
- (3) การรายงาน (report)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย